

5 Maart 2024

Eenzaam gesloten

Onderzoek naar de ervaringen
van jongeren met ZIKOS

**‘Als gevangenis personeel
voor kinderen
met psychiatrische
problemen zorgt’**

Auteur: Jason Bhugwandass

Opmaak: Garage2020

In memoriam¹

Tara

05 oktober 2004 - 06 februari 2024

Gesloten jeugdzorg:

Het maakt je kind kapot

maar anders maakt je kind zichzelf kapot

Nooit had ik kunnen bedenken dat ik je

tegen jezelf moest gaan beschermen

De dag dat ik de keuze moest maken om je

'te laten gaan' naar de gesloten jeugdzorg

is de dag dat een deel van mij stierf

Keuzes die nooit keuzes hadden mogen zijn

Anderhalf jaar was je eruit

Vrij!

Maar de schade was te groot

'Mama? Ik ben op...'

'Ik kan niet meer...'

Je had alle recht.

Je wilde gaan, ik begreep je.

De strijd te groot, de

trauma's te diep

Nooit meer fixaties, piepers

uitgedaagd worden

ambulances en sirenes

Rust zacht, tartaartje,

Ik vecht voor je door.

Liefs,

Mama

¹Gedurende de loop van dit onderzoek beëindigde één van de jongeren haar leven. Met haar moeder is afgesproken de eerste pagina van dit rapport in haar nagedachtenis te doen. Bovenstaande tekst is door haar moeder geschreven.

Inhoud

Blz. 6	Samenvatting
Blz. 10	Inleiding
Blz. 18	Resultaten
Blz. 20	Basisvoorzieningen en dagbesteding
Blz. 36	De behandeling
Blz. 40	Vrijheidsbeperkende maatregelen
Blz. 44	Psychisch, fysiek en seksueel geweld
Blz. 54	Bereikte doelen en neveneffecten
Blz. 62	Ervaringen van hulpverleners
Blz. 64	Wat hadden jongeren nodig gehad?
Blz. 66	Conclusie
Blz. 70	Aanbevelingen
Blz. 74	Nawoord
Blz. 78	Bijlage

Samenvatting

ZIKOS staat voor 'Zeer Intensieve Observatie en Stabilisatie'-afdeling. Het is gespecialiseerde zorg voor jongeren tussen de 12 en 18 jaar, die in een crisis verkeren. Deze crisis is ontstaan door een psychiatrische stoornis. Er zijn momenteel 18 ZIKOS-bedden in het land. 12 op locatie Harreveld, 6 op locatie Zetten.

Achtergrond

Het onderzoek neemt de ervaringen van jongeren als uitgangspunt. Gesprekken zijn aan de hand van een semi-gestructureerd interview gevoerd. De volgende onderwerpen zijn besproken:

- Dagbesteding
- Behandeling
- Groepsleiding en sfeer
- Gevolgen van de plaatsing

Aan het onderzoek deden 51 participanten mee. Allen, op één participant na, hebben in de periode vanaf 2015 op een ZIKOS-afdeling gewoond. 34 jongeren zijn op locatie Harreveld geplaatst. 15 op locatie Zetten. 2 jongeren zijn op beide locaties geplaatst.

Bevindingen

De verhalen van de jongeren komen bijzonder veel overeen en schetsen een duidelijk beeld. De bevindingen zijn stabiel over tijd en plaats. Over ZIKOS Zetten en ZIKOS Harreveld worden dus dezelfde signalen afgegeven.

Dagbesteding

De participanten gaven aan veel tijd op hun kamer door te brengen. Gemiddeld ging het om ongeveer 20,5 uur per dag. Zij maakten daarnaast weinig uren op school. Gemiddeld 2 uur per dag. Er komt tevens een beeld naar voren dat jongeren weinig in de buitenlucht kwamen. Duidelijk wordt dat kinderen op ZIKOS-afdelingen zich in een extreem isolement bevinden.

Groepsleiders en sfeer

Bijna alle jongeren beschrijven een kille, grimmige sfeer. De jongeren, die dat niet doen, refereren meestal aan het contact dat zij met hun groepsgenoten hadden. Veel jongeren geven aan dat zij geen emoties mochten tonen. Zo werden

vrijheidsbeperkende maatregelen ingezet als zij boos waren, maar ook als zij verdrietig waren, moesten huilen of zelfs opgewekt waren. Dat heeft geleid tot jongeren die enerzijds veel conflict hadden en anderzijds veel maskeerden. Jongeren gaven aan op eieren te moeten lopen en niet vrij hun mening te kunnen geven.

De groepsleiders worden veelal beschreven als streng, machtsbelust en boos. Een groot deel van de jongeren geeft aan dat er ook een aantal uitzonderingen waren. Dit waren groepsleiders waarmee zij wel een band konden opbouwen, maar jongeren gaven aan dat dit slechts een klein deel van het personeel betrof. Groepsleiders maakten een niet betrokken indruk, bijvoorbeeld omdat zij veel tv keken of op de Playstation speelden en dan niet bezig waren met de jongeren.

Jongeren beschreven veel situaties waarin zij gekleineerd, vernederd, uitgescholden of gemanipuleerd zijn door groepsleiders. Zo geven meerdere jongeren aan dat zij of hun groepsgenoten uitgescholden zijn voor 'mongool' of 'kankerhoer'. Verder zijn verhalen bekend van dikke jongeren, die door hun groepsleiders gepest werden om hun gewicht. Jongeren, die worstelden met zelfbeschadiging, gaven aan dat groepsleiders daar ongepaste grapjes over maken. Een aantal jongeren meldden situaties van discriminatie op grond van ras of genderidentiteit.

Daarnaast gaven jongeren aan dat er een gebrek aan kennis en kunde was onder de groepsleiders. Nul jongeren gaven aan dat groepsleiders goed in staat waren hen te helpen. Groepsleiders snappen meestal niet waar het gedrag van de jongeren vandaan komt en zouden beweren dat het allemaal voor aandacht is. Jongeren die aangeven dat groepsleiders wel kennis hadden van hun triggers en spanningsopbouw, gaven aan dat groepsleiders hier misbruik van maakten. Zij zouden bewust jongeren triggeren en escalatie uitlokken, hetgeen niet zelden tot vrijheidsbeperkende maatregelen zou leiden.

Verwaarlozing

Er zijn verschillende meldingen gemaakt van scenario's die aan te merken zijn als (medische) verwaarlozing. Basale behoeften van jongeren

---

²Met ingang van de wet 'rechtspositie gesloten jeugdhulp' per 1 januari 2024 worden de kamermomenten gezien als afzonderingsmaatregelen, ook als de deur open blijft.

werden niet altijd vervuld.

Sommige jongeren geven aan dat zij op momenten geen toegang hadden tot water of dat zij geen eten kregen. Een jongere in de isoleercel vertelde dat het drie dagen duurde voor een groepsleider haar vroeg of zij wilde douchen. Daarnaast gaven verschillende jongeren aan dat het erg koud kon zijn in de wintermaanden, in het bijzonder als zij anti-scheurkleding aan hadden. Soms kregen zij geen deken of kussen, waardoor zij op het koude incontinentie- zorgmatras moesten slapen. Daarnaast werden zij niet regelmatig gelucht; Sommige jongeren gaven aan dagen binnen te zitten alvorens zij een keer frisse lucht kregen.

Op de locatie in Zetten is niet standaard toegang tot sanitair. Jongeren moeten inbellen om naar de

wc te kunnen. Het kan dan lang duren voor een groepsleider hen toegang tot de wc geeft. Daarnaast staat het licht op hun kamers altijd aan, omdat cameratoezicht standaard is.³ Omdat het licht altijd aanstaat, is slapen moeilijk.

Verskillende jongeren gaven aan dat er niet altijd gereageerd werd op de intercom, in het bijzonder in de nacht. Soms werd de intercom bewust uitgezet, omdat de groepsleiders er geen zin in hadden. Een aantal situaties zijn beschreven die hierdoor tot levensgevaar hebben geleid.

Een deel van de jongeren beschreef medisch onverantwoorde situaties. Deze situaties zijn ofwel ontstaan door het beleid van de instelling of het gevolg van onttrokken worden aan medische zorg. ZIKOS lijkt in het bijzonder niet ingericht te zijn op

jongeren met eetstoornissen. Verschillende jongeren beschreven dat zij naar het ziekenhuis gebracht hadden moeten worden, maar dat dit niet is gebeurd. Het duiden van gedrag als aandachtvragend lijkt hier een belangrijke beweegreden in.

Vrijheidsbeperkende maatregelen

Vrijwel alle jongeren beschreven dat vrijheidsbeperkende maatregelen excessief werden ingezet. Hierbij worden de vele kamermomenten buiten beschouwing gelaten. Jongeren werden snel, onnodig en te hard gefixeerd. Eén jongere vertelde: 'Praten bij hun is optie 2.' Als een maatregel wel terecht werd ingezet, werd deze volgens verschillende jongeren veel te lang aangehouden.

Fysiek geweld

Meer dan de helft van de jongeren beschreef fysiek geweld. Onder fysiek geweld vallen: pijnprikkels, nekklemmen, wurggrepen, slaan en dreigen met slaan, schoppen in knieholtes, jongeren bij de keel grijpen en fixaties die veel te hard gaan. Verschillende jongeren gaven bijvoorbeeld aan letsel te hebben overgehouden aan de fixaties. Dit konden blauwe plekken zijn, maar ook verwondingen aan hun hoofd of gebroken ledematen.

Fixaties, die zonder goede aanleiding worden ingezet, zijn eigenlijk ook gewelddadig, maar zijn in dit onderzoek niet als 'fysiek geweld' gecategoriseerd. Verder is er geen vraag opgenomen in de vragenlijst die expliciet naar fysiek geweld vraagt, dus zal er mogelijk sprake zijn van onderrapportage.

Seksueel grensoverschrijdend gedrag

Op beide locaties zijn meerdere meldingen gemaakt van seksueel grensoverschrijdend gedrag. Dit gedrag kan zowel komen van groepsgenoten als groepsleiders. De 'mildste' meldingen betreffen groepsleiders die seksueel getinte opmerkingen maken. Daarnaast zijn er verschillende meldingen gemaakt van handtastelijkheid tijdens het fouilleren. Dit lijkt in het bijzonder op de locatie in Zetten een probleem, maar is ook op locatie in Harreveld gemeld. Daarnaast is er een aantal jongeren dat vertelde dat hun lichaam is binnengedrongen, door zowel groepsgenoten als groepsleiders. Slechts één jongere gaf aan dat groepsleiders hier adequaat op gereageerd hebben. Andere jongeren vertelden dat zij niet geloofd werden, uitgelachen werden of zelf de schuld kregen. Jongeren beschreven een cultuur waarin seksueel grensoverschrijdend gedrag gefaciliteerd wordt.

Gevolgen

De gevolgen van bovenstaande beschreven leefomstandigheden zijn groot. Slechts één jongere gaf aan tevreden te zijn over diens plaatsing op een ZIKOS-afdeling. Bijna alle jongeren vertelden dat zij last hebben van trauma, traumaklachten, traumatherapie hebben gehad of traumatherapie gaan volgen als gevolg van hun plaatsing op een ZIKOS-afdeling. Door het vele maskeren, gaven verschillende jongeren aan dat zij hun problemen op een andere manier zijn gaan uiten. Het gevaar is niet weg, maar minder zichtbaar. Zo beschreef een jongere dat hij zich is gaan vergrijpen aan drugs in de nacht, omdat het minder zichtbaar was dan snijden.

Een substantieel deel van de jongeren gaf aan dat zij vertrouwen verloren zijn in hulpverlenende instanties en mensen in bredere zin. Er is niet één jongere die beschrijft fundamenteel beter te functioneren door plaatsing op de ZIKOS-afdeling. Waar de meeste jongeren een veelvoud aan klachten beschreven, is een enkeling optimistischer: 'Ik ben er niet beter uitgekomen, maar ik ben er ook niet slechter uitgekomen.' Het gaat om twee jongeren, die geen nieuwe klachten beschreven.

Verder is het een belangrijke bevinding dat veel jongeren op het moment van hun plaatsing gewend waren geraakt aan de manier waarop zij behandeld werden. Het duurde lang voor zij beseften dat de omgang niet oké was. Soms was overplaatsing naar een instelling met een vriendelijker regime nodig om te beseffen hoe erg hun periode op ZIKOS was geweest. Sommige jongeren gaven aan dat zij 'gehersenspoeld' waren.

Conclusie

Dit onderzoek laat er geen twijfel over bestaan dat kinderen op ZIKOS-afdelingen onveilig zijn. Deze onveiligheid speelt al decennia en is niet onbekend bij de inspectie. Het zo snel mogelijk sluiten van alle ZIKOS-afdelingen is noodzakelijk. Daarnaast dient er gereflecteerd te worden op de nalatigheid van alle betrokken partijen, maar in het bijzonder dat van de aanbieders en de inspectie.

---

³Dit strookt niet met het nee-tenzij-principe dat per 1 januari 2024 wettelijk verplicht is te volgen. Volgens dat principe moet de uitgangssituatie zijn dat vrijheidsbeperking niet wordt ingezet, tenzij anders bepaald is.

Hoofdstuk 1

Inleiding

Mijn gezinsvoogd zocht mij op in de isoleercel van de crisisdienst. De experttafel had besloten dat ik naar ZIKOS moest, een afdeling van 't Anker in Harreveld. Na drie mislukte opnamen, was het een wanhoopsdaad. Een laatste strohalm. Ik had conflicten met mijn moeder en bovenal wilde ik niet leven. Had mijn gezinsvoogd geweten wat zij nu wist, dan had zij wellicht een andere keuze gemaakt. Maar zij wist van niets.

Dat was in 2015. In de jaren daaropvolgend heb ik geprobeerd mensen te informeren over het functioneren van de ZIKOS-afdelingen. In 2019 zat ik zelfs samen met mijn groepsgenootje Sanne bij Omroep Gelderland. We vertelden over eenzaamheid, de isoleercel, nekklemmen, pijnprikkels en eindeloze dagen alleen opgesloten op kamer. De uitzending zorgde niet voor verandering. Sterker nog, ons verhaal werd door velen niet eens geloofd. Maar tijd passeert. Het is bijna een decennium geleden dat ik in de instelling woonde. Het is zo lang geleden, dat mensen mij erop wijzen dat het wel erg lang geleden is. Waar anderen de aannamen doen dat tijd een belofte voor verandering is, zie ik daar een onderzoeksvraag in. Ik wens dat de kinderen die na mij zijn geplaatst, een wezenlijk andere ervaring hebben dan Sanne of ik. Maar of dat zo is, vereiste onderzoek.

Er beweegt momenteel veel in de wereld van de gesloten jeugdzorg. De inspectie heeft dan ook aan alle gesloten jeugdzorginstellingen een bezoek gebracht. Het inspectierapport over Harreveld

was het eerste rapport dat ik las. In dat rapport schrijft de inspectie dat het onzeker is of het LTA-arrangement voor ZIKOS beschikbaar blijft. Dat is een contractbasis voor aanbieders met uitzonderlijk aanbod. De inspectie verzoekt de VNG snel duidelijkheid te scheppen over de toekomst van ZIKOS. Hierbij benadrukt zij dat er aandacht moet zijn voor de landelijke functie van 't Anker.

Ik heb dit onderzoek initieel opgezet, om de VNG te voorzien van informatie over de ZIKOS-afdelingen. Informatie is momenteel schaars. Over de ZIKOS-afdelingen is weinig bekend. Informatie zou de VNG de mogelijkheid geven een gewogen, inhoudelijk besluit te nemen over de toekomst van de afdelingen. Dit onderzoek was een zelfstandige afweging en is niet in opdracht van de VNG of andere partijen uitgevoerd. Daarnaast is dit onderzoek ook een bron van informatie voor naasten, de inspectie, de aanbieders, verwijzers en geïnteresseerden.

1.1 De ZIKOS-afdeling

In Nederland worden jongeren met problemen soms toevertrouwd aan de gesloten jeugdzorg. Sommige afdelingen bieden 'bijzonder aanbod' en worden gezien als gespecialiseerde zorg voor een kleine, specifieke doelgroep. Een voorbeeld hiervan is ZIKOS. Dat staat voor Zeer Intensieve Kortdurende Observatie- en Stabilisatieafdeling. De ZIKOS-afdelingen zijn bedoeld voor jongeren tussen de 12 en de 18 jaar, die in crisis verkeren. Volgens de instellingen gaat het om jongeren met psychiatrische

problematiek en gedragsproblemen, waarbij de nadruk op de emotie-regulatiestoornissen van de jongeren ligt. Vaak is er sprake van suïcidaliteit en/of automutilatie.¹ Het doel van de afdelingen is – zoals de naam impliceert – hen te stabiliseren en observeren. Hoe de instellingen dat precies doen, wordt nergens concreet uitgelegd.

Er zijn momenteel drie ZIKOS-afdelingen in Nederland, op twee vestigingen. Meander 1 en Meander 2 van 't Anker in Harreveld behoren tot Horizon, Jeugdzorg en Onderwijs. De Cirkel in Zetten is later ontstaan en behoort tot Pactum. De totale landelijke capaciteit bestaat uit 18 bedden.¹

De abstracte beschrijving van de ZIKOS-aanpak wekt het idee dat kinderen geholpen worden. In een interview met afdelingshoofd Carlo Verheijen wordt zelfs gesteld dat de aanpak ertoe leidt dat jongeren die lijden aan zeer complexe problematiek veelal stabiliseren. Hier is echter geen onderbouwing voor te vinden. Er zijn maar enkele openbare informatiebronnen over ZIKOS: de pagina's van de aanbieder, de kwaliteitseisen van de gemeenten en enkele inspectierapporten. Er wordt benadrukt dat de afdeling afwijkt, maar niet hoe dat zich uit. De ZIKOS-afdelingen genieten daarmee een bijzondere positie. Als de inspectie in mei 2023 onderzoek doet naar het leefklimaat op 't Anker, laten zij de ZIKOS-afdelingen buiten beschouwing. ZIKOS zou namelijk geen reguliere gesloten jeugdzorg zijn.⁴

Dit blijkt een terugkerend patroon. Als in 2013 wordt geconstateerd dat een jongere in politiehandoeien in een afzonderingsruimte is achtergelaten, volgt een opnamestop. De inzet van politiehandoeien is tegen de wet. De opnamestop wordt opgeheven als ZIKOS, als enige jeugdzorgafdeling in het land, toestemming krijgt om te werken met 'mechanische middelen.' Het constateren van een schending van de wet, leidde in dit geval dus tot het uitbreiden van de maatregelen die op de afdeling zijn toegestaan.

In 2018 besloten jeugdzorgaanbieders dat zij het aantal afzonderingen zoveel mogelijk wilden terugdringen. Er was op dit punt nog geen uniforme definitie van 'afzonderen'. Er werd daarom eerst bepaald wat afzonderen is: 'Het tegen de wil van de jongere plaatsen in een ruimte die hij of zij niet mag of kan verlaten.'⁵ Deze definitie is ruim. Het gaat dus niet alleen om opsluiting in isoleercellen en andere speciale afzonderingsruimtes, maar ook om plaatsingen op kamer. Verder is er ook sprake van een afzonderingsmaatregel als de deur open is, maar het kind de ruimte niet mag verlaten.

De Academische Werkplaats Risicojeugd (AWRJ)

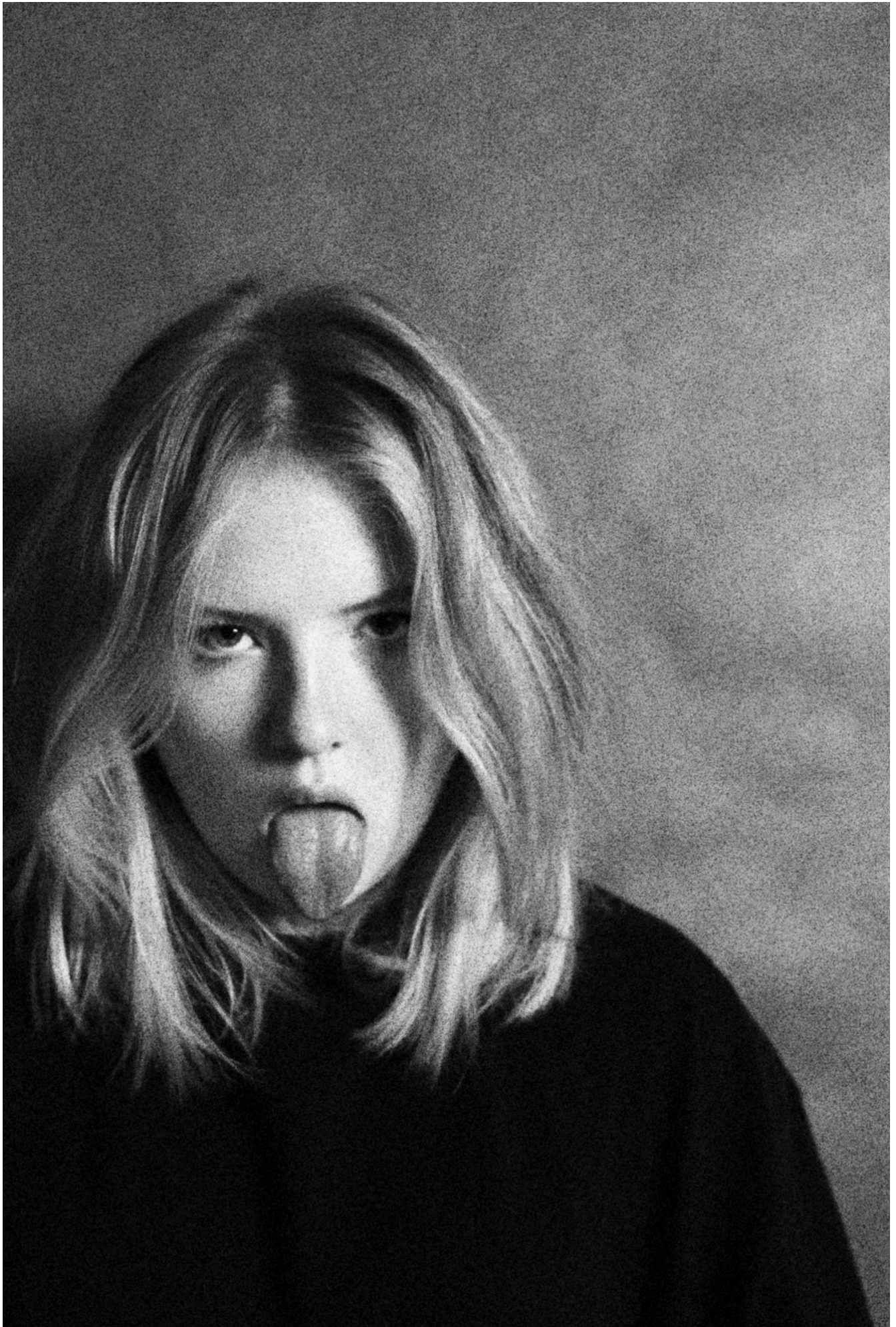
kreeg de taak de ontwikkelingen rondom het afzonderen te monitoren. Zij begonnen met een nulmeting aan de hand van de nieuwe, breed gedragen definitie van afzonderen. De ZIKOS-afdelingen werden buiten beschouwing gelaten in deze nulmeting, omdat de werkwijze op deze afdelingen 'kan verschillen' van andere gesloten jeugdzorginstellingen. De afdelingen werden niet meegenomen in de rits van veranderingen. In plaats daarvan werd overgegaan op een case-study gebaseerd op één werkbezoek.⁶

Na de case-study wordt geconstateerd dat het aantal geplande afzonderingen op ZIKOS sterk afwijkt van andere gesloten jeugdzorggroepen. Waar de rest van de gesloten jeugdzorg aan de slag moet met het verminderen van afzonderen, wordt in dit geval geopperd dat ZIKOS haar methodiek moet beschrijven, onderbouwen en onderzoeken.⁷ In het derde rapport wordt ZIKOS niet meer benoemd. Met de nieuwe wet rechtspositie gesloten jeugdhulp zijn geplande afzonderingen inmiddels verboden.

Dat jeugdigen op ZIKOS-afdelingen zoveel tijd spenderen op hun kamer is al zeker 13 jaar bekend. Zo schreef de inspectie in juni 2011: 'De jongeren in deze groep zitten relatief veel op hun kamer. Er wordt naar gestreefd hen aan minimaal twee eetmomenten op de groep te laten deelnemen'. Het dagprogramma zou afhangen van hoeveel prikkels de jongere aan kan.⁸ In het inspectierapport dat in januari 2024 verscheen, vindt de inspectie het onacceptabel dat jongeren op de ZIKOS zonder gegronde reden op kamer moeten verblijven.⁹

Lieke van Domburg, bestuurder bij iHUB, vertelt in 2022 dat zij weet dat er veel kritiek is op de ZIKOS-afdelingen. Jongeren zijn getraumatiseerd geraakt, maar Harreveld zou werken aan een warm en veilig klimaat. De locatie zou zelfs tot landelijk expertisecentrum worden gevormd voor de meest kwetsbare jongeren.¹⁰ Die ambitie is opvallend, luttelend op het verleden van Harreveld. Zij hebben zich eerder onterecht expertise toegeëigend, zoals in de alinea's die hierop volgen te lezen is.

Voor 2008 werden kinderen zonder strafblad regelmatig opgesloten in de jeugdgevangenis. Toen de overheid daarmee wilde stoppen, is de gesloten jeugdzorg ontstaan. Een aantal gevangenis werd aangewezen en kreeg de taak jeugdzorgaanbieder te worden. Avenier, de voorloper van de Horizon, had in hun gevangenis speciale FOBA-afdelingen. Dit is de justitiële variant van de ZIKOS-afdeling. Het gevangenispersoneel dat op de FOBA werkte, mocht haar werkwijze nu toepassen in de jeugdzorg. De medewerkers bleven gelijk, maar

de doelgroep veranderde fors. ZIKOS-afdelingen zijn dus in wezen justitiële afdelingen. Kinderen met psychiatrische stoornissen zijn ondergebracht bij gevangenispersoneel, met het idee dat het specialistische zorg is.

De aanname dat dit personeel geschikt is voor het behandelen van psychiatrische problematiek, is onterecht gebleken. In 2013 liet de inspectie een cliënt met zware problematiek overplaatsen naar een instelling voor Jeugd-GGZ, omdat de ZIKOS-afdeling niet toegerust was de benodigde zorg te bieden. Er volgde tijdelijk zelfs een opnamestop, tot verbetermaatregelen waren uitgevoerd.¹¹ Die opnamestop lijkt onterecht opgeheven, als in 2019 een casusonderzoek wordt uitgevoerd na de zelfdoding van een jongere. De inspectie schrijft dat het team ervaren en stabiel is, maar 'onvoldoende specifiek' opgeleid is voor de populatie kinderen die op de afdeling belanden. Een deel van de medewerkers heeft niet voldoende kennis van psychiatrische problematiek.¹² In het meest recente inspectierapport geven medewerkers van 't Anker aan dat een deel van de jongeren op de ZIKOS niet voldoende behandeld kunnen worden voor hun psychiatrische problematiek.⁹ Op de website van de Horizon wordt beweerd dat medewerkers zijn gespecialiseerd in de interactie tussen psychiatrische en gedragsproblemen¹³, maar bronnen ondersteunen die stelling niet. Hoewel het gebrek aan deskundigheid meerdere keren geconstateerd is, mag ZIKOS in 2019 uitbreiden. Voorheen beschikte alleen 't Anker over ZIKOS-aanbod. Nu kwam er een afdeling in Zetten bij. Over die afdeling is informatie schaars.

ZIKOS-afdelingen zijn dus bedoeld voor een uiterst complexe, psychiatrische doelgroep en worden gezien als de crisisafdeling van het land. Tegelijkertijd is onduidelijk op welke manier de ZIKOS-afdelingen zich onderscheiden van andere gesloten voorzieningen. Er is weinig informatie te vinden over de concrete werkwijze die op de afdelingen wordt gehanteerd. Dit onderzoek streeft ernaar dat beeld te verduidelijken en doet dit voornamelijk vanuit het jongerenperspectief.

1.2 Methode

Dit onderzoek streeft ernaar een beeld te schetsen van de ZIKOS-afdelingen, vanuit het perspectief van de jongeren die er verbleven. Het onderzoek moet antwoord geven op twee vragen. Allereerst, hoe ervaren jongeren hun verblijf op een ZIKOS-afdeling? Daarnaast is onderzocht welke gevolgen hun plaatsing op de afdeling heeft gehad. In hoeverre was hun plaatsing op een ZIKOS-afdeling helpend?

Jongeren

Aan dit onderzoek deden 51 jongeren mee. Op één jongere na, verbleven alle participanten tussen 2015 en februari 2024 op een ZIKOS-afdeling. Ongeveer de helft verbleef de afgelopen 3 jaar op een ZIKOS-afdeling. Omdat de locatie in Zetten later is ontstaan dan de locatie in Harreveld, komen alle participanten van voor 2019 uit Harreveld. Twee jongeren verbleven op beide ZIKOS-afdelingen. Met hen is de vragenlijst per instelling apart ingevuld, zodat duidelijk onderscheid gemaakt kon worden tussen de gedragingen van beide locaties. Bij elkaar betreft het dus 51 jongeren, maar 53 plaatsingen.

De jongeren waren tussen de 12 en 17 jaar oud toen zij op de afdeling geplaatst werden. Hoewel opnamen op ZIKOS-afdelingen kortdurend zouden moeten zijn, verbleven de jongeren er gemiddeld 8 maanden. Slechts 36% gaf aan dat de opname 3 maanden of korter duurde. 23% verbleef er langer dan een jaar.

De jongeren zijn geworven door middel van een oproep op social media. Zij kwamen allemaal via Instagram of TikTok. In de video-oproep is benadrukt dat het niet relevant is of zij positieve of negatieve ervaringen hebben. Er reageerden veel jongeren. Bij elkaar ongeveer 60, maar door verschillende persoonlijke omstandigheden van de jongeren is het niet bij iedereen gelukt de vragenlijst in te vullen. De vragenlijst is uiteindelijk door 51 jongeren ingevuld. Met de meeste deelnemers zijn de vragen telefonisch doorgenomen. Vanwege de bijzondere doelgroep, was dit niet bij iedereen mogelijk. Zo gaf één jongere bijvoorbeeld aan dat zij niet durfde te bellen. Andere jongeren vertelden dat zij in een terugval zaten. Gepoogd is voor zoveel mogelijk jongeren een oplossing te vinden. Eén interview is daarom bijvoorbeeld over de chat gegaan. De jongeren zijn in een tijdsspanne van twee weken geïnterviewd.

Hoewel de jongeren niet op basis van een willekeurige steekproef zijn geselecteerd, is de kans groot dat de uitkomsten van dit onderzoek representatief zijn. De participanten met hun verblijfsduur, bezetten ongeveer 23% van de maximale capaciteit vanaf 2015. Als alle ZIKOS-bedden vanaf 2015 altijd gevuld waren en er nooit sprake was van leegstand, is dus ongeveer 1 op de 4 jongeren gesproken. Daarnaast waren de jongeren heel consistent in hun antwoorden. Slechts bij één plaatsing weken de antwoorden opvallend af van dat van de andere jongeren. Het betreft dus een grote groep jongeren, die over een periode van 9 jaar een consistent beeld van de afdelingen schetst. Redelijkerwijs kan dus worden aangenomen dat dit beeld overeenkomt met het beeld dat de gehele populatie zou schetsen.

Aantal jongeren per locatie

Locatie	Aantal jongeren
Zetten	15
Harreveld	34
Beide locaties	2

Jaar van vertrek

Jaar	2007	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Freq.	1	3	1	6	7	6	3	8	9	8	1

Opzet

Gesprekken zijn aan de hand van een semi-gestructureerd interview gevoerd. Bij aanvang van het interview kregen alle jongeren dezelfde voorlichting. Deze voorlichting is te lezen in onderstaand kader.

Voorlichting vooraf:

Ik doe een onderzoek, waarin personen mij vertellen over hun ervaring met één van de ZIKOS-afdelingen. Hiervoor neem ik een interview af aan de hand van een vragenlijst. Het gaat om jouw ervaring, ds er zijn geen goede of foute antwoorden. De vragenlijst zal ongeveer een half uur duren en je gegevens worden anoniem verwerkt. Mocht je een vraag niet willen beantwoorden, voel je vrij om dat aan te geven. Je mag ook te allen tijde stoppen met het interview. Heb je hierover nog vragen?

De vragenlijst bestond uit zowel open als gesloten vragen. Voor de gesloten vragen is de Likertschaal gebruikt. Participanten konden stellingen beantwoorden met: zeer eens, eens, neutraal, oneens of zeer oneens. Bij het evalueren van de antwoorden zijn 'zeer eens' en 'eens' samengevoegd tot 'eens.'

'Zeer oneens' en 'oneens' zijn samengevoegd tot 'oneens.' Hier is voor gekozen, om dit onderzoek voor de lezer overzichtelijker te houden. Alle stellingen zijn positief verwoord. Bijvoorbeeld: 'Mijn groepsleiders kwamen deskundig over.' De participanten zijn gevraagd de gesloten vragen toe te lichten.

De volgende onderwerpen zijn besproken:

- Dagbesteding
- Behandeling
- Groepsleiding en sfeer
- Gevolgen van de plaatsing

Daarnaast bevat de vragenlijst een aantal standaard open vragen. Bijvoorbeeld: 'Hoe zou jij je periode op ZIKOS beschrijven?' of 'Terugkijkend, wat had jij nodig?' Waar onduidelijkheden waren, is doorgevraagd. Gedurende het hele interview is de jongere leidend geweest in wat er verteld werd. Omdat het een kwetsbare groep jongeren betreft, is met een bepaalde terughoudendheid vragen gesteld. Als een jongere niet van zichzelf spraakzaam was, is dat niet geforceerd. Sommige jongeren hebben daarom aanzienlijk meer verteld dan andere jongeren.

Hulpverleners

Na de interviews met jongeren, is gesproken met 3 (oud-)medewerkers van een ZIKOS-afdeling. Tijdens deze interviews waren de rode draden uit de gesprekken met jongeren al duidelijk. Aan medewerkers is gevraagd of zij de signalen herkennen. Daarnaast zijn vragen gesteld over de werkcultuur op ZIKOS.

Ouders

Bij de opzet van het onderzoek was het initieel het

idee uitsluitend jongeren te spreken. Zij hebben immers als enige volledig zicht op wat hen overkomt. Maar gedurende het onderzoek meldde één ouder zich, die ook haar verhaal wilde doen. Dat verhaal is opgenomen in dit rapport.

1.3 Verantwoording en beperkingen

Dit onderzoek bevat een aantal beperkingen. Allereerst, de interviews zijn in een tijdsspanne van twee weken afgenomen. De reden hiervoor is dat de inspectie in haar laatste rapport de VNG verzocht snel duidelijkheid te scheppen over de toekomst van de ZIKOS-afdelingen. Het leek gepast dit onderzoek te publiceren voordat dit besluit werd genomen. Door deze nauwe tijdspanne, hebben minder jongeren kunnen participeren dan maximaal haalbaar was geweest.

Verder werd tijdens het plannen van de interviews duidelijk dat het voor sommige jongeren niet mogelijk was het telefonische interview zoals gepland uit te voeren. Dat had meestal te maken met hun mentale staat op dat moment. Soms was dat op te vangen door de afspraak te verzetten. Andere jongeren kozen ervoor om van het interview af te zien. Voor twee formulieren geldt dat deze erg summier zijn ingevuld, omdat ze zelfstandig zijn ingevuld. Alleen de gesloten vragen zijn beantwoord en de toelichtingen bevatten een enkele zin. Er is ervoor gekozen deze vragenlijsten alsnog mee te nemen in de analyse, om de stem van deze jongeren niet in te perken.

De olifant in de ruimte, is dat ik niet neutraal ben. Toen ik 17 was heb ik zelf 4 maanden op een ZIKOS-afdeling gezeten. Het was bij uitstek de meest verschrikkelijke tijd van mijn leven. Dat niet laten meespelen is een ingewikkelde opgave. Desondanks heb ik verschillende stappen ondernomen om neutraliteit zoveel mogelijk te waarborgen.

Allereerst heb ik een onderzoeksopzet gebruikt. Het was geenszins mijn intentie om een zwartboek te schrijven. Ik wilde een zo compleet mogelijk beeld hebben van de ZIKOS-afdelingen. Participanten zijn daarom ook niet geworven op basis van de aard van hun ervaring. In de video die ik als oproep heb gebruikt, is benadrukt dat het niet relevant is of de jongere negatief of positief is over diens plaatsing op ZIKOS.

Jongeren konden zich aanmelden. Er is dus geen sprake van een willekeurige steekproef. Dat is sowieso niet goed mogelijk met deze doelgroep, omdat de bereidheid mee te doen met

onderzoek hoog moet liggen. Een alternatief is dossieronderzoek, maar dossieronderzoek leent zich mijns inziens niet goed voor het schetsen van een accuraat beeld van het leven op groepen. Een dossier wordt immers altijd geschreven door de hulpverlenende partij, niet door de jongeren zelf. Mocht er sprake zijn van repressie, misbruik of mishandeling, dan is het onwaarschijnlijk dat desbetreffende hulpverlener alles noteert.

Ik ben me ervan bewust dat velen ervan overtuigd zijn, dat jongeren met negatieve ervaringen eerder reageren op zo'n oproep dan jongeren met positieve ervaringen. Ik denk dat die conclusie voorbarig is, want ik herken bij veel jongeren een loyaliteit naar hulpverleners. Ook jongeren die niet tevreden zijn over hun hulpverleningstraject. In dit onderzoek is duidelijk geworden dat ook op de ZIKOS-afdelingen enkele hulpverleners rondliepen die wel begaan met de jongeren waren.

Daarnaast, de enige participant die tevreden was over diens plaatsing, gaf aan graag 'een positief geluid te willen laten horen.' Daaruit blijkt een duidelijke drijfveer mee te doen met dit onderzoek. De tegenhanger is dat verschillende jongeren met negatieve ervaringen niet hebben kunnen meedoen. 46 van de participanten gaven aan te kampen met trauma, als gevolg van hun verblijf op een ZIKOS-afdeling. Redelijkerwijs zal dit ook gelden voor jongeren die niet hebben kunnen participeren. Eén van hen gaf aan: 'Ik heb op een ZIKOS-afdeling gezeten, maar door PTSS kan ik helaas de ervaring niet delen.' Wie kampt met trauma, moet over voldoende stabiliteit beschikken om een interview aan te kunnen. En daarnaast is vermijding een symptoom passend bij een posttraumatische stressstoornis. Lettend op de participanten die zijn uitgevallen, is het aannemelijker te concluderen dat een onderzoek met deze opzet eerder werkt in het voordeel van de ZIKOS-afdelingen. Iemand die over een positieve ervaring beschikt, zal vanuit loyaliteit naar de hulpverlener een positief geluid willen laten klinken. Deze participant zal daarbij niet de hordes ervaren, die de getraumatiseerde groep wel ervaart.

Ondanks het gegeven dat de steekproef niet willekeurig is, is de groep participanten wel bijzonder groot. Het betreft 51 jongeren, 53 plaatsingen, met een gemiddeld verblijf van 8 maanden. Zoals eerder benoemd, is dit ongeveer 23% van de maximale capaciteit vanaf 2015. Daarnaast waren de jongeren heel consistent in hun antwoorden. Slechts bij één plaatsing weken de antwoorden opvallend af van dat

---

⁴Bhugwandass, J. [@JasonErvd]. (2024, januari 18). Heb jij in de jeugdzorg op een ZIKOS afdeling gezeten? contact mij [Video]. TikTok. <https://www.tiktok.com/@jasonervd/video/7325330189322292513>

van de overige jongeren.

Bij het maken van de vragenlijst heb ik verschillende maatregelen getroffen om zoveel mogelijk vooringenomenheid te elimineren. Zo heb ik ervoor gekozen alle vraagstellingen positief te verwoorden. Participanten kregen dus te maken met stellingen als 'ik voelde me veilig' en 'er was sprake van een goede sfeer.' Normaliter zit er in een vragenlijst meer balans en worden positieve verwoordingen afgewisseld door negatieve verwoordingen. Omdat ik mij bewust ben van mijn positie in de jeugdzorg en sturing zoveel mogelijk wilde voorkomen, heb ik ervoor gekozen negatieve verwoordingen geheel weg te laten.

Elk interview had een vaste structuur, waarbij participanten eerst een voorlichting kregen. In deze voorlichting is benadrukt dat er geen goede of foute antwoorden zijn. Nadat algemene informatie is verzameld, zoals de locatie en het jaar van plaatsing, begint het interview met een open vraag: 'Hoe zou jij je tijd op ZIKOS beschrijven?' De reden dat deze

vraag zo vroeg werd gesteld, is omdat sturing op dit punt nog niet mogelijk is geweest. Aannemelijk is dat het antwoord op de eerste vraag overeenkomt met het beeld dat participanten later in het interview schetsen. Als daar een forse discrepantie in ontstaat, kan je redelijkerwijs aannemen dat er misschien gestuurd is.

De vragenlijst is voorgelegd aan verschillende personen. Een ervaringsdeskundige, twee jeugdzorgwerkers en een hoogleraar. Alle feedback is, zonder uitzondering, verwerkt. De citaten die in dit rapport staan komen letterlijk uit de interviews. Een deel van de citaten was niet bruikbaar, omdat deze direct herleidbaar waren naar de jongere en/of groepsleider. De Inspectie Jeugdzorg en Gezondheidszorg en de Vereniging van Nederlandse Gemeenten zijn in bezit van de onverwerkte formulieren.

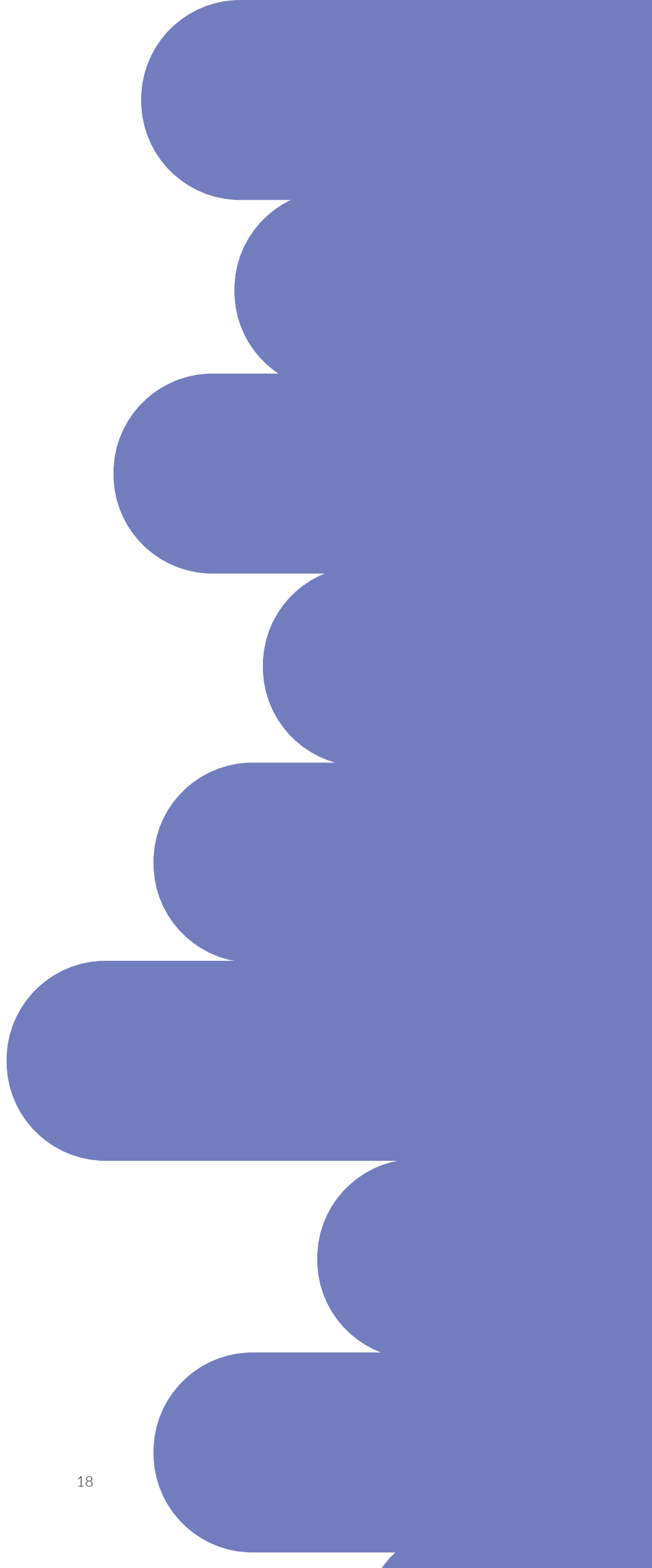
Wat jongeren hebben verteld is onderverdeeld in 35 (sub)onderwerpen. De onderwerpen

betroffen terugkerende thema's die door meerdere jongeren waren benoemd. De uitkomsten daarvan zijn beschreven in dit rapport. De volledige onderverdeling heb ik gearchiveerd, zodat dit door andere onderzoekers gecontroleerd kan worden. Na het verwerken van de resultaten heb ik mijn conceptrapport door meerdere personen laten nakijken. Het gaat om twee jeugdzorgmedewerkers, een hoogleraar en twee participanten. Daarnaast heeft een extra persoon zonder affiniteit met het onderwerp het conceptrapport beoordeeld op taal en leesbaarheid.

Dat gezegd hebbende, als soortgelijke onderzoek in de toekomst wordt uitgevoerd, draagt het bij aan de kwaliteit als er ruimte is voor een breder tijdspanne, interviews in real-life kunnen plaatsvinden en er expliciet gevraagd wordt naar geweldservaringen.

Resultaten

Ervaringen van jongeren

In dit hoofdstuk zijn de ervaringen van jongeren beschreven, geïllustreerd met citaten. Ze zijn gegroepeerd aan de hand van de volgende onderwerpen:

- Dagbesteding. In dit deel gaat het over een extreem isolement, school, luchten en sport.
- Behandeling
- Groepsleiding en sfeer. In dit deel wordt onder anderen gesproken over deskundigheid van het personeel en vrijheidsbepurende maatregelen
- Geweld: psychisch, fysiek en seksueel
- Basisbehoeften:
- Intercom negeren
- Medische zorg, contact met netwerk
- Gevolgen van de plaatsing, waaronder trauma, verlies van vertrouwen, angst, gewenning

Het hoofdstuk sluit af met antwoorden op de vraag 'wat had je nodig', qua zorgvorm en benadering

Basisvoorzieningen en dagbesteding

Extreem isolement door zeer beperkt verblijf op de groep

De jongeren, die op een ZIKOS-afdeling verbleven, hebben veel tijd alleen doorgebracht op hun kamer. Een aantal jongeren legde uit dat het eigenlijk een 'cel' betreft. De architectuur van beide locaties is verouderd en nog zo ingericht dat er een justitieel geplaatste populatie opgevangen kan worden. De deuren zijn zwaar en op ooghoogte is een luikje ingebouwd. Wie de groepsleiders wil bereiken, kan drukken op de intercom. De kamers hebben een televisie, maar deze is geplaatst in een dichtgetimmerde kast. In Harreveld kunnen jongeren de televisie niet zelf aan- of uitzetten. De groepsleiders bedienen hem van buitenaf. De televisie wordt pas aangezet als de schooldag voorbij is, maar de meeste jongeren spenderen bijna geen tijd op school. Zij zitten uren ingesloten, zonder het vermaak van een televisie. Soms zelf zonder de mogelijkheid om te schrijven of te tekenen. In de kamer heeft de jongere een stalen toiletpot, met bijpassende stalen wasbak. Deze zijn verscholen achter een halve muur. Aan de andere kant van de muur bevindt zich het stalen bed dat vastgeschroefd is aan de grond. Harreveld verwijderde in 2023 de tralies, dus het zicht wordt sindsdien niet langer versperd door metaal.

De jongeren die op de locatie in Zetten verbleven, beschreven hun kamer als een isoleercel:

"Je begint altijd in scheurkleding. Iedereen heeft als je daar binnenkomt cameratoezicht. Hierdoor hoeven ze jou minder snel naar de isoleercel te brengen, omdat ze jouw kamer kunnen leegtrekken. Dan heb je jouw kamer als isoleercel."

In Zetten is interieur een beloning. Televisie kijken kan. Jongeren genieten dan zelfs de autonomie dat zij zelf de televisie aan- of uit kunnen zetten. Daarvoor moet wel eerst de afstandsbediening verdiend zijn. Een jongere legde uit dat je wekelijks een aantal dingen kon aanvragen. Mag ik een pen op kamer? Een stoel? Een gordijn? Een afstandsbediening? Mag ik in mijn eigen kleren slapen? Na overleg konden de verzoeken worden ingewilligd of afgewezen. Als iemand bijna kon uitstromen, kon het voortdurende

cameratoezicht soms worden gestopt.

"Maar als je één incident had, werd gelijk alles afgepakt. Begon je weer helemaal opnieuw. Zat je weer in je scheurkleding. En dan kon je weer opnieuw beginnen met elke keer drie dingen aanvragen in de week. Maar dan werd de eerste keer alles afgewezen. Dan duurde het wel even voordat je alles weer kon aanvragen."

De 51 jongeren die voor dit onderzoek gesproken zijn, gaven aan dat zij gemiddeld 20 uur en 38 minuten per dag alleen hebben doorgebracht in hun cel. Zij bevonden zich dus nog geen 3,5 uur per dag op de groep. Dit is vergelijkbaar met de hoeveelheid tijd die gedetineerden in hun cel doorbrengen in de zwaarst beveiligde gevangenis van Europa, de Extra Beveiligde Inrichting in Vught. Een groot deel van de jongeren beschreef hun verblijf op de afdeling dan ook als 'eenzaam.'

"Ik ging op een gegeven moment gewoon tegen poppen praten, omdat ik zo lang op kamer zat en niemand om me heen had. Toen ik weer op een open groep kwam, heb ik ze allemaal weggegooid."

– Harreveld, 2015.

"Het mooiste van het nieuwjaar vond ik dat we met z'n allen vanuit de kamer door het luikje schreeuwden: 'Happy New Year.' En dat was dan je nieuwjaar. En je hebt geen vuurwerk gezien. Maar toch ga je dan die kleine dingen wel waarderen. Dat is ook wel fijn of zo. Dat je dat wel kunt waarderen. Dan mocht je tv ook eindelijk aanblijven tot twaalf uur. Maar de TV ging ook precies om vijf over twaalf uur weer uit."

– Harreveld, 2017.

"Ik kon echt heel goed praten met mijn advocaat, dus ik hing gewoon een keer in de twee dagen met mijn advocaat aan de telefoon. Ik deed dat om iets van contact te hebben, want ook al drukte ik op de bel om met iemand te praten, dan nog werd er niet gepraat. Dus de enige manier om enigszins mijn ei kwijt te kunnen was mijn advocaat."

– Harreveld, 2019.

"Je weet eigenlijk niet wanneer je eraf wordt gehaald. Want soms vergaten ze je ook gewoon, ook na rustuur"

gesloten

als een gevangenis

Ik

Was

geïsoleerd.

Als

gesloten

instelling

nu

toekomst

bereikbaar

bijvoorbeeld. En dan zit je 's avonds bijvoorbeeld nog maar 15 minuten op de groep. En soms deden ze dat dan ook expres. Dus je wist eigenlijk gewoon nooit precies wat je te wachten stond.”
– Zetten, 2023.

Er is een significant verschil in kamertijd tussen de 27 jongeren die de afgelopen 3 jaar op ZIKOS verbleven ($M = 21,68$, $SD = 1,28$) en de 26 jongeren die er langer dan drie jaar geleden verbleef ($M = 19,93$, $SD = 1,81$), $t(51) = -3,2$, $p = 0,05$. De oudere groep gaf aan gemiddeld ruim 21,5 uur per dag op cel te hebben gezeten. Dat is ongeveer 1 uur en 45 minuten langer dan de groep die recenter heeft gezeten. Zij gaven een gemiddelde van 20 uur aan. Dit verschil lijkt te komen door de latere toevoeging van de locatie in Zetten. Van de jongeren, die vanaf 2019 op een ZIKOS-afdeling verbleven, gaven de jongeren van Harreveld extremere kamertijden door dan de jongeren van Zetten. Zo kwamen jongeren op Harreveld gemiddeld 3 uur per dag van cel en was dit voor jongeren op Zetten gemiddeld ruim 4,5 uur.

Dit verschil is echter niet significant, $t(33) = -3,3$, $p = 0,22$.

Dat jongeren zoveel tijd op kamer spendeerden, komt omdat er op de ZIKOS-afdelingen 'in groepjes wordt gedraaid'. Dat houdt in dat de jongeren die er verblijven opgedeeld worden in verschillende groepjes. Als er één groepje op de afdeling is, zitten de andere groepen op cel. Hoeveel tijd jongeren verblijven in hun cel, is dus sterk afhankelijk van het aantal groepjes dat gehanteerd wordt. Zijn er vier groepjes, dan wordt de tijd die jongeren normaliter op de afdeling zouden doorbrengen door vier gedeeld. Hoeveel tijd jongeren op de groep zijn, is dus ook afhankelijk van het welzijn van andere jongeren.

Het isolement, dat jongeren beschrijven, betreft niet alleen de extreme kamertijden. 'In groepjes draaien' impliceert dat jongeren altijd gecombineerd werden met andere jongeren als zij op de afdeling waren. Dit is niet het geval. Jongeren konden ook 'individueel draaien'. Er was dan sprake van 2-op-1 begeleiding,

“Ik ging op een gegeven moment gewoon tegen poppen praten, omdat ik zo lang op kamer zat en niemand om me heen had.”

waarbij jongeren afgezonderd werden van hun groepsgenoten. Bij aanvang van de opname draaiden jongeren altijd individueel. Daarnaast kon er ook op een later punt gekozen worden voor het individueel laten draaien van de jongere. Aanleidingen die zijn genoemd, zijn:

- Als een jongere niet lekker in diens vel zat
- Als er een conflict was geweest
- Als de jongere zich uitsprak over het regime op de afdeling
- Als de jongere niet at
- Als de jongere 's nachts had ingebeld, bijvoorbeeld met een vraag
- Als de jongere van school was gehaald, bijvoorbeeld omdat die een herbeleving had
- Als de jongere 'een sfeer zette' op de groep

In het meest recente inspectierapport over 't Anker in Harreveld, waar twee ZIKOS-afdelingen onder vallen,

wordt benoemd dat de gedragswetenschappers van de locatie vertellen dat vrijwel alle jongeren op de ZIKOS-afdeling individueel draaien. De jongeren zijn dus enerzijds consistent afgezonderd, voor de totale duur van hun verblijf (8 maanden gemiddeld). Naast de geplande kamertijden, gaven zij aan ook regelmatig naar hun cel te zijn gestuurd, terwijl daar weinig aanleiding voor was. Anderzijds mochten zij op de afdeling ook niet altijd contact hebben met groepsgenoten. Zij zijn daarmee structureel onttrokken aan contact met leeftijdsgenoten.

“Ik heb veel periodes gehad dat ik alleen gedraaid werd. Maar ik heb ook wel periodes gehad dat ik wel gewoon samen draaide. Veel contact was het in ieder geval niet. Ik werd apart gedraaid, want ik beschadig mezelf. Nu nog steeds. Ik was suïcidaal. En... ja, als ik mezelf dan beschadigd had, of als ik niet goed in contact kon komen en niet ging vertellen wat er bijvoorbeeld in mijn hoofd omging... of als ik niet kon praten... of omdat ik te verdrietig was... of omdat ik gewoon te bang was om het te vertellen... dan werd ik om dat soort kleine dingetjes

eruit gezet... en dan werd ik uit de groep gehaald. Dan werd ik apart gedraaid."

– Harreveld, 2017.

"Ik heb voor het grootste deel van mijn tijd op ZIKOS in een scheurjurk in een isoleercel gezeten. En ik heb niet echt heel veel menselijk contact gehad daar. Ik was het echt niet eens met het regime, dus ik verzette me heel erg tegen wat ze wilden dat ik deed. Dus toen heb ik vrij veel de isoleercel gezien."

– Zetten, 2023.

Beperkingen in de basale behoeften

Hoewel er geen vraag over opgenomen was in de vragenlijst, beschreven 18 jongeren (35%) situaties waarin zij beperkt zijn in hun basale behoeften. Met basale behoeften worden randvoorwaarden bedoeld die nodig zijn om lichamelijk te functioneren, zoals slapen en eten.

Op locatie in Zetten benoemden zeven jongeren dat zij niet zelfstandig gebruik konden maken van het toilet. De kamer van de jongeren beschikt over een wc, maar de deur die hiernaar leidt wordt op slot gedraaid. Dit heeft te maken met het cameratoezicht dat bij alle jongeren in Zetten standaard aanwezig is. De wc-deur wordt op slot gedraaid, zodat jongeren zich niet aan het cameratoezicht kunnen onttrekken. Op de wc zit immers geen camera. Het gevolg is dat jongeren moeten inbellen, om naar de wc te kunnen. Jongeren gaven aan dat groepsleiders niet altijd binnen een paar minuten aanwezig waren om de deur te openen. Het kon zomaar een half uur duren, al zijn ook extremere tijden genoemd. Verder gaf één jongere aan dat zij tijdens het rustuur niet mocht inbellen en dan geen toegang had tot de wc. Een andere jongere vertelde dat zij erg nodig moest plassen, maar dat groepsleiders pas wilden komen als zij eerst zou 'stoppen met janken.'

Een ander gevolg van het cameratoezicht, is dat het licht in de kamers altijd aan staat. Het zou gaan om het grote licht of zelfs een bouwlamp. Eén van de jongeren vertelde dat zij daarom niet goed kon slapen. Aanvullend benoemden twee jongeren dat dekens en/of kussens soms werden afgepakt en dat er geen verwarming zou zijn. Onder die omstandigheden zou het koud zijn geweest.

Daarnaast hebben drie jongeren hun beklag gedaan over het eten op Zetten. Zij kregen zakvoer (of bakvoer) en vonden dit vies. Eén van hen benoemde dat de groepsleiders wel voor zichzelf kookten, maar niet voor hen. Eén jongere vertelde dat zij meerdere keren in de kussenkamer is opgesloten voor langere tijd en dan geen drinken kreeg.

Over de locatie op Harreveld hebben 10 jongeren een breed scala aan inperkingen van basale behoeften gemeld, maar er komt geen duidelijk patroon naar voren. Het lijkt daarom niet om structurele beperkingen te gaan, maar omdat dit geen vraag in de vragenlijst was is deze conclusie niet zeker vast te stellen. Situaties die zijn beschreven betreffen:

- Geen toegang hebben tot de wc
- Onttrokken worden aan water
- Onttrokken worden aan eten
- Geen rekening houden met religieuze wensen mbt het eten
- Geen toegang hebben tot maandverband
- Afgepakt beddengoed, terwijl het koud was
- Meerdere dagen niet mogen douchen
- Geen schone lakens na in bed plassen
- Geen scheurkleding in de isoleercel

"Je moest inbellen en hopen dat iemand naar de deur kwam, eigenlijk. En dan hadden sommige jongeren soms wel eens ongelukjes. Want als jij naar het toilet moet en niemand komt de deur openmaken, dan heb je wel een probleem natuurlijk. Maar er was dus een incident gebeurd. Een meisje had gepoept. En dat kan gebeuren. De groepsleiders liepen zo kokhalzend naar de woonkamer toe. En uh, 'gadverdamme, gadverdamme.' Heel erg. Dat meisje is echt een week niet uit de kamer gekomen nadat het gebeurd is. En wij als jongeren begrepen het natuurlijk. Want wij wisten hoe het voelde. Maar ja, dat wordt niet zo gezien door die groepsleiders."

– Zetten, 2021.

"De kamers hadden allemaal geen verwarming. Er was geen mogelijkheid om je kamer te verwarmen. Ook niet in de winter. En soms werd ook je deken afgenomen, aangezien eigen veiligheid en zo. Maar dan zat je dus gewoon in je scheurjurk op een ijskoude kamer. Scheurdekens hebben ze ook vaak genoeg ingenomen, omdat ze dan niet genoeg zicht op mij hadden. Het is zo koud daar geweest al die tijd. Scheurkleding is ook echt koud. Ik had zo'n jurkje."

– Zetten, 2023.

"Ik had een groepsgenootje met een eetstoornis. En toen zij binnenkwam, de eerste dag... Ik hoorde dat gesprek tussen de begeleiding en haar, zeg maar, als cliënt. En ze kwamen die kamer binnen en ze zeiden: 'Je hebt een eetstoornis? Is goed, zullen we zien hoe lang je dat volhoudt. Vanaf vandaag komen we je ook geen eten meer brengen. Dan roep je vanzelf om eten.' Dat deden ze ook echt, ja, zeker. Want ik heb dat allemaal in de gaten gehouden natuurlijk. Want ik dacht, dit kan niet. Ik zat daar ook pas net. Zo kunnen jullie niet zijn."

– Harreveld, 2018.

“Je hebt een eetstoornis?

Is goed, zullen we zien

hoe lang je dat volhoudt.

Vanaf vandaag komen we

je ook geen eten meer

brengen. Dan roep je

vanzelf om eten.”

Intercom negeren

8 jongeren, gelijk verdeeld over beide locaties, benoemden dat de intercom bewust werd genegeerd of uitgezet werd. Dit lijkt 's nachts riskanter dan overdag. Twee jongeren beschreven levensgevaarlijke situaties als gevolg van het niet bereikbaar zijn van werknemers. Daarbij is tenminste één groepsgenoot overleden.

“Er was een meisje. En die had haar slagader doorgesneden, per ongeluk. En daarna had ze de beveiliging ingebeld. Maar die kwam niet. Dus uiteindelijk zijn we met z'n allen tegen de deur aan gaan trappen op onze kamer. Toen kwamen ze kijken waar het geluid vandaan kwam. In de nacht was er eigenlijk bijna niemand fatsoenlijk te bereiken. De beveiliging werd na 11 uur 's avonds ingeschakeld. Maar als er één beveiliging z'n rondje zou doen op het terrein voor de drempelcontroles, kon het goed zijn dat je een uur moest wachten voordat de intercom werd opgenomen. Of dat meisje oké is? Nooit meer iets van gehoord. Wij allemaal niet”

- Zetten, 2023.

“Ik was in gesprek met een gedragswetenschapper. Hij had slecht nieuws en toen moest ik heel hard huilen. Toen werd ik naar mijn kamer gesleept. Ik ging inbellen, want ik wilde sorry zeggen omdat ik was gaan huilen. Wat natuurlijk echt idioot is, maar... Toen zeiden ze: ‘Niet meer inbellen.’ En toen hebben ze die intercom uitgedaan. Toen heb ik tien uur achter elkaar op mijn kamer gezeten, zonder intercom. Zonder dat ze mij naar de groep lieten komen. En ook zonder eten. Ik werd 10 uur lang op mijn kamer gezet, omdat ik moest huilen.”

-Harreveld, 2023.

Zeer beperkt aantal uren onderwijs en niet passend bij niveau

Jongeren gaven aan dat zij gemiddeld ongeveer 2 uur per dag naar school gingen. Er is geen verbetering te zien over tijd. De jongeren die langer dan drie jaar geleden op ZIKOS verbleven, verschillen niet significant van de groep die recenter verbleef, $t(51) = 2,3, p = 0,12$. Daarnaast is er ook geen significant

“Ze hebben de intercom uitgezet. (..) Ik werd 10 uur lang op mijn kamer gezet, omdat ik moest huilen”

verschil tussen de jongeren die na 2019 op locatie Harreveld ($M = 2,13$, $SD = 1,54$) en locatie Zetten ($M = 2,62$, $SD = 1,75$) verbleven, $t(33) = -0,9$, $p = 0,82$. 6 jongeren (11%) vertelden zelfs dat zij helemaal geen school volgden.

Als jongeren naar school gingen, was het onderwijs veelal niet passend bij hun niveau of leerjaar. Van de 53 plaatsingen op de ZIKOS-afdelingen, gaven 8 jongeren (15%) aan dat zij passend onderwijs volgden. Dit zijn allemaal jongeren die op Harreveld waren geplaatst. De jongeren die passend onderwijs volgden, hadden vaak een school van herkomst die betrokken bleef. Ze werkten daarnaast meestal uit hun eigen boeken. Van de jongeren die op Zetten waren geplaatst, volgde geen enkele passend onderwijs. Zij gaven bijna allemaal aan dat zij op school niet echt onderwijs volgden, maar vooral tekenden, knutselden of spelletjes speelden.

Meer dan een kwart van de bevroegde jongeren vertelde dat zij voorheen havo of vwo deden. Er

is niet expliciet naar gevraagd, dus het aantal ligt wellicht hoger. Ze gaven aan dat het onderwijs in de instellingen erg gericht is op praktijkgericht onderwijs. Havo en vwo wordt niet aangeboden. Daarnaast zeiden drie jongeren dat de docenten niet bevoegd waren hen te helpen met hun schoolwerk. Desondanks is het algemene beeld, dat van de docenten wordt geschetst, positief. Zij zouden vriendelijker zijn dan de groepsleiders. Jongeren waren blij en opgelucht als zij naar school mochten. Het was een afwisseling van de vele kamertijden.

Hoe lang jongeren op Harreveld naar school gingen, hing sterk samen met het aantal groepjes dat gedraaid werd. Zoals de uren op de afdeling werden onderverdeeld, werden ook de uren van de docent onderverdeeld. Verschillende jongeren vertelden dat als zij individueel draaiden, zij helemaal niet naar school mochten. Daarnaast vertelden zij dat naar school gaan een privilege was. Hoewel school een basisrecht is en kinderen leerplichtig zijn, moesten deze jongeren onderwijs verdienen. Onderwijs

kon ook weer afgepakt worden bij 'slecht gedrag'. Voorbeelden van slecht gedrag waren:

- Lawaai maken in de nacht
- Niet eten
- In crisis raken

"De leraren waren echt... Die waren aardiger dan de groepsleiders. Veel aardiger. Ik heb zelfs met een mentor [van school], later nog een keer opgebeld. Ik heb met haar afgesproken. Zij was fantastisch."
– Harreveld, 2023.

"Ik heb zoveel school gemist, eigenlijk doordat ik op Harreveld kwam. Ik heb me zo erg ingezet voor school. Maar op een gegeven moment kan je je niet elke keer blijven inzetten als alles van je wordt ontnomen. Want ja, wat ga je doen als je zo erg achterloopt op een gegeven moment? Als ik nu 16 jaar ben, dan kan ik moeilijk zeggen: ik ga nog een keer de middelbare school doen. En het op een gymnasium niveau proberen. Ze konden ook school van mij afpakken. Dat deden ze ook vaak gewoon, want dat moest ik verdienen. Het was een privilege. Het was niet iets waar ik recht op had in hun ogen. Terwijl ik ook gewoon heel duidelijk zei: Het is gewoon dikke, zware verwaarlozing wat jullie doen. Jullie sturen me niet naar school. Jullie sturen me niet naar de tandarts. Jullie sluiten me hier zo op. Dat zijn dan drie vlakken waarop jullie mij verwaarlozen."
– Harreveld, 2024.

"Ik ging naar school, alleen ik deed VWO en dat was er niet op dat niveau. Dus ik moest een lager niveau doen. Ze hadden wel boeken besteld. Maar dat waren ook weer niet de juiste boeken. En als ik dan vragen had over de lesstof, dan kon niemand die beantwoorden, want niemand was, zeg maar, bevoegd om die lesstof te geven. Dus ik liep al snel vast."
– Zetten, 2021.

"In de week waren het, denk ik, drie activiteiten. En school was elke dag. Maar je had ook niet de hele dag school. Alleen je leefde echt toe naar die momenten. Dat waren echt de lichtpunten. Je kon in een kooitje voetballen, terwijl alle hekken er omheen zaten. Ik was drie jaar niet naar school geweest en ik kwam daar en ik mocht een nulmeting doen. En, eh, ja, ik had best wel een achterstand, maar ik kreeg echt sommetjes van een veel te laag niveau. En het niveau wat ik nodig had, dat was er niet. Het was te hoog of het was te laag, maar er was geen tussenweg. Je kreeg eigenlijk de hele dag een beetje een iPad in je hand gedrukt: Doe dan maar spelletjes. Ga maar tekenen, of zo. Ik heb daar niet uit een boek gewerkt. Of echt lesstof binnengekregen."
– Zetten, 2023.

Beperkt verblijf in de buitenlucht

Iedereen, die van zijn vrijheid is beroofd, heeft het recht tenminste één uur per dag in de buitenlucht te verblijven, en dat geldt zeker voor jongeren. De jongeren in dit onderzoek gaven aan dat er bij hen zelfs niet aan dat minimumvereiste was voldaan en dat ze gemiddeld slechts 23 minuten per dag in de buitenlucht hadden doorgebracht. Opvallend is dat de groep die langer dan drie jaar geleden op de ZIKOS-afdeling verbleef, meer tijd in de buitenlucht had doorgebracht dan de groep die korter dan drie jaar geleden op de afdeling verbleef. Hoewel het verschil niet significant is, $t(51) = 4,0$, $p = 0,51$, benoemden de oudere jongeren vaker dat zij een uur per dag 'gelucht' werden. Het is mogelijk dat het personeel het recht van elke dag minimaal twee keer 30 minuten 'luchten' in de eerste jaren na de overgang naar gesloten jeugdzorg nog toepasten. Zij werkten voorheen immers in de jeugdgevangenis, waar deze regelgeving strikt opgevolgd dient te worden. Het lijkt daarna verwaterd te zijn. Hoewel de groep jongeren, die op ZIKOS verblijft, niet gedetineerd is, komen zij dus minder lang buiten dan jongeren die vanwege een delict vastzitten. Jongeren die de afgelopen 3 jaar op een ZIKOS-afdeling verbleven, gaven zelfs aan gemiddeld maar 13 minuten op een dag 'gelucht' te zijn. Ze vertelden dat dit niet standaard gebeurde en soms dagen niet buiten kwamen. Het was ook afhankelijk van of de groepsleiders zelf naar buiten wilden. Groepsleiders zouden er niet altijd zin in hebben. 8 jongeren gaven aan dat zij nooit in de buitenlucht kwamen. Er was geen significant verschil tussen de twee locaties, $t(33) = 1,16$, $p = 0,15$.

"Ik kwam er pas achter dat er een luchtplaats was na twee weken. Eh, en dat was eigenlijk omdat er toen heel toevallig ter sprake kwam onder de jongeren van, mogen we luchten? En dat ik dacht, luchten? Waar zit jij nou over te praten? En dat het toen op den duur dus was dat ze gingen luchten en dat ik dus mee mocht die avond. Eh, maar dat was uiteindelijk echt wel per uitzondering, want het was ook een beetje altijd het idee dat de begeleiding er maar net zin in moest hebben of zo. Uiteindelijk werd ik één à twee keer per week gelucht. En dan moest je net geluk hebben dat het dan net toevallig jouw groepje moest zijn dat ging luchten. Want het was dan niet dat als ze met het ene groepje gingen luchten, ze daarna met het andere groepje gingen luchten. Dat was afhankelijk van toeval, want de begeleiding had op dat moment geen zin om buiten te zitten bijvoorbeeld."
– Harreveld, 2020.

"Ik heb een half jaar echt super gesloten gezeten en gewoon geen buitenlucht gehad. En ik weet nog dat het op dat moment sneeuwde. Ze hadden zo'n tuin met hoge hekken. Ik vroeg of ik alsjeblieft in die tuin de sneeuw mocht aanraken. En dan antwoorden: Sneeuw? Nee,

mag niet. Op een gegeven moment mocht ik meer, toen ik iets verder was, maar ik heb een half jaar bijna geen luchtmomenten gehad.”

– Zetten, 2021.

Sport

Op beide locaties zijn sportvoorzieningen. Jongeren gaven aan gemiddeld 1 uur en 40 minuten in de week aan sport te doen. Jongeren die de afgelopen drie jaar op een ZIKOS-afdeling verbleven, sportten significant meer dan jongeren die langer dan drie jaar geleden op één van de afdelingen verbleven, $t(51) = -2,98$, $p = 0,02$. Waar jongeren voorheen gemiddeld 1 uur sport in de week hadden, is het toegenomen tot een gemiddelde van 2 uur en 20 minuten in de week. Wat er onder sport wordt verstaan, is breed te interpreteren. Zo geven jongeren op Zetten bijvoorbeeld aan dat het ook om Just Dance kon

gaan. Er is geen significant verschil tussen de locaties, $t(33) = -2,54$, $p = 0,06$.

Beperkingen in het contact met de buitenwereld

In het kwaliteitskader, dat is opgesteld voor gesloten jeugdzorginstellingen, is de eis opgenomen dat jongeren contact moeten kunnen onderhouden met hun ouders en/of netwerk.⁵ Aan alle jongeren is de volgende stelling voorgelegd: 'Ik kon goed contact onderhouden met mijn ouders en netwerk'. 5 jongeren (9,4%) waren het hiermee eens. 41 jongeren (77,3%) waren het niet met de stelling eens.

De jongeren vertelden dat zij beperkt waren in het contact met hun naasten. De meeste jongeren hadden vaste belmomenten, variërend van één keer per week tot vier keer per week. Het betroffen dan

belmomenten van ongeveer 10 minuten. Zij belden dan meestal hun moeder of vader, soms opa en oma. Eens in de week was er een bezoeker. Vrienden mochten veelal niet gebeld worden en niet op bezoek komen. In sommige gevallen kon het contact met vrienden onderhouden worden door brieven te sturen. Omdat het contact met vrienden wegviel of verwaterde, gaf een aantal jongeren aan dat zij vriendschappen zijn verloren. Bij anderen werd ook het contact met ouders en familieleden slechter. Dat was bij een enkeling niet het geval. Zo vertelde één jongere bijvoorbeeld dat zij haar ouders meer is gaan waarderen, omdat ze zag dat haar groepsleden minder betrokken ouders hadden.

Sommige jongeren vertelden dat zij niet alle brieven kregen die door hun naasten werden opgestuurd. Zij kwamen hier na hun verblijf pas achter. Groepsleiders informeerden hen niet, als zij post achterhielden.

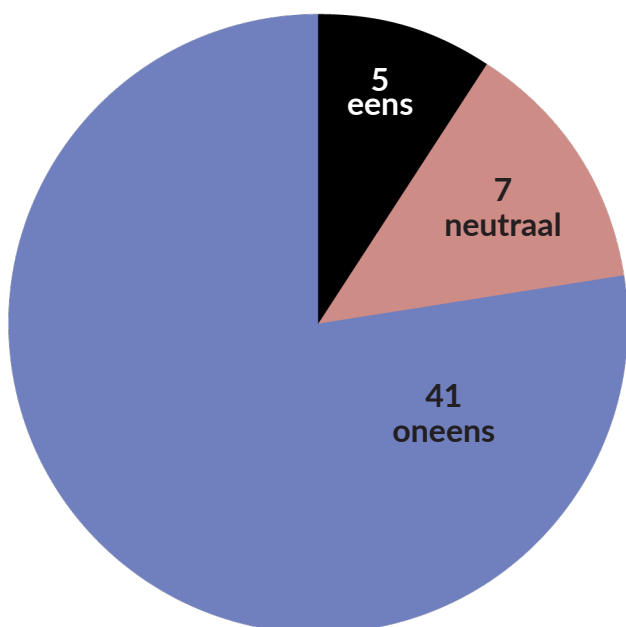
“Er ging ook een roddel omdat ik dood was. Dat was ook wel heel raar. Onder mijn post hadden mensen ‘gecondoleerd’ gezegd. Toen mijn moeder op bezoek kwam, zei ze dat tegen mij. Dus ik had mijn moeder gevraagd of zij zoveel mogelijk mensen kon DM’en om te zeggen dat ik gewoon leef.”
– Zetten, 2021.

“In de eerste twee weken heb ik helemaal geen contact gehad met mijn ouders. Daarna had ik tien minuten bellen in de week. En die tien minuten waren eigenlijk nooit echt tien minuten. Dat waren meer vijf minuten. En ja, dat was gewoon echt heel slecht. Ik had al een hele

slechte relatie met mijn ouders. Maar ik ben vanaf toen mijn ouders niet meer als ouders gaan zien. Omdat ik ze al bijna niet sprak. Het waren meer mijn opvoeders, dan mijn ouders, zeg maar.”
– Harreveld, 2021.

“Ik heb niet goed contact kunnen onderhouden. Ik vind eigenlijk dat je elke dag zou moeten mogen bellen. En ook gewoon twee keer in de week bezoek, eigenlijk. Want je zit daar zo geïsoleerd. Je zit daar zo alleen. Je bent eigenlijk de hele dag alleen. En je hebt geen mensen om je heen. Dus dat belmoment, is het enige waar ik naar uit kon kijken. En zeker omdat je het ook niet leuk mocht hebben met groepsleden. Dus ik voelde me heel alleen toen. Echt heel alleen.”
– Harreveld, 2023.

Stelling: Ik kon goed contact onderhouden met mijn ouders en netwerk

⁵Jeugdzorg Nederland. (2019). Kwaliteitskader JeugdzorgPlus 2.0. <https://www.jeugdzorgnederland.nl/wp-content/uploads/2017/03/Kwaliteitskader-JeugdzorgPlus-2.0.pdf>

Moeder

Gedurende het onderzoek wilde één ouder haar verhaal doen. Het betreft een moeder, wiens dochter op de ZIKOS-afdeling in Zetten was geplaatst. Deze moeder had bij plaatsing geen duidelijk beeld van de ZIKOS-afdeling. Haar was verteld dat het iets strenger was dan een normale HIC-afdeling (de high intensive care voor acute psychiatrische zorg). Daarnaast is gezegd dat haar dochter contact mocht onderhouden met familie en dat zij bezoek mocht ontvangen. Dat bezoek bleek slechts één uur in de week te zijn.

Als moeder te laat op bezoek kwam, werd dochter gestraft met zes uur kamertijd. Omdat haar dochter gestraft kon worden om het gedrag van haar moeder, durfde deze moeder zich niet goed te uiten. Ze was voorzichtig in de telefoongesprekken die zij met de begeleiders voerde. Moeder vertelde dat ook haar dochter niet vrijuit kon praten. Als zij belde, zat er een begeleider naast. De begeleiders waren ook aanwezig als haar dochter belde met haar psycholoog of advocaat.

Eens in de week mocht moeder op bezoek komen. Zij kreeg dan bij het bezoek de optie om haar telefoon in te leveren. Als zij dat niet zou doen, zou er altijd een begeleider bij het bezoekuur aanwezig zijn. Moeder heeft haar kind daarom niet alleen kunnen zien. Tijdens het bezoekuur leidde moeder de begeleiding af, waardoor haar dochter stiekem een briefje in de jas van haar zusje kon stoppen. Het was een briefje aan de rechter, met potlood geschreven.

De begeleiding was niet goed bereikbaar. Moeder vertelde over een dag waarop zij vanaf een uur of 17:00 tot een uur of 22:00 bezig is geweest met iemand te pakken krijgen. Ze kon bellen en appen. Ook over de app verliep het contact moeizaam. Begeleiding liet het lijken alsof alles goed ging. Moeder is van geen enkel incident op de hoogte gebracht. Als moeder bleef bellen, gaf de groepsleiding soms informatie. Dit deden zij niet op eigen initiatief. Dit is opmerkelijk, omdat de inspectie in 2019 schreef dat ouders van jongeren op de ZIKOS-afdeling in Zetten regelmatig gebeld zouden worden. Uit het verhaal van deze moeder, wiens dochter in 2022 verbleef, blijkt dit niet. Het verhaal van moeder wordt gesterkt door een jongere die vertelde dat groepsleiders tegen haar ouders logen. Een andere jongere benoemde dat haar moeder geen inspraak had.

De dochter bevindt zich inmiddels niet meer op de ZIKOS-afdeling. Zij heeft inmiddels een hulphondje, dat haar ontzettend goed helpt. Het hondje geeft liefde, structuur en is onvoorwaardelijk aanwezig. Daarnaast kan het hondje spanning signaleren en dochter helpen dit te reguleren. De gemeente financiert de hulphond niet. Deze moeder betaalt nu honderden euro's per maand voor de opleiding van de hulphond van haar dochter. Het maandbedrag is minder dan de kosten van één dag ZIKOS.

een week in gesloten Jeugdzorg.

Ik Voel me eenzaamler dan ooit.

Ik Zit achter slot en grendel.
Waarom Heb ik dit verdiend?

Het is een gevangenis. Het is Hell!

Hoe moet ik beter worden als ik steeds
maar hoor hoe jongeren zichzelf pijn doen
elke nacht harde geluiden.

Elke dag geschreeuw.

Ik vraag me af of ik hier 'oke' uitkom.

Het Feit dat ze je mogen aanraken is erg.
alsof in mijn arm knijpen en terug steken
helpe, of me aan tafel laten zitten
en met een boze stem vragen

'Waarom doe je zo?'

'Waarom ben je zo aan het tegenwerken?'
of loop de kefen zeggen Hoe raaf
gedrag ik heb en dat ik niet helemaal
lekker ben. God je meent Het

Ik zat aan de tafel te Huilen en Hyperventileren
Ik smeekte of ik naar mijn Kamer mocht
Maar Hij zei dat dat zwak is.
Ik ben zwak.

Ik al Niet, Waarom vlogen ze Niet
Waarom, in plaats van boos worden.
Ik zat op de eetmomenten na de hele
dag op mijn Kamer. en nu, nu ben ik
Het Perfecte meisje wie vrolijk is.
Ik loop op mijn benen!

"ik zie stralend geel op je gezicht, Wat Fijn"

"goed gedaan Fien! Fijn dat je lacht"

Ik kan hier niet eerlijk zijn!

Ik ben nog liever altijd open tegen Iris
dan dat ik hier zit. "Hier houden we je in leven"
Terwijl mijn geest langzaam naar boven
gaat.

Hoofdstuk 2

De behandeling

Deskundigheid van groepsleiders

Aan alle jongeren is gevraagd of zij van mening waren dat hun groepsleiders deskundig over kwamen. Maar 2 jongeren (4%) bevestigden dit. 44 jongeren (83%) vonden dat dit niet het geval was.

In het interview dat afdelingshoofd Carlo Verheijen aan GGZTotaal gaf, vertelde hij dat ZIKOS werkt met een 'gedragsmatige aanpak.' De verhalen van jongeren bevestigen dit. De jongeren vertelden dat zij in veel scenario's straf kregen en dat zij vrijheden konden 'verdienen.' School zou bijvoorbeeld een privilege zijn. Daarnaast gaven veel jongeren aan dat ze het idee hadden dat groepsleiders weinig kennis hadden van psychiatrische problematiek. Een aantal jongeren legde uit dat dit te maken had met het verleden van de groepsleiders. Er werkten veel gespierde, mannelijke groepsleiders. Zij zijn opgeleid en hebben gewerkt in de gevangenis. In Zetten zou er zelfs personeel hebben rondgelopen dat een achtergrond in het leger heeft. Het personeel beschikte dus niet over een basis vanuit hun studie of het werkveld, dat hen enige kennis of ervaring gaf om te werken met jongeren met psychiatrische problematiek. Jongeren beschreven dan ook veel situaties waarin psychiatrische problemen aangepakt werden op een gedragsmatige manier. Een meisje dat een paniekaanval had vertelde bijvoorbeeld dat groepsleiders zeiden dat ze zich niet zo moest aanstellen, want anders zou ze naar de Extra Beveiligde Kamer (EBK) worden gebracht.

Verschillende jongeren geven aan dat hun klachten, of zelfs stoornissen, door groepsleiders ontkend werden. Het gedrag van jongeren zou voortkomen uit aandacht vragen en zou niet echt zijn. Verschillende jongeren gaven aan dat groepsleiders hen vertelden dat ze borderline hadden. Zij zouden in ieder geval kennis missen op het gebied van:

- Eetstoornissen
- Paniekaanvallen
- Conversiestoornis
- Gilles de la tourette
- Genderdysforie
- Diabetes

“Misschien hoort het bij het gebrek aan kennis wat ik eraan toe wilde voegen. Het was vaak oordelend en in hokjes. Stel je voor een jongere doet iets. Ze denken meteen dat de jongere het bewust doet, in plaats van: Wat zit erachter? Ze bekeken het altijd op een manier die mij raakte. En dusdanig oordelend was...”

– Zetten, 2021

“Op de een of andere manier had ik ook wel vaak het idee dat ze er gewoon geen flikker van snapten. Ik denk, ja, het is jeugdzorg. Misschien scheren ze het een beetje over één kam. Ik denk dat de ZIKOS-afdeling voor kwetsbare kinderen is, met meestal psychische gevoeligheid. En dat er ook wel veel andere groepen in het gebouw waren waar dat niet aan de orde was. Die

justitiegericht waren. Dat ze daar een beetje één lijn in getrokken hebben.”

– Harreveld, 2022

Beschikbaarheid van therapeuten en therapie

Van de 53 plaatsingen is er bij 13 jongeren (25%) sprake geweest van behandeling. 40 jongeren (75%) kregen geen behandeling. Sommigen vertelden dat behandeling niet werd geboden, omdat het een observatie- en stabilisatie-afdeling was. Slechts 1 jongere (2%) gaf aan dat de behandeling voldoende was. Er was met name behoefte aan traumatherapie, maar hier is bij de meeste jongeren geen gehoor aan gegeven. Twee jongeren, die wel traumatherapie konden volgen, gaven aan dat dit niet effectief was, omdat ze na de therapiesessie weer in een onveilige situatie terecht kwamen.

Een aantal jongeren vertelde dat hen wel behandeling beloofd was toen zij op ZIKOS werden geplaatst, maar dat dit in praktijk nooit is ingezet. Bij een enkeling moesten lopende therapieën stoppen vanwege hun plaatsing op de ZIKOS-afdeling.

“Ik heb dus nog nooit een therapeut gezien daar. Ik heb één keer wel een psychiater gezien. Ik weet ook niet helemaal wat zijn bedoeling was. Ik geloof dat hij alleen even kwam checken of ik was wie ik was, of zo. Maar verder heb ik helemaal niemand gezien van een therapeut. Of, ze noemen natuurlijk de begeleiding behandeling. Ik vond het geen behandeling. Het is maar net vanaf welke visie je het bekijkt, laat maar zeggen. Want zij hadden natuurlijk ook gewoon een heel raar beeld van wat hun visie was, vind ik persoonlijk. Ze hebben mij verteld dat ze jongeren binnenkrijgen die ze dan helemaal tot de kern willen breken. En als iemand gebroken is, dan kan je iemand opbouwen. En dan denk ik van: We komen toch binnen omdat we gebroken zijn, of niet? Ik snap ook niet waar het vandaan komt, maar het schijnt een heel goed onderbouwde visie te zijn, of zo. Ik kan niet voorstellen dat er iemand ooit uit is gekomen die heeft gezegd: Nou, Harreveld-ZIKOS is me toch een plek. Dat is toch life-changing geweest op een goede manier.”

– Harreveld, 2020.

“Mijn therapeut had het dan over veiligheid en dan kwam ik terug op de groep en dan zat ik aan tafel en dan werd er weer met borden gegooid. Of begeleiding die tegen je schreeuwde. Of dan werd daar weer iemand gefixeerd. Dus eigenlijk had die therapie op dat moment weinig nut, omdat ik telkens terug kwam in een hele onveilige situatie.”

– Zetten, 2021.

Inspraak in het hulpverleningstraject

Het kwaliteitskader, dat is opgesteld voor gesloten jeugdzorginstellingen, vereist dat jongeren worden betrokken bij hun eigen hulpverleningstraject. Om te toetsen of aan deze voorwaarde is voldaan, is de volgende stelling voorgelegd: ‘Ik werd betrokken bij mijn eigen hulpverleningstraject’. 3 jongeren (5%) waren het met de stelling eens. 46 jongeren (87%)ervaarden geen inspraak.

“Ik had geen inspraak. Het was zo erg dat ik met hele plannen kwam op papier uitgestippeld en dat ze daar alsnog niets mee deden.”

– Zetten, 2023.

“Ik wist echt niet wat er gaande was. Ik wist ook niet wanneer ik weg kon, of wat ik die dag ging doen. Ik had geen inspraak. Soms gaf ik aan wat ik wilde. Dan zeiden ze wel van, we gaan kijken wat we kunnen doen, maar dan gebeurde er eigenlijk niks.”

– Harreveld, 2023.

Medische zorg

9 jongeren (18%) beschreven situaties die als medisch onverantwoord aan te merken zijn. Ook hier is geen vraag over opgenomen in de vragenlijst. Op Zetten gaat het om drie jongeren, die allen worstelden met een eetstoornis. Twee van de jongeren vertelden dat zij niet de ruimte kregen om het eten op te bouwen. Eén van hen werd gedwongen tot het eten van dubbele porties, waardoor het levensgevaarlijke refeeding syndroom is ontstaan. Zij moest hierdoor met de ambulance naar het ziekenhuis gebracht worden. De derde jongere benoemde dat er pas werd ingegrepen als zij ondergewicht had, ondanks het gegeven dat zij zelf aangaf haar eten uit te kotsen.

Bij Harreveld gaat het om 6 jongeren. Zij beschrijven bij elkaar 13 situaties die als medisch onverantwoord aan te merken zijn. Het gaat om:

- Het afpakken van binders bij genderdysforie
- Geen arts inlichten bij het inslikken van spullen
- Niet direct aanwezig zijn als diabetespatiënt aangeeft dat haar suiker te laag is
- De medicatiekast open laten staan
- Het niet opmerken van een overdosis of geen medische zorg verlenen
- Onttrekken aan gynaecologische zorg
- Onderschattingen van de ernst van letsel, waardoor zorg niet of te laat is ingezet

Twee jongeren gaven aan blijvend letsel over te hebben gehouden aan nalatenschap van de medewerkers. Eén daarvan was geplaatst op locatie Zetten, de ander op locatie Harreveld.

'Op de ZIKOS heb ik ook een keer meegemaakt dat een meisje met anorexia van een andere afdeling tijdens het luchtmomentje was flauwgevallen. Ik zat boven, Meander 2 van ZIKOS Harreveld. En dat meisje kwam van Meander 1. We deelden een binnenplaats. We zagen haar het eerste luchtmoment. En het tweede luchtmoment lag ze er nog steeds. Er zat ongeveer twee uur tussen. In de kou, in de winter. Ik vind dat niet gezond, want onderkoeling, met hoe koud de vloer is. En vooral als je kijkt naar hoe koud het in het oosten van het land is.'

- Harreveld, 2017.

"Je krijgt gewoon dubbele porties, terwijl dat mag niet eens, want dan kan je een refeeding syndroom krijgen. Als je dan weer begint met eten, en vooral als je dan veel eet, dan gaat je metabolisme de eerste dag echt ontzettend snel. En de tweede dag ontzettend langzaam, waardoor de zouten in je bloed dus compleet uit balans gaan, en dat is ontzettend dodelijk. Als ik 12 uur later naar het ziekenhuis gebracht was, was ik waarschijnlijk overleden. Ik moest zoveel eten van de medische dienst.

En de begeleiding heeft maar een ambulance gebeld, omdat ik dus een epileptische aanval kreeg. Ik kreeg een aanval doordat die zouten dus zo uit balans waren. Toen heeft de ambulance nog gezegd: 'Ze moet echt mee.' En toen heeft de begeleiding nog gezegd van niet. Maar toen heeft de ambulance me uiteindelijk maar gewoon een soort van meegenomen, omdat ze gewoon zagen aan mij dat het echt een foute boel was. (...) Ik heb die twee dagen dat ik dus super veel moest eten al aangegeven: Ik voel me echt niet goed. Er is iets mis. En toen heeft de medische dienst doodleuk mijn bloeddruk en mijn zuurstofgehalte en mijn gewicht en al dat soort dingen, zeg maar, de basisdingen gedaan. En toen bleek dus: Ze hebben tegen me gelogen. Mijn bloeddruk was al veel te laag was en mijn hartslag veel te hoog. Dat zijn de eerste tekenen. Maar ze hebben dat gewoon genegeerd."

- Zetten, 2022.

**“Mijn therapeut had
het dan over veiligheid
en dan kwam ik terug
op de groep en dan
werd er aan tafel weer
met borden gegooid.”**

Hoofdstuk 4

Vrijheidsbeperkende maatregelen

Vrijheidsbeperving als uitgangsspositie

Volgens de jongeren worden er op alle ZIKOS-afdelingen veel vrijheidsbeperkende maatregelen ingezet. Het gaat over de volgende vrijheidsbeperkende maatregelen:

- Plaatsing op kamer
- Plaatsing in de EBK
- Fixeren
- Uitkleden
- Spullen doorzoeken
- Beperven van contact met het eigen netwerk
- Cameratoezicht. Deze maatregel werd in het bijzonder vaak ingezet op de locatie in Zetten.

Het beeld dat wordt geschetst is dat vrijheidsbeperving de uitgangssituatie is. Vrijheden moeten verdiend worden. Zo zitten jongeren bij aanvang van hun opname meestal langer op kamer dan als zij de instelling bijna verlaten. Verschillende jongeren vertelden dat zij bij binnenkomst meteen in de isoleercel werden geplaatst, al was daar geen concrete aanleiding voor. Het lijkt protocollair ingezet. Op de locatie in Zetten fungeert de eigen kamer als isoleercel. Jongeren gaven aan dat zij begonnen met een gestripte kamer en bij binnenkomst scheurkleding aan moesten.

Naarmate de opname vordert, kunnen jongeren meer vrijheden krijgen. Een aantal jongeren benoemde dat er situaties zijn waarin vrijheidsbeperving nodig is. Desondanks gaven bijna alle jongeren aan dat de inzet van vrijheidsbeperkende maatregelen excessief was. Er zouden maatregelen worden ingezet, terwijl dit onterecht of onnodig was. Daarnaast zouden groepsleiders van de harde hand zijn. Zij poogden meestal niet met de jongeren te praten of te begrijpen waar hun gedrag vandaan kwam. In plaats daarvan zouden zij snel overgaan tot een kamerplaatsing, leidend tot nog langere dagen in eenzame opsluiting. Een aantal jongeren vond dat wanneer vrijheidsbeperkende maatregelen werden ingezet, deze veel te lang werden aangehouden. Afbouw van vrijheidsbeperving duurde vaak lang of kwam helemaal niet voor.

“Ik heb op een gegeven moment mijn spullen maar niet meer naar mijn kamer gehaald. Ik dacht: Dan kunnen ze die in ieder geval niet meer afpakken. Ik geef ze die macht niet meer.”
– Harreveld, 2015.

“Ik heb vier maanden in vrijheidsbeperkende maatregelen geleefd. Ik ben er geen één keer uit geweest. En ze zijn wel echt heel zwaar ingezet. Kijk, ik snap dat als het een dag niet goed gaat met een kind, dat hij zichzelf heeft gesneden of zo, dat je dan denkt: Ik zet hem diezelfde

“Ik heb vier maanden

in vrijheidsbeperkende

maatregelen geleefd.

Ik ben er geen één keer

uit geweest.”

avond op de isoleercel om hem veilig te houden. Maar om dat drie weken daarna nog steeds te doen om die reden, dat is wel weer te zwaar. Het werd wel echt alleen maar ingezet om te straffen.”

– Zetten, 2023.

Te snel, te hard en onnodig fixeren

De meeste jongeren vertelden dat er te snel, te hard en onnodig gefixeerd werd. Sommige jongeren vertelden dat groepsleiders erop kikten om jongeren te fixeren. Waar jongeren het over ‘fixaties’ hadden, lijkt deze term regelmatig niet passend bij wat zij beschreven. De geïnstitutionaliseerde taal lijkt de ernst te verhullen. Fixaties horen te worden uitgevoerd met zo min mogelijk schade voor de jongeren. In het geval van de ZIKOS-afdelingen beschreven veel jongeren dat zij of hun groepsgenoten het tijdens fixaties uitschreeuwden van de pijn. Ingrijpen leidde bij verschillende jongeren tot fysiek letsel, zoals blauwe plekken of gebroken ledematen. Ook werden er pijnprikkels ingezet, al mag dit wettelijk gezien niet. Niet alle fixaties leken dus echt fixaties te zijn. Jongeren beschreven regelmatig onomwonden fysiek geweld.

“Vrijheidsbeperkende maatregelen werden heel vaak ingezet. Sowieso natuurlijk al het feit dat je opgesloten wordt op je eigen kamer. Maar de separeers en EBK’s worden ook heel snel ingezet. En je wordt heel snel gefixeerd bij het kleinste ding al. Waarvoor ik denk, je kan eerst het gesprek aangaan. Dat kan veel meer nut hebben dan gelijk fixeren. Kijken wat ik op dat moment nodig had, in plaats van mij gelijk in “veiligheid” brengen.”

– Zetten, 2021.

“Toen ik binnenkwam, toen moest ik gefouilleerd worden natuurlijk. En ik was er niet mee eens om mijn onderbroek uit te doen. Daar ging het eigenlijk over, want ik moest hurken. En mijn onderbroek werd fysiek van mij afgetrokken door een mannelijke begeleiding en een vrouwelijke begeleiding. Dus er is echt gelijk vanaf binnenkomst al best wel hardhandig, agressief met me omgegaan.”

– Zetten, 2021.

Vrijheidsbeperking als straf

Veel jongeren gaven aan dat vrijheidsbeperkende maatregelen werden ingezet als straf of om een jongere tot bepaald gedrag te dwingen. Zo konden jongeren belmomenten verliezen, als zij zich niet gedroegen zoals van hen verlangd werd. Sommigen vertelden dat vrijheidsbeperking werd ingezet om jongeren ‘tot in de kern te breken.’ In deze gevallen wordt er geen concreet gevaar weggehaald door de inzet van vrijheidsbeperkende maatregelen. In plaats daarvan is vrijheidsbeperking een pressiemiddel. Scenario’s die hebben geleid tot de inzet van

vrijheidsbeperkende maatregelen zijn als volgt:

- Niet willen eten
- In een herbeleving raken
- Je mening geven of jezelf uitspreken
- Geluidsoverlast
- Een paniekaanval krijgen
- Het uiten van emoties
- Het niet opvolgen van instructies

Langdurige plaatsing in de isoleercel

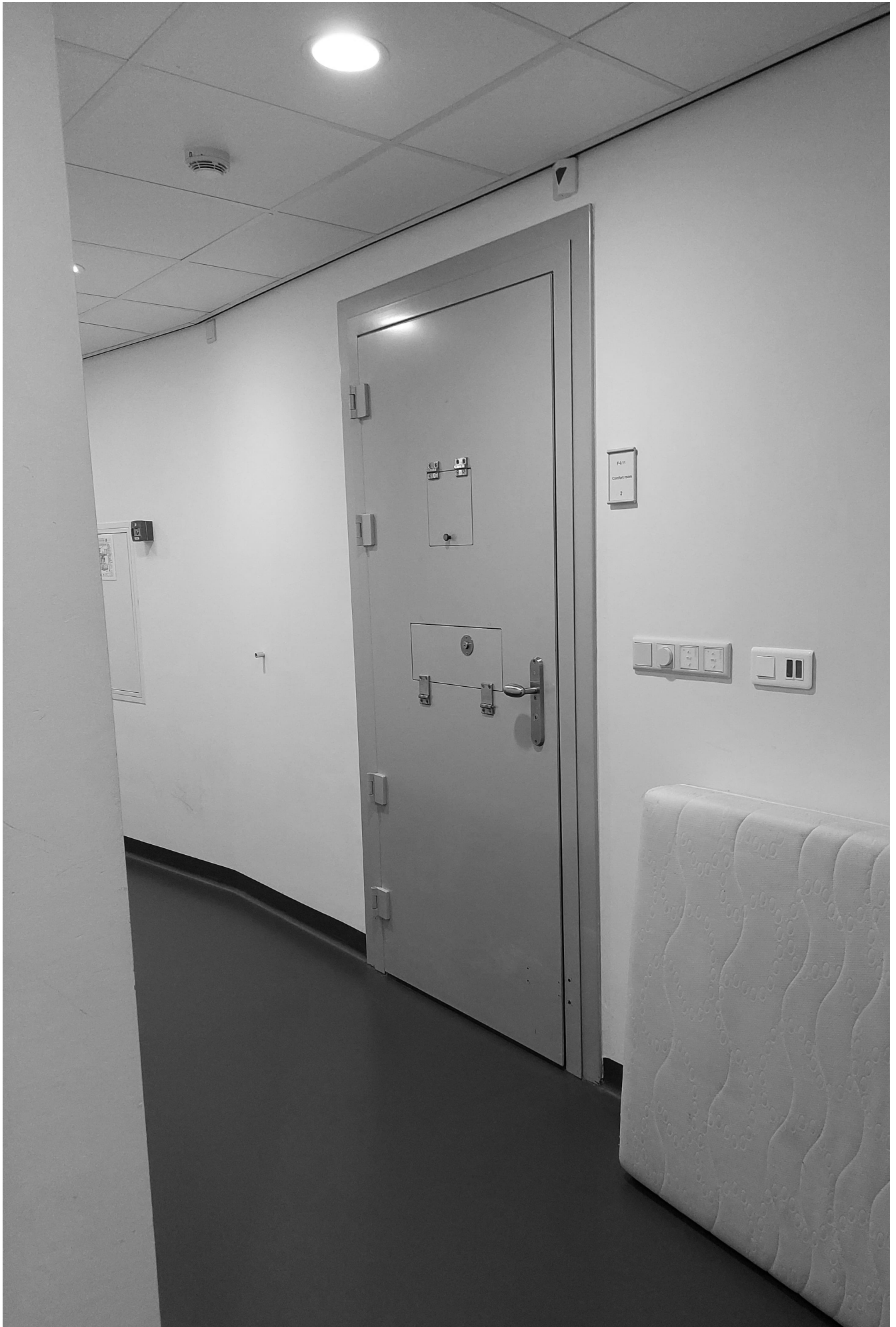
De meerderheid van de jongeren vertelde dat zij gedurende hun verblijf in de isoleercel of EBK zijn geplaatst. Een enkeling is er nooit in beland. Van de jongeren die in de afzonderingsruimtes zijn geplaatst, gaf een deel aan dat de plaatsing erg lang duurde. Het betrof plaatsingen die dagenlang, soms zelfs maandenlang, werden aangehouden. De lange plaatsingen komen niet alleen uit het verdere verleden. Zo zijn er ook meldingen gemaakt van jongeren die in 2023 op een ZIKOS-afdeling verbleven.

“Sowieso de plaatsingen in de iso’s, dat waren voor mij geen fijne ervaringen. Want ik heb daar het meest tijd in de iso’s doorgebracht. Daar heb ik nog steeds last van. Ik moest in de iso, omdat ze vonden dat ik niet veilig op mijn kamer was. Dat was niet altijd zo. Als ik een incident had, dan was het niet zo dat ik een dagje naar de iso moest. Dan was het echt gewoon voor meerdere dagen achter elkaar. Ik vond dat vrijheidsbeperkende maatregelen niet terecht werden ingezet. Ik vind het geen reden om iemand wekenlang in de iso te houden, omdat die niet veilig is op zijn kamer. Dan moet je gewoon met zo’n persoon praten en zeggen van: Wat kunnen wij voor jou doen als jij je op het moment niet goed voelt? En niet in een iso gezet worden en alleen naar je toe komen als je moet eten of als je wat anders wilt.”

– Harreveld, 2022

“Als regels werden overtreden konden verschillende dingen gebeuren. Bijvoorbeeld langer op kamer blijven, de comfortroom in, in scheurkleding gezet worden, of dat al je vrijheden werden afgepakt, of dan niet naar school mogen. De comfortroom is een lege kamer, waar helemaal niks in staat. De EBK is wel wat kind, nou, soort van kindvriendelijker dan de comfortroom. Maar het is vooral heel erg leeg en hoog. Er is helemaal niks comfortabels aan. Er werden vaak vrijheidsbeperkende maatregelen ingezet. Ik denk dat misschien 1 op de 10 keer terecht was. Ze werden meestal ingezet op macht. Of gewoon om ons te sarren.”

– Zetten, 2023.

Hoofdstuk 5

Psychisch, fysiek en seksueel geweld

Sfeer op de afdeling

Jongeren beschreven de sfeer op de ZIKOS-afdelingen als zeer gespannen, grimmig, kil, angstig en wisselend. Sommige jongeren vertelden dat de sfeer zo kon omslaan. De jongeren kregen allemaal de stelling voorgelegd: 'Er was sprake van een goede sfeer.' 4 jongeren waren het hiermee eens en 9 jongeren waren neutraal. Deze gaven aan dat het contact met groepsleden veelal goed was en dat zij onder elkaar een goede sfeer ervaarden. De rest van de groep was het niet eens met de stelling.

Hoewel er geen vraag over is opgenomen in de vragenlijst, beschreven 36 jongeren dat zij beperkt waren in hoe ze zich mochten uiten op de afdeling. Veel jongeren vertelden dat zij geen emoties mochten tonen. Dat ging over boosheid, maar ook over angst, verdriet en plezier. Veel jongeren gaven aan dat huilen verboden was. Het mocht daarnaast niet te gezellig zijn. Twee jongeren vertelden dat zij het fijn hadden gehad met een groepsmaatje en daarom in aparte groepjes moesten draaien. Het tonen van emoties kon leiden tot vrijheidsbeperkende maatregelen, omdat emoties vertonen valt onder 'een sfeer zetten.' Zo vertelden meerdere jongeren dat huilen leidde tot fixaties, kamertijden of isoleercelplaatsingen.

"De sfeer op de groep lijkt héél goed, maar dat komt eigenlijk omdat de jongeren bang zijn dat als het niet goed gaat, dat ze dan gestraft worden dus het was een soort neppe goede sfeer ofzo. Als het niet goed gaat met de socio's, als ze wat zeggen of wat dan ook, dat ze weer naar hun kamer worden gestuurd of wat dan ook."

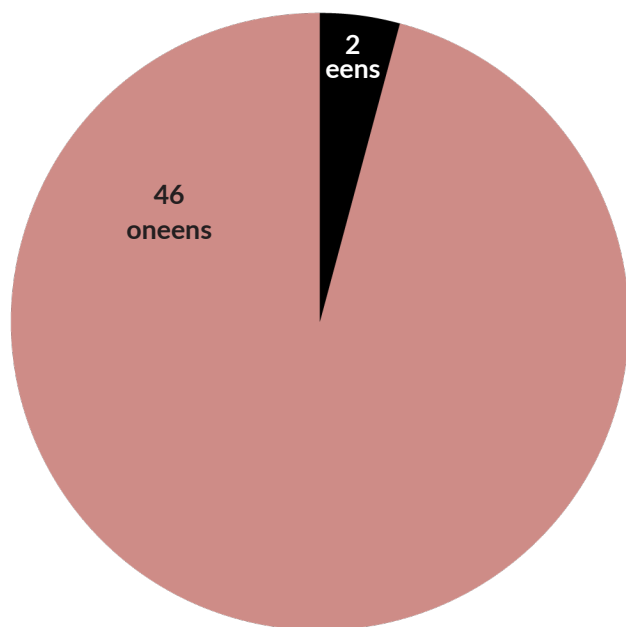
– Zetten, 2022

"Als het dan een keer leuk was, dan werd het afgekapt. Of dan werd je vernederd. Heel, heel repressief klimaat. Beklemmend. Ja, repressief dus. En het tegenovergestelde van liefdevol. Hatelijk. Heel koud en kil."

– Harreveld, 2018

Daarnaast gaven jongeren aan dat zij niet vrij konden praten. Verschillende jongeren vertelden dat zij op ZIKOS op eieren liepen. Op de afdeling zou het moeten gaan over koetjes en kalfjes. Het was niet de bedoeling dat je het over je problemen had. De jongeren mochten ook hun mening niet geven over het functioneren van de afdeling. Het gevolg is dat zij veel maskeerden. Zij lieten niet meer zien hoe het daadwerkelijk met hen ging en drukten niet meer uit wat zij dachten. Sommige jongeren gaven aan dat zij hier na hun verblijf op de ZIKOS last van hebben gehouden. Aan alle jongeren is gevraagd of zij zich veilig voelden op ZIKOS. Slechts 2 jongeren gaven aan van wel (4%). 46 jongeren (87%) waren het oneens met de stelling.

Stelling: Voel je je veilig op ZIKOS?

“Als je lachte, was je manisch. Als je niet lachte was je depressief. Je mocht niet bang zijn of geëmotioneerd. Dan kreeg je straf, moest je naar je kamer”
– Zetten, 2021

“Ik kan me nog herinneren dat een groepsgeenoot aan het huilen was. Dat ik daar naartoe loop van joh, gaat het goed? Kan ik wat voor je doen? En dat de begeleider naar me toe komt van: Nee, uit elkaar. En naar dat meisje dat huilde: Jij gaat naar je kamer, want emoties doen we hier niet. En dat ik dacht van, he? Je mocht geen emoties tonen. Ik bedoel, ik ben er zelfs een keer op aangesproken dat ik met een ander meisje te vrolijk was. Want je bent hier niet om te vieren. Boosheid, nee. Niks van een bepaalde emotie eigenlijk. Dus eigenlijk moet je daar als een soort van zombie rond gaan lopen. Het is echt heel apart.”
– Harreveld, 2020.

Houding van groepsleiders

Groepsleiders werden veelal beschreven als hard, gemeen, machtsbelust, streng en boos. Zij maakten op veel jongeren een ongeïnteresseerde indruk. Verschillende jongeren vertelden dat de groepsleiders meer bezig waren met zichzelf, dan met de jongeren. Dat uitte zich in het gegeven dat zij op hun telefoon zaten, op de Playstation zaten of televisie keken en dan geen aandacht hadden voor de jongeren. Daarnaast zou er veel geschreeuwd worden.

“De manier hoe ze met je omgingen. Het was gewoon, ik voelde me niet meer alsof ik een mens was. En gewoon de manier van praten. Geen nabijheid bieden, geen

geborgenheid. Geen goed gesprek.. Het telkens fixeren, het uitkleden. Het hele riedeltje. En gewoon doen alsof het ze niks boeit. Elke keer de deur dichtdraaien. Ik voelde me echt geen mens meer. Ik voelde me eerder een project of een testkonijn, of zo.”
– Zetten, 2023.

“Groepsleiders waren hard. Heel hard. Ook dat het dat hele team is. Ik bedoel, je hebt altijd wel ergens een kutbegeleider. Of ergens een begeleider waarvan je denkt, nou die zit vaak op het randje. Aan het begin was er ook een nieuwe stagiaire. Mijn eerste dag dat ik er kwam. En ik wist nog dat ik hoopte dat die stagiaire dacht: Wat is dit? Wat gebeurt hier? Ik bedoel, als ik na een social work opleiding zou komen op zo'n plek, dan zou ik denken: 'Jeetje, waar heb ik voor gekozen?' Maar die ging er zo soepel in mee dat ik dacht... Nou, laat maar zitten.”
– Harreveld, 2020.

“Groepsleiders deden maar wat. Het was zeg maar ook... Eigenlijk, ze lagen gewoon op de bank met hun telefoon. En vaak gingen ze ook slapen. En ja, we mochten ze ook niet storen en zo. En ze namen alle televisies in, want we hadden twee televisies. En ze gingen gewoon lekker chillen. En wij moesten maar uitzoeken wat we gingen doen.”
– Harreveld, 2023

Alle jongeren werd de volgende stelling voorgelegd: 'Het contact met mijn groepsleiders was goed.' Maar 3 jongeren (6%) gaven aan dat dit het geval was. 41 jongeren (77%) vonden het contact niet goed. De groep, die voor een neutrale houding kiest, deelt veelal de mening van de grootste groep: Het contact met de meeste groepsleiders was niet goed. Desondanks zijn zij milder in hun oordeel, omdat er ook uitzonderingen op de regel waren. Met sommige groepsleiders konden zij wel een band opbouwen. Dat komt ook naar voren in de verhalen die jongeren vertellen. In totaal benoemen 28 jongeren tenminste één groepsleider waar zij tevreden over waren.

“Ik had één groepsleider waar ik heel veel aan had. Dat wel. Maar dat komt ook omdat ze mij wat meer begreep dan de anderen. En een beveiligger. Als ik alleen op mijn kamer werd gehouden en ze op de camera zagen dat het heel slecht met mij ging, lieten de meesten mij eigenlijk gewoon stikken. En die groepsleider en beveiligger, die kwam altijd naar mij toe om even bij me te zitten. Zodat ik wat rustiger werd.”
– Zetten, 2021

“Er was een groepsleider die ZZP'er was. Die ging hier en daar werken waar mensen nodig waren. En hij was top. Hij is hartstikke aardig. Hij kwam regelmatig. Eén van mijn favoriete groepsleiders die hier waren. En dan denk

ik van, ja, van iemand die daar vast loopt verwacht je toch wel dat diegene betrokken is. Maar dat was dus de ZZP'er."

- 2023

Psychisch geweld

Uit de gesprekken kwam het beeld naar voren dat jongeren veel te maken hebben gehad met situaties die als psychisch geweld te beschrijven zijn. Deze situaties zijn onder te verdelen in vier categorieën:

- Vernederen en kleineren
- Uitschelden
- Bewust triggeren en uitlokken van escalatie
- Manipulatie

Vernederen en kleineren

19 jongeren benoemden in het gesprek één of meerdere situaties waarin zij door groepsleiders vernederd of gekleineerd werden. Verschillende jongeren vertelden dat groepsleiders grappen over

hen maakten of hen uitlachten. Er werden veel vervelende opmerkingen gemaakt. Die opmerkingen gingen meestal over de problematiek van de jongere. Voorbeelden van opmerkingen die gemaakt zouden zijn:

- Je gaat niet eens 18 worden.
- Je komt hier vast terug als je weg bent.
- Als je springt, spring van 10 hoog.
- We gaan nooit met jou uit eten, want je kotst toch alles uit.
- Als je een zelfmoordpoging doet, moet je het wel goed doen.
- We verdienen zoveel geld aan jou.

Daarnaast zijn er meldingen over locatie Harreveld gemaakt, die rieken naar discriminatie. Zo vertelde een transgender jongen dat er een biologieboek naar zijn hoofd is gegooid en er gezegd zou zijn: 'Dan kan je lezen wat de definitie van een man is en dat ben jij

“Ze lag dan gewoon 10 minuten in dezelfde fixatiehouding en dan moesten wij zeggen wat we van haar gedrag vonden.”

niet.' Een meisje van kleur vertelde dat er racistische opmerkingen werden gemaakt, zoals: 'In Afrika zijn ze arm. Jullie hebben helemaal geen geld.' Een andere jongere benoemde dat zij geschrokken was van racisme en discriminatie naar LHBTqi+-personen op de afdeling.

"Er was ook een meisje die was wat dikker dan anderen en had ook haar eigen eeltlijst enzo. En die werd ook bijvoorbeeld heel erg gepest. Door de groepsleiders en ook door een paar jongeren. Als ze dan zei van, ik zit vol ofzo, dan zeiden ze: oh, nou, dat horen we ook niet vaak van jou. En als ze dan iets meer wilde eten, dat ze haar dan gingen uitlachen of zo. Een beetje haar het grapje maken van de groep. Ik vind het erg dat ze haar dat aan hebben gedaan."

– Zetten, 2022.

"Ik weet nog dat een meisje terug kwam met echt een extreem paars oog en dat had ze niet zelf gedaan. Als zij boos was had ze de keuze om zelf in de fixatiehouding te liggen of leiding deed het met pijnprikkels. Dus dan lag ze

gewoon 10 minuten zelf in die houding en dan moesten wij kijken en zeggen wat we van haar gedrag vonden. Dat was wel een van de ergste dingen ook voor haar, want wij waren echt wel klaar met haar. Maar als groepsleiding je door 5 jongeren laat uitschelden... Dat kan echt niet."

– Zetten, 2023.

"Er was ook een meisje, ze was gereanimeerd en een traumahelikopter kwam. Een paar dagen later ging de leiding lachend met een legohelikopter over de groep. Ook zo'n trauma-helikoptertje. En allemaal grappen maken over dat meisje. Dat ze bijna dood was en dat hij haar leven had gered en zo."

– Zetten, 2023.

"Ik ben gepest in mijn verleden, dus er werden ook echt opmerkingen gemaakt van: ik snap wel dat je vader je in de steek heeft gelaten. En ik snap wel dat je misbruikt bent als je je zo gedraagt en je zo kleedt. Terwijl, ik zat daar in mijn scheurkleding op de groep." – Harreveld, 2020

'Als ik zei dat ik euthanasie wilde, dan zei één van de begeleiders: weet je, dan neem ik je mee in de auto en dan geef ik je zelf die spuit. Of dan koop ik een touw voor je, dan kan je jezelf ophangen. Dat soort dingen.'
– Harreveld, 2020.

Uitschelden

10 jongeren vertelden dat zij hebben meegemaakt dat jongeren door groepsleiders uitgescholden werden. 8 van deze meldingen gingen over de locatie in Harreveld. Niet iedereen specificeerde de scheldwoorden. De scheldwoorden die wel genoemd zijn, zijn: Bitch, mongool en kankerhoer. Met name 'mongool' zou in trek zijn bij de groepsleiders.

"Een meisje was psychotisch en die zat daar. Die was op den duur in die psychose gekomen. Laat ik maar zeggen dat ze dus dingen zag en dat soort dingen. En

ze had op de intercom gedrukt. En ja, dat ding galmde natuurlijk door. Dus ik kon vanuit mijn kamer horen wat er werd gezegd. De groepsleider riep door de intercom: 'Ja kankerhoer, stoppen! Klaar nou, anders ga naar de isoleercel.' Dat was denk ik de eerste keer dat ik ze hoorde schelden met kanker. En dat was blijkbaar heel erg normaal daar.'
– Harreveld, 2020.

"Ik ben meerdere keren uitgescholden. Eén specifieke groepsleider noemde me redelijk vaak een mongool. Die man kan niet sociaal omgaan met mensen. Het was verschrikkelijk."
– Harreveld, 2023

Bewust triggeren en uitlokken van escalatie

17 jongeren vertelden dat groepsleiders hen bewust

triggerden en escalatie uitlokten. Dit mondde vaak uit in het gebruik van vrijheidsbeperkende maatregelen. Het gaat om 5 meldingen op Zetten en 12 meldingen op Harreveld. Enerzijds geven jongeren aan dat zij uitgedaagd en getest werden. Groepsleiders creëerden dan een situatie die voor de jongere riskant was en binnen diens problematiek viel. Verschillende jongeren geven aan dat de bedoeling was dat de jongere in de val zou lopen. Daarnaast vertelden jongeren dat groepsleiders met hun triggers speelden. Belangrijk te vermelden is dat het niet gaat om een begeleide behandelvorm, zoals exposuretherapie. Het betreft het triggeren van trauma's en traumareacties lijkend op pestgedrag. Voorbeelden zijn moeilijk te vermelden in dit rapport, omdat de genoemde triggers heel persoonlijk zijn en het jongeren herleidbaar zou kunnen maken.

“Groepsleiders waren sensatiezoekers. Ze lokten heel vaak jongeren uit om uit hun slof te schieten en de mensen die daar gevoelig voor waren, reageerden daarop. En dan gingen zij heel hardhandig te werk. Bijvoorbeeld: Iedereen had een beldag. Dan zeiden ze: ‘Pas maar op voordat je iets doet, anders dan mag je niet bellen. Dan kom je in de separeer. Word je er boos om? Vind je dit vervelend?’ Ik weet niet precies hoe ik het moet uitleggen, maar gewoon een beetje uitdagen. We hadden één iemand die heel agressief was op de groep. En nou ja, eigenlijk waren we niet zozeer bang voor haar, als wel voor de groepsleiding die haar dus uitdaagde. En dan kon ze echt helemaal door het lint gaan.”
– Harreveld, 2017

“Mijn groepsleiders begrepen niet waar mijn triggers lagen. Alles maakten ze eigenlijk alleen maar erger. Alles uitlokken om juist te zorgen dat je flipte. Dat hebben ze bij heel veel jongeren expres gedaan.”
– Zetten, 2023.

Manipulatie

17 jongeren benoemden verschillende uitspraken die manipulatief van aard zijn. Onder manipulatie wordt verstaan: Het misleiden van de jongere om diens perceptie of handelingen te beïnvloeden. Zo vertelden jongeren dat hen werd verteld, dat alles hun schuld was. Ook zeiden ze dat groepsleiders hen vertelden dat zij logen, als zij de waarheid vertelden. Zij kregen daarnaast te horen dat hun problemen niet echt waren of dat ze gedrag voor de aandacht lieten zien.

“Ze zeiden dat het mijn eigen schuld was vooral. Dat het mijn probleem was dat ik hier zat en dat ik er zelf wat aan moest doen. Dat ik er zelf verantwoordelijk voor was dat ik hier weg wou komen. Dat ik dan mijn best moest doen. Vooral mijn gedrag was niet goed. En door mijn gedrag zat ik hier. Door mijn gedrag waren er trauma's

gekomen. Dat eigenlijk. En mijn ouders waren wel goed. Het was echt: Jij zit hier. Het is jouw schuld en je moet maar voelen.”
– Zetten, 2023

“Ik weet niet eens waar ik moet beginnen, hè. Omdat het gewoon zo veel is. Ze kleineerden je en manipuleerden je op zo'n manier manipuleren dat je aan jezelf gaat twijfelen. Dus dat jij jezelf als de dader ziet, terwijl zij jou eigenlijk gewoon mishandelen, maar dan mentaal.”
– Harreveld, 2015

“Er werd vooral heel erg benadrukt dat jij zo moeilijk was. En dat je toch nergens kwam in het leven. En alles was jouw schuld.”
– Harreveld, 2022

De uitspraken die op de ZIKOS-afdelingen worden gedaan, maken jongeren minder weerbaar tegen repressie. Omdat jongeren zo afgezonderd worden van hun eigen netwerk, de buitenwereld en elkaar, is de enige informatievoorziening de groepsleider. Als zij jongeren vertellen dat wat hen overkomt hun eigen schuld, zijn er geen andere mensen die daar een tegenovergestelde mening of visie tegenover kunnen zetten. De kans is groot dat jongeren dan vanzelf gaan geloven wat hen verteld wordt.

Fysiek geweld

In 2019 publiceerde Commissie de Winter hun onderzoek naar geweld in de jeugdzorg: 'Onvoldoende beschermd - Geweld in de Nederlandse jeugdzorg van 1945 tot heden.' Duidelijk werd dat de overheid jongeren in de jeugdzorg onvoldoende beschermd heeft tegen veelvoorkomend geweld. De commissie benadrukt daarom dat het noodzakelijk is gesprekken te voeren met jongeren, waarbij expliciet gevraagd wordt naar geweldservaringen.⁶

In dit onderzoek is geen vraag opgenomen over psychisch, fysiek of seksueel geweld. Deze keuze is volledig gemaakt om te voorkomen dat mijn neutraliteit in het geding zou komen. Ik heb geprobeerd hiermee gehoor te geven aan zorgen die wellicht ontstaan over mijn ervaringsdeskundige positie. Lettend op de conclusies van Commissie de Winter was het eigenlijk noodzakelijk geweest expliciet te vragen naar deze ervaringen. Omdat ik dit niet heb gedaan, is er waarschijnlijk sprake van onderrapportage. Geweld is immers geen vaststaand

⁶Dekker, J. J. H., Ruppert, C., Bijleveld, C., Bruning, M., Hendriks, J., Mooren, T. M., Van Nijnatten, C. H. C. J., Slot, W., & de Winter, M. (2019). *Onvoldoende beschermd. Geweld in de Nederlandse jeugdzorg van 1945 tot heden*. Den Haag: Commissie Onderzoek naar Geweld in de Jeugdzorg.

onderdeel van het interview geweest en alleen ter sprake gekomen op initiatief van de jongere. Daarnaast kan meespelen dat jongeren die zelf een achtergrond hebben met geweld, dit niet altijd als zodanig herkennen. Zij zullen dit dan mogelijk ook niet altijd melden. Verschillende jongeren benoemden achteraf nog geweldsincidenten waar zij mee te maken hadden gehad. Deze zijn niet opgenomen in het onderzoek.

Desondanks beschreven 28 jongeren (55%) fysiek geweld. Een situatie is als fysiek geweld gekenmerkt als de fysieke handeling wettelijk niet was toegestaan, zoals bijvoorbeeld de inzet van pijnprikkels. Een pijnprikkel is het bewust veroorzaken van pijn tijdens een fixatie, om medewerking af te dwingen. Als jongeren letsel beschreven dat niet logischerwijs ontstaat bij fixaties die gedegen zijn uitgevoerd, is de situatie ook meegenomen. Vrijheidsbeperkende maatregelen die onterecht of excessief worden ingezet zijn ook vormen van geweld, maar zijn in dit onderzoek niet gecategoriseerd als 'fysiek geweld' en dus buiten beschouwing gelaten.

Over Zetten gaven verschillende jongeren aan dat er pijnprikkels worden gebruikt tijdens het fixeren. Eén jongere specificeerde het bokkenpootje. Hierbij wordt de hand zo ver naar binnen gedrukt, dat het hevig zeer doet. Een andere jongere vertelde dat een groepsleider kon knijpen. De jongeren maakten bij elkaar 11 meldingen van letsel. Het betrof geweld dat zij zelf hadden meegemaakt of dat zij bij anderen hadden gezien. De fysieke gevolgen van het geweld waren:

- Blauwe plekken
- Blauwe ogen
- Verwondingen aan het hoofd
- Schouders uit de kom
- Bloedneus
- Gebroken neus
- Gekneusde en verbrijzelde pols

Andere voorbeelden zijn weggelaten om de herleidbaarheid van jongeren te beperken. Twee jongeren gaven aan er weleens een celdeur op een hand is dichtgeslagen. Verschillende jongeren vertelden dat jongeren op Zetten door groepsleiders bij de keel gegrepen werden. Daarnaast benoemden twee jongeren dat groepsleiders jongeren bij de haren grepen. Volgens één jongere zou er daarnaast bedreigd zijn met slaan.

"Ik weet dat er een meisje was, die werd haar kamer ingegooid. En die deed haar hand tussen de deur en toen hebben ze die deur keihard dichtgegooid. Waardoor er nu stalen pennen in haar hand zitten en ze kan haar hand

niet meer goed bewegen."

– Zetten, 2022.

"Meiden die gefixeerd werden en die een hele gebroken neuzen hadden. Blauwe ogen. Haar uitgetrokken. Schouder uit de kom. Pijnprikkels. Gewoon allemaal van dat soort dingen. Dat ik echt denk van jongens, waar gaat het over?"

– Zetten, 2023

De jongeren die in Harreveld verbleven, beschreven 46 situaties en handelingen waarin fysiek geweld is gebruikt. Veel jongeren vertelden dat er gebruik werd gemaakt van verschillende pijnprikkels. Het gaat om:

- Armen doordrukken; de verkeerde kant opdraaien; overstrekken
- Bokkenpootjes
- Drukpunten indrukken, bijvoorbeeld in de schouder
- Ijsbeentje. Hierbij wordt een knie gedrukt, recht op een spier in de bovenbeen.

Naast pijnprikkels vertelden verschillende jongeren dat er gebruik is gemaakt van de nekklem.

Eén jongere vertelde over een houdgreep. De groepsleiders zouden controversiële methodes hebben gebruikt om jongeren naar de grond te werken. Eén jongere gaf aan getackeld te zijn. Anderen vertelden dat zij of hun groepsleden letterlijk onderuit geschopt werden. Ook zouden jongeren geschopt zijn in de knieholten.

Er zijn 13 meldingen van letsel gemaakt. Deze vallen in vier categorieën:

1. Blauwe plekken
2. Opeengehaalde knieën
3. Gebroken ledematen
4. Bewusteloosheid door het fixeren

Eén jongere vertelde dat een groepsleider bedreigd heeft haar te slaan. Een andere jongere vertelde meerdere keren daadwerkelijk te zijn geslagen door een groepsleider.

"En ik heb ook een begeleider op de ZIKOS gehad, die heeft ook bij Alexandra [red. Voormalig jeugdgevangenis] gewerkt en bij Alexandra was er een meisje, dat was boos. Die is in het raam gaan staan en die zei: 'Ik spring, ik spring, ik spring.' Die begeleider heeft gezegd 'spring dan!' en haar uit het raam geduwd. Daar vertelde die altijd over met trots. Toen heeft hij een collega die met hem op Alexandra heeft gewerkt erbij gehaald om het verhaal te verifiëren en die zei: 'Ja, dat klopt, dat heeft hij gedaan.' Maar ook zonder enige emotie, alsof het de

“ ‘Ja, dat klopt, dat heeft hij gedaan.’

Maar ook zonder enige emotie, alsof het de normaalste zaak van de wereld was dat je een cliënt uit het raam duwt.”

normaalste zaak van de wereld was dat jij een cliënt uit het raam duwt. Of een begeleider die heel trots vertelde dat die de arm van een jongen had gebroken tijdens de fixatie omdat hij over het hek wilde klimmen en dat dat vooral zijn eigen schuld was omdat hij tegenwerkte in de fixatie.

– Harreveld, 2022

“Ze noemden het voor de grap, maar het zag er niet echt grappig uit. We hadden een begeleider en die vond het wel heel grappig om kinderen zogenaamd te fixeren en dan op de grond te gooien en tegen de muur aan te douwen.”

– Harreveld, 2023.

Seksueel geweld

20 jongeren (39%) maakten melding van seksueel grensoverschrijdend gedrag, ondanks het gegeven dat hier geen vraag over is opgenomen in de vragenlijst. De meldingen komen uit de periode 2016 – 2024. De meeste meldingen betreffen situaties die de afgelopen 3 jaar hebben plaatsgevonden. Het gaat om 10 meldingen over locatie Zetten en 11 meldingen over locatie Harreveld. Daarnaast gaf één participant aan op beide locaties te maken te hebben gehad met seksueel grensoverschrijdend gedrag.

Een aantal jongeren op Zetten vertelde dat groepsleiders seksueel getinte opmerkingen maakten. Over beide locaties gaven jongeren aan dat groepsleiders bij het gebruik van vrijheidsbeperkende maatregelen erg handtastelijk zijn. Mannelijke groepsleiders zouden zijn ingezet bij het uitkleden en fouilleren van meisjes, ook als er vrouwelijke groepsleiders aanwezig waren. Zij zouden meisjes bij de bovenbenen, de billen en onder de borsten vastpakken.

Naast de meldingen van handtastelijkheid tijdens het fouilleren, fixeren en onderzoek aan lichaam en kleding, beschreven verschillende jongeren dat zij te maken hebben gehad met seksueel misbruik op de afdeling. Dit misbruik is door zowel groepsleiders als groepsgenoten gepleegd. Over het misbruik is zeer beperkt doorgevraagd. Hoeveel jongeren hierover loslieten, was dus afhankelijk van wat de jongeren uit eigen initiatief vertelden. De aard van het misbruik is daarom niet altijd duidelijk. Over de locatie in Harreveld gaven drie jongeren in ieder geval aan dat groepsleiders hun lichaam zijn binnengedrongen, al dan niet met hun vingers. Er zijn daarnaast vier meldingen gemaakt van seksueel misbruik door groepsgenoten. Op de locatie in Zetten zijn twee meldingen gemaakt van seksueel misbruik door groepsleiders. Er zijn geen meldingen gemaakt van seksueel misbruik door groepsgenoten.

Opvallend is dat jongeren op beide locaties veelal aangeven dat er geen adequate reactie volgde, toen het misbruik was gemeld. Slechts één participant was tevreden over de reactie van de medewerkers. De groepsgenoot die haar misbruikt zou hebben, is van de afdeling verwijderd. De overige jongeren gaven aan dat medewerkers hen niet geloofden, de oorzaak van het misbruik bij de meisjes legden of er zelfs grappen over maakten. Eén participant vertelde dat zij de camerabeelden heeft opgevraagd, maar dat dit werd geweigerd.

“Ik werd heel veel aangeraakt door die mannen. En ook niet echt op een manier van: Oh, ik zet jou stil en ik fixeer jou. Maar gewoon echt vasthouden bij m'n bovenbenen, bij m'n bil, onder m'n borsten. Allemaal dat soort dingen. En ik mocht daar helemaal niks mee. Ik heb gevraagd of ze de camerabeelden naar boven konden halen, maar dat konden ze niet, want privacy van de begeleiding. Ik had al een geschiedenis met seksueel misbruik. En dat heeft het echt zoveel zwaarder voor mij gemaakt. En ik heb gehoord dat meerdere jongeren dat hebben meegemaakt op Zetten.”

– Zetten, 2021

“Ik ben daar ook seksueel misbruikt. Door groepsleiding. Door inval. Ik heb het wel tegen mijn therapeut gezegd, maar mijn therapeut zei meteen tegen mij: ‘Je liegt.’ Dus daar had ik niet zoveel aan. Het is zeker fucked op, maar ik vind het ook fucked op dat ik dat wel van meerdere jongeren op het terrein heb gehoord. Dat ze hetzelfde hebben meegemaakt, zeg maar. Alleen dan niet op ZIKOS, maar bijvoorbeeld op de andere gesloten groepen. En dat eigenlijk meteen iedereen zegt: ‘Ja, je liegt.’ Wat haal ik eruit? Ik durfde het al niet te zeggen. En toen heb ik het ook nog heel voorzichtig proberen aan te geven aan leiding. Maar die zei dan meteen: ‘Je overdrijft, er is niks gebeurd.’ Weet je wel, dus toen heb ik er eigenlijk mijn hele verblijf niks over gezegd. Ze schoven het gewoon weg alsof het niks was. Ze haalden gewoon hun schouders op. En dan wordt het: ‘Er is er weer één die zo doet.’”

– Zetten, 2022

“Ik ben verkracht door een groepsgenoot op een andere afdeling. Hij heeft voor de rechtbank moeten verschijnen ook. Helaas is hij niet veroordeeld. Maar dat hij voor de rechtbank moest verschijnen hadden we sowieso niet verwacht. En als ik het daar dan over had, dan waren er echt wel begeleiders op ZIKOS die zeiden: Als meisje moet je ook geen verkeerde signalen geven... Ze deden heel erg aan victimblaming.”

– Harreveld, 2022.

Hoofdstuk 6

Bereikte doelen en neveneffecten

Bijna alle jongeren kijken met vervelende gevoelens terug op hun ZIKOS periode. Om een beeld te krijgen van hoe de groep de ZIKOS-zorg beoordeelt, zijn twee stellingen aan hen voorgelegd:

Ik voel mij geholpen door ZIKOS

Over mijn plaatsing op ZIKOS ben ik tevreden

Van de 51 jongeren voelen slechts twee jongeren zich geholpen (4%). Eén van hen legt uit dat zij wel gestabiliseerd is, maar heel angstig en alert is geworden. Slechts één jongere is positief over haar plaatsing op een ZIKOS-afdeling. 49 jongeren (96%) zijn ontevreden.

“Het gevolg is dat het een zeer klein deel van mijn leven is en toch de rest van mijn leven blijft. En dat echt, echt, echt in negatieve zin.”

– Harreveld, 2007.

Is het doel van stabilisatie bereikt?

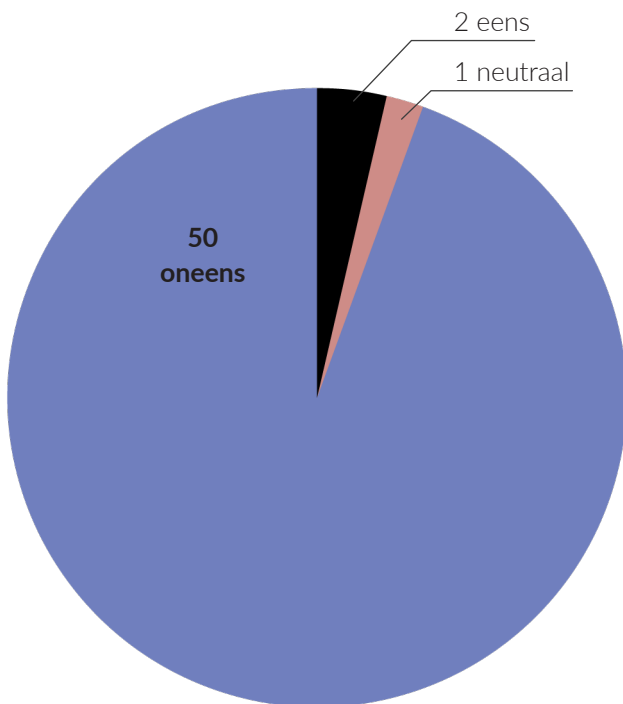
Onder de specifieke kwaliteitseisen, die opgesteld zijn voor de ZIKOS-afdelingen, valt het doel jongeren te stabiliseren. Hierbij wordt gespecificeerd dat dit onder andere gaat om het wegnemen van het gevaar dat jongeren voor zichzelf of anderen vormen. Daarnaast zouden jongeren handvatten moeten krijgen om voortijdig nieuwe crisis te voorkomen. De derde specificatie gaat over het krijgen van regie over hun eigen leven.⁷ Om te toetsen of aan deze kwaliteitseisen is voldaan, zijn drie stellingen

opgenomen in de vragenlijst. Het gaat om:

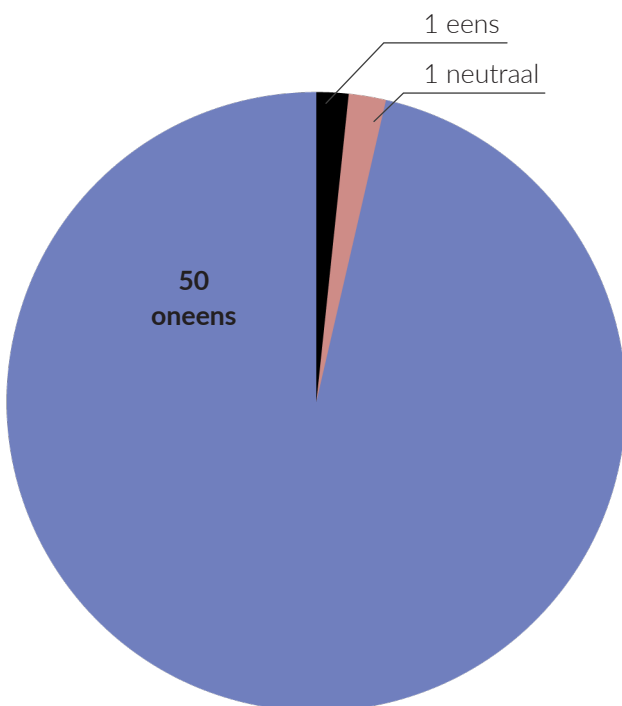
1. Ik was na de ZIKOS geen gevaar meer voor mezelf of anderen
2. Ik ervaarde na de ZIKOS regie over mijn eigen leven.
3. Ik had na de ZIKOS handvatten om voortijdig nieuwe crisis te voorkomen.

Alle drie de stellingen werden door slechts twee participanten (4%) beantwoord met 'eens.' Twee jongeren vertelden gestabiliseerd te zijn. De overgrote meerderheid beantwoordde de stellingen negatief. Zo gaven 48 jongeren (91%) aan dat ZIKOS hen niet had voorzien van handvatten om nieuwe crisis te voorkomen. Daarnaast ervoeren 47 participanten geen regie over hun eigen leven na vertrek van de afdeling. Het valt op dat een relatief grote groep (8 jongeren, 15%) de vraag of zij na de ZIKOS nog een gevaar voor zichzelf vormden neutraal beantwoordden. De verklaring die zij hiervoor gaven, is dat zij na de ZIKOS heel erg bang waren voor terugplaatsing. Hun zelfdestructieve gedrag was niet weg, maar nam andere vormen aan. Ze waren gedreven het gevaar beter te verbergen. Sommigen vertelden dat zij andere copingmechanismen zijn gaan inzetten. Deze waren minder zichtbaar, maar niet per se minder destructief.

Stelling: Ik voel mij geholpen door ZIKOS

Stelling: Over mijn plaatsing op ZIKOS ben ik tevreden

43 jongeren (81%) gaven aan na ZIKOS nog wel een gevaar voor zichzelf te vormen. Het is niet expliciet gevraagd, maar van de jongeren die aangaven dat het gevaar na de ZIKOS-plaatsing niet geweken was, vertelde ongeveer de helft dat het gevaar zelfs was toegenomen. Ze zochten naar manieren om met hun nieuwe traumatische ervaringen om te gaan

en vervielen daarom in riskant gedrag, zoals snijden en drugsgebruik. Een aantal jongeren gaf aan dat zij aangeleerd hebben om op een negatieve manier aandacht te vragen, omdat er op ZIKOS geen andere manier was om gezien te worden. Ze doelen dan op destructief gedrag, zoals het inslikken van spullen of zelfverwonding. Dat patroon krijgen ze er moeilijk uit. Slechts twee jongeren (4%) gaven aan dat zij na de ZIKOS geen gevaar voor zichzelf vormden. Eén van hen vertelde dat ZIKOS haar wel had gestabiliseerd, maar het haar ook constant heel alert en angstig heeft gemaakt. Ze ervaart veel lasten en is van mening dat stabilisatie ook op een andere manier had gekund.

“Op dat moment binnen de kaders had ik handvatten, maar als de kaders wegvallen wordt het nog erger. Alles was uit angst. Uit angst dat je de separeer in moet, uit angst dat je in scheurkleding moet, angst dat je naar de vloer gehaald wordt, hou je je crisis als het ware tegen en krop je alles op. En dan gaat en wordt het niet behandeld. Dus dan gaat het niet weg. Je drukt het alleen maar weg.”

– Harreveld, 2022.

“Ik slik heel veel dingen in die niet inslikbaar zijn, waarvoor je dus naar de ziekenhuis moet om het eruit te halen of omdat het gevaarlijk is. En hier hebben ze me pas gezegd: op Harreveld moest jij dat doen om überhaupt in gesprek te komen, want je kwam niet in gesprek met begeleiding en dan moest je naar de ziekenhuis en daar gaan ze wel met je in gesprek. Of je moest het doen om een stuk contact te krijgen of je moest het doen om uit je kamer naar buiten te kunnen. Dus het is heel normaal als je dat vanaf jongs af aan hebt geleerd dat je dat nu nog steeds doet. Dus ja, dat heb ik er wel heel erg aan overgehouden. Ik kwam qua zelfbeschadiging echt een beetje als leek binnen. Het enige wat ik deed was mezelf heel oppervlakkig krassen. En nu is het eigenlijk alles behalve mezelf branden. Gewoon door alles wat je daar ziet.”

– Harreveld, 2022.

“Ik ben nooit meer zo ver gegaan als voor ZIKOS, omdat ik bang was om weer op ZIKOS te komen. Dus daarin heeft het me wel geholpen. Maar ik ging dus drugs gebruiken, omdat mensen dat niet konden zien. In plaats van automutilatie werd het drugs, omdat ze die sneden konden zien. En dat wilde ik niet, want dan was ik bang voor ZIKOS. Dus toen dacht ik: Ik ga drugs gebruiken in de nachten. Zodat mijn hoofd niet meer zo vol is. En ja, dat liep een beetje uit de hand.”

– Harreveld, 2015.

⁷Vereniging van Nederlandse Gemeenten. (2022). Specifieke eisen ZIKOS: Programma van eisen jeugdhulp. https://vng.nl/sites/default/files/2022-11/p8._programma_van_eisen_zikos.pdf

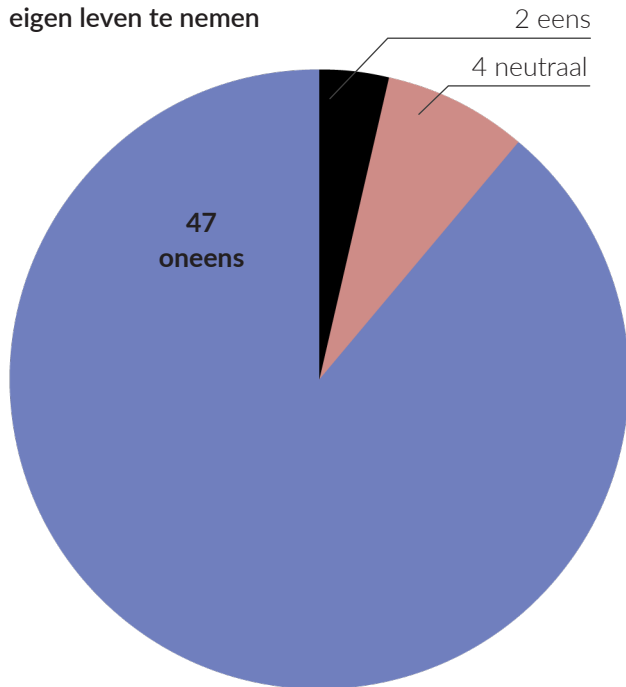
“Het effect uiteindelijk was dat ik zwaar aan de harddrugs ging zodra ik terug buiten kwam. En voor zes maanden echt als een zombie heb rondgelopen, eigenlijk. Als coping, omdat ik niet wist hoe ik anders met mijn shit in het normale leven moest dealen. Omdat ik alleen geleerd had om mezelf te isoleren. Alles dat ze me hebben geleerd is dat ze de regie afnemen, om mezelf veilig te houden.”

– Zetten, 2023

“Ik heb heel veel wanhoopsgedrag aangeleerd. Het is vooral naar buiten gekomen. En ook wel aangeleerd, denk ik. Echt puur om te overleven. Op het moment dat ik daar kwam was ik al suïcidaal, alleen stond ik open voor hulp. Dat stond echt naast elkaar. Toen mensen kil en koud waren en ik dag in dag uit opgesloten was, is dat eruit gekomen. Dusdanig dat honderd pogingen verder de stempel chronisch suïcidaal is gezet. Ik heb op een gegeven moment een dag gehad met dertien pogingen.”

– Zetten, 2021.

Stelling: ZIKOS heeft mij geleerd regie over mijn eigen leven te nemen

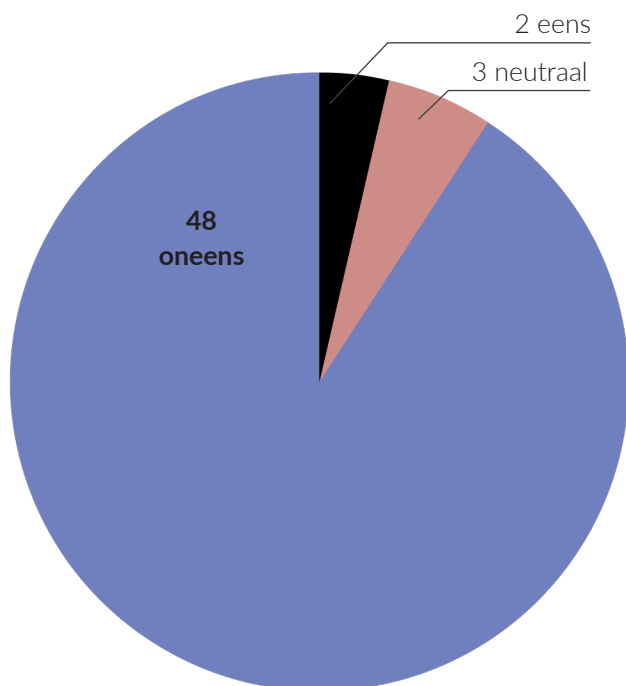
Is het doel van observatie bereikt?

Naast het stabiliseren, is ook observeren een vastgelegde kwaliteitseis. De ZIKOS-afdelingen hebben de taak jongeren inzicht te geven in hun gedrag, triggers en spanningsopbouw. Om dit inzicht te kunnen geven, moeten groepsleiders het gedrag van jongeren eerst zelf begrijpen en kunnen duiden. Om te toetsen of aan deze kwaliteitseis is voldaan, zijn daarom de volgende twee stellingen opgesteld:

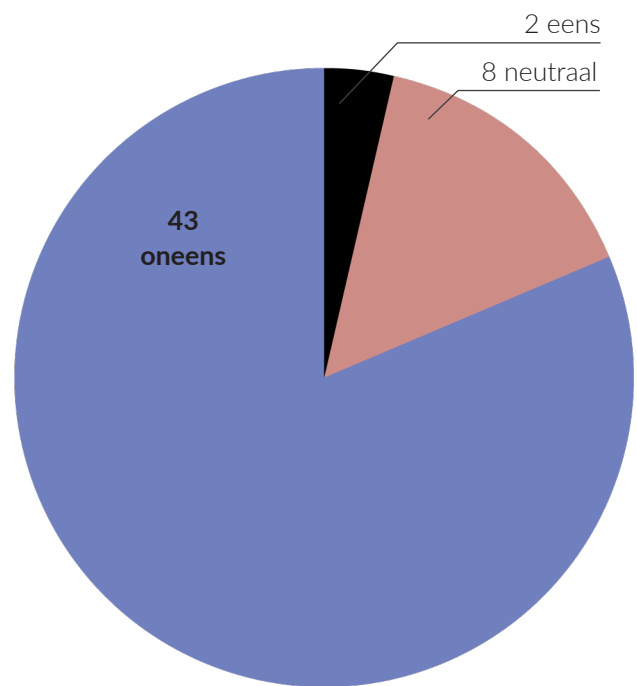
1. Mijn groepsleiders begrepen waar mijn triggers lagen en hoe mijn spanningsopbouw liep.
2. Mijn groepsleiders begrepen waar mijn gedrag vandaan kwam.

Bijna alle jongeren (92%) gaven aan dat groepsleiders niet goed begrepen waar hun gedrag vandaan kwam. Twee jongeren vormden daar de uitzondering op. Zij waren van mening dat groepsleiders wel begrepen waarom zij zich gedroegen zoals zij deden. Jongeren

Stelling: ZIKOS heeft mij handvatten gegeven om voortijdig nieuwe crisis te voorkomen

Stelling: Ik was na ZIKOS geen gevaar meer voor mezelf of anderen

benoemden dat groepsleiders ‘aandacht vragen’ vaak als oorzaak van al het gedrag zagen. Eén jongere legde uit:

“Op het moment dat het slecht ging, waren er altijd drie opties voor begeleiding waar het gedrag vandaan kwam: Je hebt borderline; Je doet het voor aandacht; Je manipuleert. En altijd die drie opties.”

Jongeren waren positiever gestemd over het inzicht dat groepsleiders hadden in hun triggers. Zes jongeren (11%) gaven aan dat de groepsleiders wisten waar hun triggers lagen en hoe hun spanningsopbouw liep. Daarnaast is er een groep van 8 jongeren (15%) die een neutraal standpunt inneemt. Jongeren leggen uit dat groepsleiders hen bewust triggerden. Zij zouden escalatie uitlokken door precies te doen, wat de jongere niet kon verdragen. Het is dus niet zo dat jongeren begeleid zijn in het leren kennen van hun triggers en hiermee hebben leren omgaan. Sommige jongeren beschreven dat hun triggers versterkt zijn door het uitlokgedrag. Daarnaast vertelt een aantal jongeren dat, als groepsleiders begrepen hoe hun spanningsopbouw liep, dat leidde tot vrijheidsbeperkende maatregelen. De overige jongeren (74%) vonden niet dat hun groepsleiders inzicht hadden in hun triggers en spanningsopbouw.

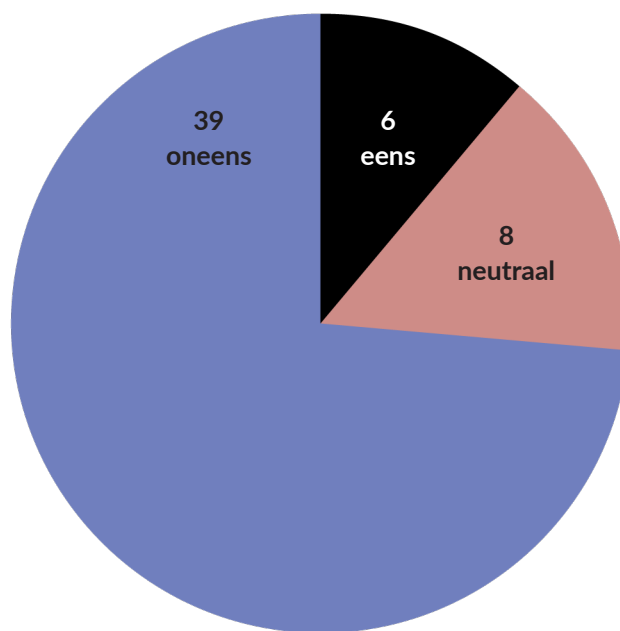
“Van mijn triggers en spanningsopbouw wisten ze echt helemaal niks. Daar werd ook niet echt naar gekeken of naar gevraagd ofzo. Ik had een beetje het idee dat ze bij veel deden alsof dat aandacht vragen was. Ik bedoel, ze namen mijn problematiek niet zo heel serieus. Alsof het een beetje een manier was om ongezien te worden ofzo.”
– Harreveld, 2020

“De begeleiding zei: ze doet het toch voor aandacht. En je ziet toch dat dit nep is. Terwijl ik gewoon letterlijk een epileptische aanval had gehad. Ik had overgegeven, ik had in mijn broek geplast, alles. Dat is natuurlijk super beschamend, maar dat ga ik niet voor aandacht doen.”
-Zetten, 2022.

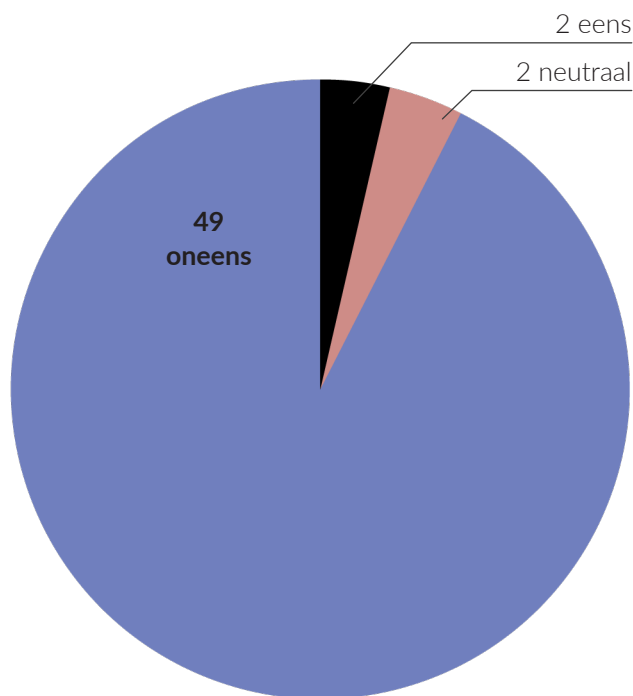
Door het verblijf opgelopen trauma's
Op de open vraag wat de gevolgen van de plaatsing op ZIKOS waren, vertelden de meeste jongeren dat zij trauma hebben overgehouden aan hun verblijf. Ze beschreven veelvuldig nachtmerries, herbelevingen, paniekaanvallen en dissociaties. Kleine triggers kunnen hen terugwerpen naar het verleden. Het gaat om 46 jongeren (90%) die kampen met traumaklachten, waarvan 34 jongeren (67%) aangaven dat zij daar traumabehandeling voor gevolgd hebben of voor zullen volgen.

“Ik heb er PTSS aan overgehouden. Toen ik er vandaan

Stelling: Mijn groepsleiders begrepen waar mijn triggers lagen en hoe mijn spanningsopbouw liep

Stelling: Mijn groepsleiders begrepen waar mijn gedrag vandaan kwam

kwam, had ik iedere nacht nachtmerries, herbelevingen. Ik kan er niet meer tegen als ik in de kamer zit met de deur dicht, met een raam dicht. Ja, eigenlijk in alles wat ik dagelijks doe. Maar ik snap ook gewoon niet, hoezo kan dit bestaan in Nederland? Terwijl we weten dat niemand er beter uitkomt dan ze erin gaan. Het gaat wel over kinderen die we daar allemaal aan het

traumatiseren zijn. Ik snap het niet. Ik kan er gewoon met mijn hoofd niet bij.”

- Zetten, 2022.

“Ik heb nu traumatherapie voor mijn periode op Harreveld. Weet je hoe vaak wij gehakt aten? Hoe vaak aten we gehakt? Als ik nu gehakt zie, denk ik aan Harreveld. Ik heb in tranen gezeten om gehakt eten. Inmiddels niet meer, maar ik heb echt jaren gehad dat ik gehakt niet wilde eten.”

- Harreveld, 2017

“Mijn traumareactie beperkt nu heel erg hoe begeleiders mij kunnen begeleiden. Want soms dan stoot ik ze heel erg af. Ik ga mezelf ook heel erg afzonderen als het slecht gaat. Of ik ben bang dat ik teveel ben, of ik ben bang dat ik toch geen hulp krijg. En heel vaak denk ik dat ze me niet serieus nemen.”

- Harreveld, 2022.

“Ik heb nog steeds constante flashbacks naar de afdeling, naar ZIKOS, naar de begeleiding. Als ik mijn ogen

dichtdoe, had ik de eerste tien maanden het gevoel dat ik opgesloten in de kamer zat.”

- Harreveld, 2023.

Wantrouwen en angst

Wantrouwen en angst zijn terugkerende onderwerpen geweest. 14 jongeren (27%) beschreven dat zij door hun periode op de ZIKOS moeite hebben met vertrouwen. Een deel van hen geeft aan dat het gaat om vertrouwen in hulpverleners. Anderen beschrijven vertrouwen in de mensheid in bredere zin. Twee jongeren benoemden dat zij het vertrouwen in zichzelf en hun eigen kunnen verloren.

“Het vertrouwen, wat ik toen nog had in de mens maar ook in de hulpverlening, dat is stukje bij beetje steeds meer afgebrokkeld.”

- Harreveld, 2017

Naast verlies van vertrouwen, vertelden 23 jongeren (45%) dat ZIKOS angstklachten bij hen heeft

veroorzaakt. Met name angst voor opsluiting is vaak benoemd. Daarnaast noemden meerdere jongeren angst voor hulpverlening, fysiek geweld en sociale angst. Drie jongeren vertelden dat zij op ZIKOS een angststoornis hebben ontwikkeld. Er zit weinig overeenstemming in de andere angsten die jongeren noemden.

De meest genoemde angst, is angst voor terugplaatsing op de ZIKOS-afdeling. Met name de minderjarige jongeren gaven aan dat zij constant bang zijn om teruggestuurd te worden. Het gevolg is dat zij vrezen fouten te maken of in paniek raken als hun problematiek zich uit.

“En ik ben nog steeds eigenlijk heel erg bang. Want mijn uithuisplaatsing had te maken ook met huiselijk geweld. En eigenlijk werd dat voortgezet op de groep waar ik zat. Dus ik ben nog banger geworden voor mensen dat ze boos worden en me iets aandoen. Dus het heeft mijn angst reëler gemaakt. Omdat aan het begin zeiden ze van... Ja, maar ik ben nu veilig, want het gebeurt niet

meer. En toen gebeurde het toch weer.”

– Harreveld, 2017

“Ik raakte al in paniek in een escape room. Dat kon ik niet doen. Het heeft mij heel angstig gemaakt, nog steeds. Ik ben nog steeds op een dagelijkse basis heel angstig. Ik vind het heel eng als iemand de deur agressief opendoet of dicht doet.”

– Zetten, 2021

Gewenning

Ondanks de leefomstandigheden, die jongeren in dit rapport beschreven, gaven veel jongeren aan dat zij gedurende hun verblijf geen besef hadden van de ernst van hun situatie. 16 jongeren (31%) benoemden dat zij op het moment zelf dachten dat hun situatie normaal was, dat zij niet ander wisten of dat zij na verloop van tijd gewend raakten aan het reilen en zeilen binnen de instelling. Vier jongeren gaven zelfs aan dat zij ‘gehersenspoeld’ zijn. Groepsleiders zouden uitspraken hebben gedaan die hen ervan overtuigden dat hun verblijf op de ZIKOS wel goed

“Het vertrouwen wat ik toen nog had in de mens, maar ook in de hulpverlening, dat is stukje bij beetje steeds meer afgebokkeld.”

was geweest en dat zij het buiten de ZIKOS-afdeling niet zouden redden. Ze beschreven dat zij een toenemende afhankelijkheid ervaarden, waarbij zij op korte termijn dachten dat hun verblijf op ZIKOS echt noodzakelijk was. Het besef dat hun periode op ZIKOS averechts had gewerkt en dat zij anders behandeld hadden moeten worden, kwam pas later. Bij sommigen gingen daar jaren overheen.

Het beeld dat naar voren komt, is dat jeugdigen, die zich nog in de situatie bevinden, veelal niet in staat zijn af te wegen of er goed voor hen wordt gezorgd. Sommige jongeren lijken geneigd te relativiseren. Een meisje vertelde bijvoorbeeld: 'Toen ik 2-3 uur van kamer was, dat was mijn goede tijd. Toen wij met de hele groep draaiden. Toen ik daar binnenkwam, was het echt maximaal drie kwartier van mijn kamer.' Omdat veel jeugdigen al lange tijd in instellingen verblijven, kan hun referentiekader verstoord zijn. Dat kan worden hersteld, als zij een corrigerende ervaring opdoen. Drie jongeren vertelden dan ook dat zij pas konden beseffen dat de omstandigheden op de ZIKOS-afdeling niet goed waren geweest, toen zij zich in een andere setting begaven.

"Op dat moment was ik niets meer gewend dan echt slecht behandeld te worden. Dus ik dacht op dat moment dat het wel goed was. En af en toe dacht ik van nu doen ze iets goeds. En als ik daar achteraf op terugkijk was dat echt helemaal niet goed. En helemaal niet wat ik nodig had. En ook helemaal niet gezond."
– Zetten 2021

"Ik ben er uitgekomen met het idee dat het ook niet anders kon op dat moment. Ik was ook een soort van gebrainwasht. Ik was gehospitaliseerd in dat deze situatie daadwerkelijk het beste voor mij was. En dat ik het buiten ook niet zou redden zonder. Groepsleiders zeiden ook constant: 'Maar wat wil je dan? Want het gaat toch niet goed daarbuiten? Of ja, maar je weet toch wat je doet daar? Of je komt toch van de [groep]? Je hebt toch gezien hoe het daar ging? Wat heb je daar gedaan dan? Het is je eigen schuld, toch? Nu blijf je in ieder geval leven. Wij helpen jou. De andere hulpverleners hebben jou opgegeven. Wij zijn er tenminste. Wij lopen niet weg. En je maakt het er zelf naar. Moet je ook maar ander gedrag vertonen. Op het moment zelf voelde ik me geholpen, maar ik ben niet geholpen."
– Zetten, 2021

"Mijn perceptie van toen ik daar zat was heel anders dan mijn perceptie van nu. Waar ik nu kan zeggen dat het vooral ook heel schadelijk is geweest, heb ik ook de herinnering dat het destijds gewoon iets was wat wel gewoon een behandeling was, zeg maar. En mijn coping is dan mezelf daar los van koppelen. Later heb ik er last van gekregen. Ik voelde me daar niet op m'n plek,

maar had niet door in welke mate het mij schaadde. In retrospect was het schadelijk. Mijn referentiekader was scheef, maar ook het contact met mijn ouders was zo beperkt en gecontroleerd dat er geen ruimte was om het erover te hebben. De hoeveelheid contact was beperkt, maar ook het indoctrineren: Als je met je ouders praat moet je het over je leven hebben. Elk uur dat je iets had, moest je blij zijn dat je iets had. Ik kon niet zeuren, ik moest blij zijn met wat ik kreeg."
– Harreveld, 2018

"Ik ben erachter gekomen hoe erg ZIKOS was, toen ik op een gegeven moment naar de gewone GGZ ging, weer. En daar ging ook niet alles perfect verre van, maar er was veel meer menselijkheid. Je werd echt behandeld als mens en niet als nummer of gevangene. Ik voelde me ook echt een gevangene in ZIKOS. Ik had altijd iets verkeerd gedaan, nog voordat ik iets gedaan had."
– Harreveld, 2017

"Aan het begin dat ik daar kwam, voelde ik me niet echt veilig, omdat heel veel kinderen gingen bonken op de muren en schreeuwen en blabla. Maar op een gegeven moment, ja, dan raak je er meer gewend aan en dan voel je je ook een stuk veiliger. (...) Ik zag kamerplaatsing wel als een vrijheidsbeperkende maatregel. Maar ik wist ook niet anders. Ik kwam daarvoor ook van een instelling vandaan. En daar zat ik ook eigenlijk de hele dag op kamer. Ja, ik vond dat heel normaal."
– Harreveld, 2021.

Kut jeugzorg **FREE**

Hoofdstuk 7

Ervaringen van hulpverleners

Voor dit onderzoek zijn 3 (oud-)medewerkers van ZIKOS gesproken. Zij zijn gevraagd naar hoe zij het werken op een ZIKOS-afdeling (hebben) ervaren. De interviews met de medewerkers zijn afgenomen na de gesprekken met de jongeren. Hen is gevraagd of zij de signalen van jongeren herkenden.

Terugblik van de medewerkers

Deze medewerkers vertelden dat zij onvoldoende waren uitgerust om de psychiatrische groep jongeren te behandelen. Dat had enerzijds te maken met een gebrek aan middelen, zoals voldoende personeel. Anderzijds was het personeel niet voldoende specifiek opgeleid om met de complexe doelgroep te werken. Zij legden uit dat medewerkers van ZIKOS initieel veelal uit de gevangenis kwamen. Harreveld kent een justitieel verleden, maar werd rond 2008 gesloten jeugdzorgaanbieder. De medewerkers en werkwijze bleven gelijk, maar de jongeren op de afdeling veranderden. Medewerkers moesten anders werken, maar zijn hier onvoldoende in begeleid.

Toen Zetten in 2019 ook een ZIKOS-afdeling kreeg, is het nieuwe team ondersteund door medewerkers van Harreveld. Zo kwam de werkwijze uiteindelijk ook terecht in Zetten, een instelling die net als Harreveld afstamt van justitie. Medewerkers benoemden daarnaast dat Zetten en Harreveld samen de ZIKOS-

methodiek zouden vaststellen, maar dat dit nooit is gebeurd. De methodiek is dus niet bij de start van de afdelingen bepaald, maar zou bepaald worden nadat de niet gespecificeerde werkwijze al zeker 10 jaar in gebruik was.

Signalen van de jongeren

Aan de medewerkers zijn de signalen voorgelegd, die uit de gesprekken met jongeren naar voren kwamen. De volgende signalen werden door één of meerdere medewerkers herkend:

- Vernederingen en scheldpartijen
- Fysiek geweld, waaronder slaan, pijnprikkels en nekklemmen
- Bewust triggeren
- Seksueel getinte opmerkingen, maar uitsluitend naar collega's onderling. Zij herkennen niet dat er seksueel getinte opmerkingen zijn gemaakt naar jongeren toe.
- Seksueel misbruik

De volgende signalen werden door geen van deze 3 medewerkers herkend:

- Onttrekken aan medische zorg
- Geen adequate reactie op seksueel misbruik

- Handtastelijkheid bij fixaties
- Kwaliteitseis

Medewerkers vertelden dat de cultuur zeer repressief was. Er was geen sprake van een open werkklimaat en zij hebben zich niet gesteund gevoeld door de afdelingshoofden en gedragswetenschappers. Het klimaat voelde ook voor medewerkers onveilig. De Vereniging van Nederlandse Gemeenten heeft de volgende kwaliteitseis opgesteld voor ZIKOS-aanbieders:

'Aanbieder investeert in een cultuur waarin het onderwerp vrijheidsbeperkende maatregelen continu besproken kan worden en er vragen (over) kunnen worden gesteld. Er mogen geen taboes ontstaan over het onderwerp. Door te investeren in een open werkklimaat, waarin professionals zich gesteund voelen

door management, de gedragswetenschapper en de psychiater, kunnen professionals leren van incidenten. Zo kunnen zij in het vervolg hun handswijze aanpassen. Wekelijks worden de uitgevoerde maatregelen multidisciplinair besproken. Indien de evaluaties verbeterpunten voor de zorg opleveren, dan zijn deze aantoonbaar toegepast.'

Naast verschillende misstanden, die herkend werden, komt het verhaal van de medewerkers ook niet overeen met deze kwaliteitseis.

Medewerkers vertelden dat, als je je op de afdeling bevindt, je normaal gaat vinden wat er gebeurt. Evaluatie op een later moment is vaak anders. Het kan helpend zijn om je in een andere context te bevinden, zoals een andere opleiding of werkomgeving.

Hoofdstuk 8

Wat hadden jongeren nodig gehad?

Zorgvorm

Aan alle jongeren is gevraagd wat hen wel geholpen zou hebben. Als het gaat over de zorgvorm, gaven maar twee jongeren aan dat een plek in de gesloten jeugdzorg passend was. Ongeveer de helft van de jongeren vond dat zij beter op hun plek waren geweest in de kinder- en jeugdpsychiatrie. Zij hadden dan behoefte aan open-, besloten-, gesloten- of behandelopnames. Een deel van de jongeren vertelde dat zij beter in een open voorziening geplaatst hadden kunnen worden. Zij benoemden gezinshuizen, pleeggezinnen of de open residentiële jeugdzorg als een passende plek. Een enkeling wilde geplaatst worden in de LVB-Zorg of een driemilieuvoorziening. Er waren ook jongeren die ambulantly behandeld hadden willen worden.

Daarnaast vertelden 15 jongeren dat zij behandeling nodig hadden. In bijna alle gevallen gaat het hierbij om traumabehandeling. Ook schematherapie en behandeling voor emotieregulatie zijn enkele keren benoemd.

“Ik was al in opname sinds mijn twaalfde. Ik denk dat ik daarvoor vooral ambulantly of dagbehandeling had moeten hebben. En dat ik zo gewend raakte aan het opnameklimaat. Ik denk dat ik veel te snel in het opnameklimaat terecht ben gekomen en daar niet meer

echt uitgekomen ben. Maar ik hoorde zeker niet in de jeugdzorg, nee. Dan zeker eerder in de psychiatrie.”
- Harreveld, 2018

“Ik ben van mening dat ik naar een pleeggezin had moeten gaan. Ik vind dat kinderen in de jeugdzorg een soort van kameleon zijn. Ik bedoel, zet een kind in een jeugdzorggroep met heel veel agressie. En je vindt het dan vervolgens gek dat het kind agressief wordt? Zet mij in een stabiel gezin. En dan heb ik de kans om normaal te ontwikkelen. Dan lukt het mij echt wel.”
-Harreveld, 2020.

Benadering

16 jongeren vertelden dat zij behoefte hadden aan liefde. Zij verlangden naar nabijheid die zij niet hebben gekregen. Verschillende jongeren gaven aan dat zij een knuffel nodig hadden. Het had hen geholpen als er iemand was geweest, waarmee zij gewoon even een praatje hadden kunnen maken. Positieve aandacht had veel verschil gemaakt. Een aantal jongeren vertelde dat groepsleiders goed moeten luisteren en hen serieus moeten nemen. Daarnaast is het van belang dat er niet alleen wordt gekeken naar het gedrag van de jongere, maar ook naar waar het gedrag vandaan komt.

Er zijn veel verschillende antwoorden gegeven op de ‘wat had je nodig’-vraag. Er werd benoemd:

Medemenselijkheid; Perspectief; Steun; Vertrouwen; Iemand die meedenkt; Rust; Transparantie; Het normale leven ervaren; Contact met mijn ouders; Aardige begeleiding; Maatwerk; Iemand die niet veroordeeld; Meer vrijheden; Minder confrontatie met de problemen van andere jongeren en warmte. Die antwoorden lijken zo klein. Bijna te simpel om de crisis van een kind met psychiatrische problematiek in te dammen. 'Liefde' is vaag. Het is niet in beleidstermen te vatten. Ik kan me voorstellen dat men meer voldoening haalt uit de vraag naar een opnameplek of therapie, maar de wens naar nabijheid kan hier duidelijk niet in verwaarloosd worden.

"Ik had echt niet gesloten hoeven zitten. Het enige wat ik nodig had was liefde. Als me dat gegeven was, was ik niet eens in zo'n diep dal geraakt."
- Harreveld, 2015.

**“Ik had echt niet
gesloten hoeven te
zitten. Het enige wat ik
nodig had was liefde.
Als me dat gegeven
was, was ik niet eens in
zo'n diep dal geraakt.”**

Conclusie

ZIKOS-afdelingen zijn bedoeld voor kinderen die in psychiatrische nood verkeren. Hoewel de afdelingen zich gespecialiseerd voordoen, toont dit onderzoek een gebrek aan deskundigheid aan. Medewerkers proberen door het inzetten van straffen, psychiatrische klachten de kop in te drukken. Het leidt ertoe dat veel jongeren hun emoties niet meer uiten en hun mening niet meer durven geven. Dat veel medewerkers geen kennis hebben van psychiatrische ziektebeelden is extra schrijnend, gegeven de specifieke problematiek van de doelgroep.

Jongeren die op ZIKOS-afdelingen zijn geplaatst, verblijven in een extreem isolement. Zij worden onttrokken aan contact en prikkels. Daarnaast is er op alle ZIKOS-afdelingen sprake van een extreem repressief klimaat, waarin onafgebroken misstanden hebben plaatsgevonden. Vrijheidsbeperkende maatregelen worden niet ingezet om gevaar weg te nemen, maar om kinderen te bestraffen. Daarnaast zijn er meldingen gemaakt van psychisch, fysiek en seksueel geweld. Kinderen die op een ZIKOS-afdeling verblijven zijn dus veelal onveilig.

Van de 51 jongeren, was er maar één jongere tevreden over haar plaatsing op een ZIKOS-afdeling. Haar antwoorden op de gesloten vragen stonden haaks op de reacties van alle andere jongeren. De enige tevreden participant betrof een meisje dat op het moment van

het onderzoek zelf nog opgesloten zat. Een gedegen interview was dus niet mogelijk. Moeder en dochter hebben de vragenlijst tijdens het bezoekuur ingevuld.

Voor die discrepantie in antwoorden is dus geen verklaring. Moeder gaf aan dat haar dochter haar periode op ZIKOS Harreveld zo verschrikkelijk had gevonden, dat ze haar periode op ZIKOS Zetten mogelijk verheerlijkt heeft. Andere participanten gaven aan dat ze zo gewend waren geraakt aan de gesloten omgeving, dat het lang duurde voor zij beseften dat wat zij hadden meegemaakt niet normaal was. Een laatste verklaring is dat de ervaring van de participant daadwerkelijk afwijkt en zij een goede tijd heeft gehad op de ZIKOS-afdeling. Zonder eigen toelichting van de participant is dit moeilijk te duiden. Er is voor gekozen haar formulier niet ongeldig te verklaren, om de stem van de jongere te allen tijde te respecteren. Haar formulier niet meenemen in de analyse, zou het inperken van die stem zijn.

Het schrijnende aan dit verhaal, is dat het niet onbekend was. Al in 2013 voerde de inspectie een opnamestop in. Zij hebben deze uiteindelijk onterecht opgeheven. Ondanks verschillende bezoeken en rapporten, is de inspectie er niet in geslaagd het repressieve patroon te signaleren en/of gepaste maatregelen in te zetten. Ook aanbieder iHUB was niet onwetend. Zij hebben

de bezoeken en rapporten van de inspectie ook ervaren, maar grepen niet adequaat in. Daarnaast zijn terugkerende signalen afgegeven door verschillende oud-bewoners van de ZIKOS-afdelingen. Er werd niet naar die signalen gehandeld. Sterker nog, in 2019 kreeg ZIKOS er zelfs een afdeling bij in Zetten. Wat de aanbieder van die afdeling, Pactum, wist van de ZIKOS-afdelingen is niet duidelijk. De twee opties die dan overblijven zijn allebei onacceptabel:

1. Pactum heeft zich niet goed geïnformeerd
2. Pactum heeft de signalen genegeerd, zoals iHUB dat ook heeft gedaan

Dit onderzoek geeft een duidelijk beeld van het functioneren van de ZIKOS-afdelingen. Daarnaast roept het extra vragen op, die ook relevant zijn voor de jeugdzorg in bredere zin. Hoe kan het dat een afdeling wordt gezien als gespecialiseerde afdeling voor kinderen met psychiatrische problemen, als de inspectie meerdere keren constateert dat er deskundigheid mist? En waarom mag zo'n afdeling telkens weer voortbestaan, als er zoveel signalen zijn dat kinderen er geen passende zorg krijgen? Dit onderzoek maakt duidelijk dat aan verschillende (specifieke) kwaliteitseisen structureel niet is voldaan. Als de VNG dit niet wist, hoe toetsen zij of aanbieders aan hun inkoopseisen voldoen? En wist de VNG er wel van, waarom is het contract dan niet ontbonden?

Een belangrijke bevinding is dat zowel jongeren als medewerkers aangaven op het moment zelf niet goed in staat te zijn een correcte evaluatie te maken van de ernst van de omstandigheden. Als de inspectie een beeld wil vormen van een afdeling, gaan ze in gesprek met jongeren en medewerkers die op dat moment aanwezig zijn. Dat dit geen effectieve strategie is om een beeld te scheppen van de afdeling, blijkt uit de discrepantie tussen de bevindingen van de inspectie en dit rapport.

In elk onderzoek zit bias. Dat is niet anders bij een rapport van de inspectie. Een melding van een jongere zien als incident, en niet als een signaal van een groter probleem, getuigt immers ook van een vooringenomenheid. Het doet de aanname dat er geen redenen zijn voor grotere zorgen. Het is een gebrek aan neutraliteit, ten nadele van de jongere. Dit heeft gemaakt dat dit onderzoek moest komen van een ervaringsdeskundige. Allereerst, omdat ik er met

mijn ervaring niet omheen kon dat er aanleiding was voor een onderzoek. Het is daarnaast mijn ervaringsdeskundigheid, die mij toegankelijk maakt voor jongeren. Zij weten dat ik hen begrijp, dat ik hen geloof en dat ik voor hen in actie kom. Ze praten niet met organisaties die het systeem representeren en dienen, omdat die organisaties veelvuldig hebben aangetoond er niet voor hen te zijn. Het zal zijn dat ik signalen heb gehad, die bij de inspectie nooit gemeld zijn. De vraagtekens dienen dan wel op de juiste plek te worden gezet. Wáárom weet de inspectie dit niet? Waar waren de verwijzers? Is de rechter ooit langs geweest? En hoe hebben gemeenten dit durven inkopen?

Daarnaast lijken de inspectie en VNG de afgelopen jaren verkeerd geïnformeerd te zijn. Hoewel de inspectie in 2013 schrijft dat jongeren niet langer standaard bij binnenkomst naar de isoleercel worden gebracht, gaven zowel de medewerkers als de jongeren aan dat dit na 2013 gewoon nog gebeurde. In het Programma van Eisen van de VNG uit 2017 wordt uitgebreid een methodiek beschreven die op de ZIKOS-afdeling van toepassing zou zijn, terwijl ZIKOS 3 jaar later van de Academische Werkplaats Risicojeugd het advies krijgt hun methodiek te vast te stellen. Ook de medewerkers vertelden dat er geen vastgelegde methodiek is. Hoe het komt dat de inspectie en VNG niet goed geïnformeerd waren is onduidelijk, maar het benadrukt wel dat zij kritischer moeten zijn op wat aanbieders ze op de mouw spelden. Op dit moment verblijven er namelijk nog een paar honderden kinderen in gesloten jeugdzorginstellingen in het land, die gebaat zijn bij gedegen toezicht.

Aanbevelingen voor ZIKOS en de sector

Aanbeveling 1: Ga over tot het sluiten van alle ZIKOS-afdelingen.

Er is nooit aangetoond dat plaatsing op ZIKOS effectief is. Uit dit onderzoek blijkt zelfs dat het traumatiserend is en dat jongeren er niet veilig zijn. De enige acceptabele uitkomst is dan ook dat de ZIKOS-afdelingen zo snel mogelijk sluiten. De ZIKOS-afdelingen hadden nooit bestaansrecht. Gevangenismedewerkers had nooit mogen werken met jongeren in psychiatrische nood. En al helemaal niet onder het valse voorwendsel dat zij dat konden. Het uitbreiden van de ZIKOS-afdelingen in 2019 is de aanbieders en de inspectie aan te rekenen.

Aanbeveling 2: Organiseer passende zorg voor jongeren met ZIKOS-indicatie.

Jongeren die op een ZIKOS-afdelingen worden geplaatst, hebben zorg nodig van hoge kwaliteit. Om dit te organiseren is het nodig dat er goed naar jongeren en hun ouders wordt geluisterd. Koppel de jongeren en hun ouders aan het Ondersteuningsteam Zorg voor de Jeugd van VWS en bespreek met hen de opties. Hanteer hetzelfde budget dat nu wordt betaald voor een plaatsing op een ZIKOS-afdeling (+/- €250.000 op jaarbasis). Het is van belang dat de wens van de jongere leidend is en dat er geen opgelegde kaders worden vastgesteld voor besteding van het geld. Gedwongen zorg is van de baan.

Gedwongen zorg kan alleen worden gerechtvaardigd, als aantoonbaar is dat de zwaarte van de maatregel in verhouding staat tot de waarschijnlijke uitkomsten. Dat is vooralsnog niet gebleken. Er zijn zware maatregelen ingezet, terwijl de uitkomsten tot meer schade hebben geleid. De gemeenten en de jeugdzorgaanbieders kunnen zichzelf nu slechts als dienaar van de jongeren en hun ouders zien.

Vanwege de complexiteit van de doelgroep, lijkt het voor de hand liggend dat zij een gesloten voorziening nodig hebben. Dit hoeft niet het geval te zijn. Jongeren gaven uiteenlopende antwoorden op de vraag: 'Wat had jij nodig?' Soms was het een gezinshuis, een stabiele woonplek, een hulphond. Door het budget vrij te maken en de oplossingen niet dicht te timmeren, is er ruimte voor zorg op maat. Soms zal dat een vakantie zijn. Dat klinkt misschien moeilijk te rechtvaardigen, maar de afgelopen 20 jaar zijn er op jaarbasis miljoenen betaald om kinderen te isoleren, mishandelen en misbruiken. Die vakantie is echt minder gek.

De doelgroep en hun problematiek vraagt om medewerkers met overstijgende expertise. Expertise om bepaald gedrag te normaliseren en tevens gedrag te duiden. Het vraagt om intensief achter het gedrag te kijken. Bijna altijd zal blijken dat deze jongeren, net

als andere jongeren, een behoefte hebben aan liefde en veiligheid.

Aanbeveling 3: Maak excuus aan kinderen die op een ZIKOS-afdeling zijn geplaatst.

Zoals eerder benoemd, waren de misstanden op ZIKOS bekend. De aanbieders en de inspectie hadden op eerdere punten kunnen ingrijpen, maar hebben dit onvoldoende gedaan. De schade is enorm. Jongeren zijn als gevolg van hun plaatsing ernstig getraumatiseerd, angstig en wantrouwend. Ondanks het strenge regime, zijn er jongeren overleden. Het beëindigen van hun leven gebeurde niet alleen gedurende hun plaatsing op ZIKOS, maar ook na hun vertrek. Duidelijk wordt dat jongeren niet gebaat zijn bij ogenschijnlijk risicovermijdende zorg. Zij hebben behoefte aan perspectief, expertise en een luisterend oor. De benodigde cultuurverandering vraagt een andere manier van kijken.

Door suïcidale jongeren op ZIKOS-afdelingen te plaatsen, is hun al moeilijke situatie voor sommigen uitzichtloos geworden. Naast de gevechten die zij al moesten leveren, kwam er een gevecht met ZIKOS en daaropvolgende trauma's bij. Een excuus vanuit de inspectie en de aanbieders is dan ook gepast. Zij hebben de situatie in stand gehouden en hadden beter kunnen weten. Omdat verschillende jongeren hebben aangegeven niet geloofd te worden als zij hun ervaringen over de ZIKOS-afdeling delen, is het noodzakelijk dat er naar buiten wordt getreden met een bevestiging van hun verhaal. Daarnaast dient de staatssecretaris excuus te maken namens de overheid, omdat dit probleem is ontstaan door het beleid in 2008 dat jeugdgevangenissen opdroeg gesloten jeugdzorgaanbieder te zijn.

Aanbeveling 4: Aanspreekpunt en passende hulp voor jongeren en hun naasten die in het verleden op een ZIKOS-afdeling verbleven.

De schade voor jongeren die op een ZIKOS-afdeling verbleven zijn groot. Organiseer een aanspreekpunt waar deze jongeren en hun naasten terecht kunnen. Dit aanspreekpunt moet kunnen helpen bij hulp organiseren als dat nodig is. Daarnaast moet een financieel potje worden vrijgemaakt voor interventies. Wederom zonder vastgetimmerde eisen over de bestemming van het geld. Ook naasten moeten terecht kunnen bij het aanspreekpunt, omdat verschillende jongeren zijn overleden. Het is belangrijk dat naasten ergens heen kunnen met hun verdriet.

Aanbeveling 5: Actief opsporen van geweld.

Aanbeveling 5 is een herhaling van aanbeveling 11:

'Een pro-actief, sterker en onafhankelijk toezicht organiseren' en aanbeveling 12: 'In de jeugdzorg geweld bespreken met kinderen' van Commissie de Winter.⁸ Om geweld en repressie op te sporen, is het nodig dat actief toezicht wordt gehouden door de overheid. De inspectie moet niet alleen reageren op meldingen, maar gesprekken organiseren op de groepen en daarbij expliciet vragen naar geweldservaringen. Hierbij moet ook aandacht zijn voor verbaal geweld, pesterijen, intimidatie en passief agressief gedrag. Standaard moet er bij het verlaten van de instelling gevraagd worden naar de geweldservaringen van de jongere.

Aanbeveling 6: Onderzoek hoe het komt dat er niet eerder is ingegrepen.

Uit verschillende stukken komt naar voren dat zowel de Inspectie als de VNG onjuiste informatie overnamen. Daarnaast zijn er genoeg signalen geweest om deze misstanden eerder te signaleren. Desondanks is adequate actie uitgebleven. Onderzoek is nodig om te verhelderen hoe dat kan is en hoe dit in de toekomst voorkomen kan worden. Hieruit moeten veiligheidsafspraken komen, waardoor signalen in de toekomst wel worden opgepakt. Dit vraagt om een systeem waarbij meldingen gekoppeld worden en niet als individuele incidenten worden behandeld. Het is noodzakelijk dat trends worden ontdekt.

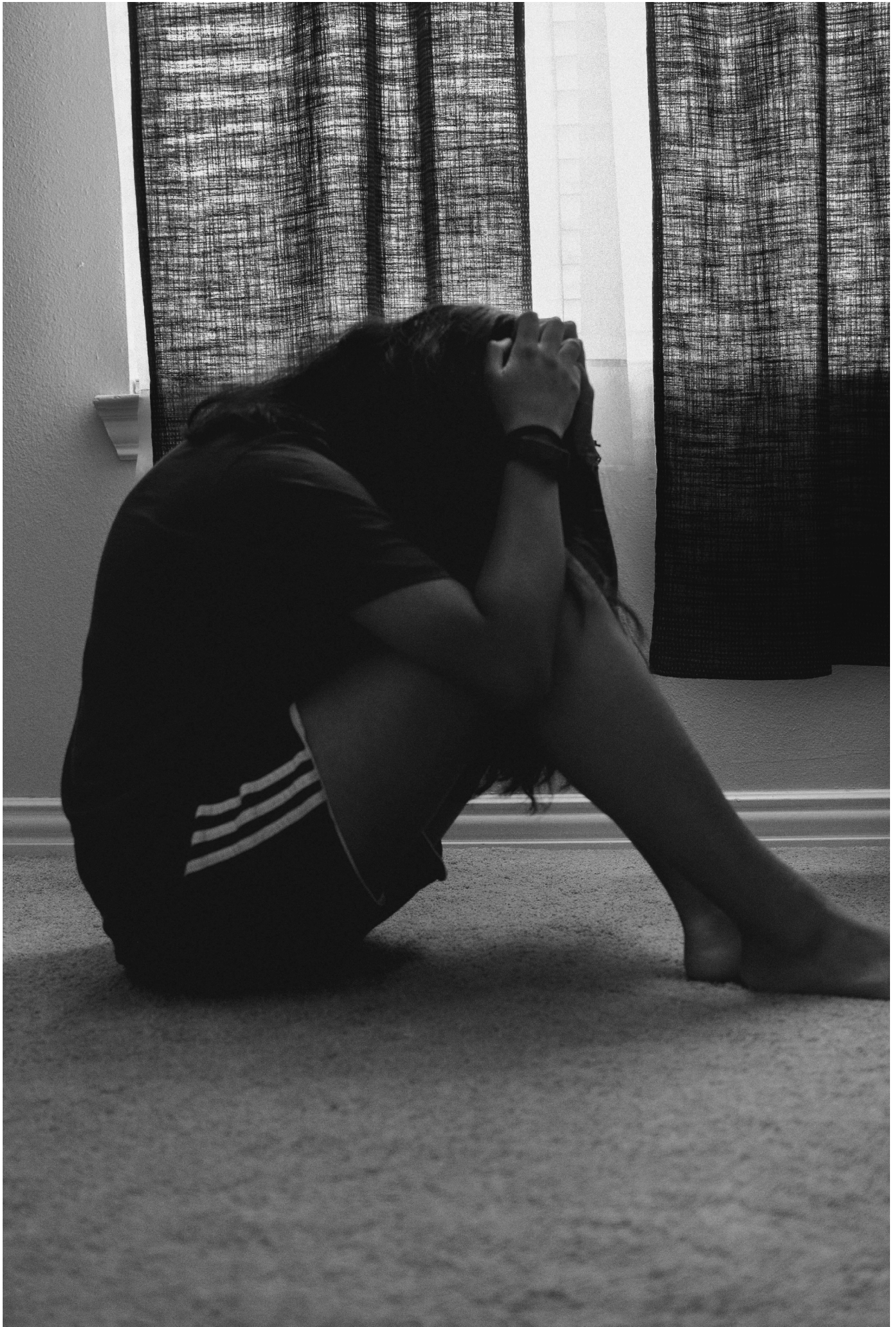
Daarnaast maakt dit onderzoek duidelijk dat aan verschillende (specifieke) kwaliteitseisen structureel niet is voldaan. Als de VNG hiervan op de hoogte was, moet onderzocht worden waarom die kennis niet heeft geleid tot het ontbinden van het contract met de aanbieders. Mocht de VNG nooit hebben gesignaleerd dat aan de kwaliteitseisen niet werd voldaan, dan is het vraagstuk hoe zij in de toekomst beter kunnen toetsen of aanbieders wel aan de vastgestelde voorwaarden voldoen.

Aanbeveling 7: Ingrijpende veranderingen bij de inspectie.

De misstanden op de ZIKOS-afdelingen tonen het disfunctioneren van de inspectie aan. Ingrijpende veranderingen zijn nodig. Elk team heeft een ervaringsdeskundige, omdat zij fijngevoeliger zijn voor signalen en makkelijker in contact komen met jongeren. In dit onderzoek kwam naar voren dat kinderen en medewerkers gewend raken aan de situatie waar zij zich in bevinden. Als zij

---

⁸Dekker, J. J. H., Ruppert, C., Bijleveld, C., Bruning, M., Hendriks, J., Mooren, T. M., Van Nijmegen, C. H. C. J., Slot, W., & de Winter, M. (2019). *Onvoldoende beschermd. Geweld in de Nederlandse jeugdzorg van 1945 tot heden. Den Haag: Commissie Onderzoek naar Geweld in de Jeugdzorg.*

gevraagd worden naar het leven op de groep, is de kans dus aanwezig dat het beeld vertekend is. Hierdoor wordt de ernst van de omstandigheden niet gesignaleerd. De inspectie moet werken met het besef dat het maanden, soms jaren, duurt voor jongeren en medewerkers correct kunnen evalueren of het veilig was op de afdeling en maatregelen terecht werden ingezet. Dit maakt ook duidelijk dat de onderzoeksopzet die de inspectie momenteel hanteert, jongeren geenszins beschermt. Onderzoeken van de inspectie zijn namelijk gebaseerd op de uitlatingen van jongeren en medewerkers die zich nog in de situatie bevinden. De inspectie zou eigenlijk jongeren en medewerkers moeten spreken, die langer geleden op de afdeling verbleven. Dat biedt meer mogelijkheid om misstanden te signaleren.

Daarnaast ligt de tolerantie voor geweld nu erg hoog. Er moet sneller en strenger worden opgetreden. Zo mag een melding nooit worden geïnterpreteerd als een incident. Een melding moet gezien worden als een signaal van een groter probleem. Voor elke melding die binnenkomt, zullen er vele meldingen niet gemaakt worden. Een melding van een gewelmsincident, seksueel geweld of het overtreden van de wet zou verder altijd automatisch moeten leiden tot een tijdelijke opnamestop. Betreft het meerdere meldingen in een jaar, dan moet de tijdelijke opnamestop omgezet worden naar permanente sluiting van de afdeling. Voor instellingen zouden dezelfde criteria moeten gelden als voor potentiële pleegouders. Een potentiële pleegouder zal immers niet geschikt worden verklaard, als is gebleken dat die eerder kinderen heeft mishandeld of misbruikt.

Het gegeven dat zowel aanbieders als de inspectie momenteel inadequaat reageren op meldingen van geweld, creëert een cultuur waarin jongeren stoppen met meldingen maken. Als zij consistent niet worden gehoord, is spreken immers zinloos. Dat patroon kan alleen worden doorbroken, door systematisch meldingen serieus te nemen. Een gebrek aan meldingen in de huidige staat van de jeugdzorg, zegt meer over het functioneren van de inspectie dan het functioneren van de instellingen.

Nawoord

Mijn ongezouten mening

28 mei 2015. Het klinkt vrij dramatisch, maar het is de dag dat ik mijn leven verloor. Ik vind het moeilijk om toe te geven dat het mij gebroken heeft. Ik ken mijn groepsleiders. Ik weet dat zij ervan genieten dat te lezen.

Van de 51 jongeren, die aan dit onderzoek hebben meegedaan, zijn er 47 na mij geplaatst. Hun leed was te voorkomen geweest. Zij hadden niet geïsoleerd, mishandeld of verkracht hoeven worden. Het aanhoren van hun verhalen heeft mij weer op scherp gezet. Ik heb mezelf de vraag gesteld, of ik meer had moeten doen om aandacht op de misstanden van ZIKOS te vestigen. Gevoelsmatig voel ik van wel, maar rationeel weet ik dat de verantwoordelijkheid bij anderen ligt. Verschillende partijen hebben de afgelopen jaren de mogelijkheid gehad het lot van kinderen, die op ZIKOS-afdelingen zijn geplaatst, te veranderen. Sterker nog, als de inspectie in 2013 de opnamestop niet had opgeheven, had ikzelf ook een kans op leven gehad.

Na mijn vertrek heb ik tot vervelends toe aan de bel getrokken. In 2015 stuurde ik Harreveld mijn dagboek. Ik kreeg een gesprek met het afdelingshoofd en de gedragswetenschapper, maar in praktijk veranderde er niets. Begin 2016 maakte ik melding bij de inspectie. Ik stelde hen op de hoogte van het repressieve klimaat op de ZIKOS-afdelingen. Zij vroegen de directeur een gesprek met

mij te voeren, maar grepen niet in. Er veranderde wederom niks. Datzelfde jaar schreef ik een brief aan de rechter, die mij op de ZIKOS-afdeling had geplaatst. Zij nodigde mij uit voor een gesprek en zou het voorleggen aan het comité van kinderrechters. Of dit gebeurd is weet ik niet, maar de praktijk leert dat er daarna nog meer dan honderd kinderen op de ZIKOS-afdelingen zijn geplaatst. Het veranderde dus wederom niets. Later dat jaar diende ik een klacht in bij de klachtencommissie over mijn periode op de ZIKOS-afdeling. Zij hadden, nog voor ik gehoord was, bepaald dat de klacht ongegrond was. Er gebeurde niets. Ik interviewde een aantal groepsleden om Harreveld op de hoogte te brengen van hun verhalen. Ook daar gebeurde niks mee.

In 2018 bracht Beau van Erven Dorens een bezoek aan de instelling, voor zijn programma: Beau: Five Days Inside. Ik maakte me zorgen over de uitzending en mailde met verschillende jongeren de productie. De productie deed niks met onze mail. Op televisie schetsten zij een beeld dat niet overeenkwam met de daadwerkelijke leefwereld van jongeren. Achteraf hoorden wij dat de groepen zijn opgeknapt voor zijn bezoek. Kritische jongeren zijn naar andere groepen overgeplaatst. De beeldvorming van Beau van Erven Dorens bleek zwaarwegender dan de geluiden die wij lieten horen, want in de jaren die na de uitzending volgden legden verschillende mensen mij uit dat de situatie op Harreveld wel meeviel. Zij hadden het namelijk op televisie gezien.

In reactie op de uitzending in 2018, liet ik op Twitter weten dat er op Harreveld kinderen werden mishandeld. De toenmalige directrice van iHUB, Krijnie Schotel, zocht daarop contact met de ervaringsdeskundigen-organisatie waarbij ik was aangesloten. Zij vond mij niet professioneel en vroeg om een berisping. De signalen werden wederom genegeerd. Datzelfde jaar zocht ik contact met de directrice in kwestie, omdat een jongere mij verteld had dat kwetsbare meisjes samen sportten met jongens, die een zedendelict op hun naam hadden staan. We voerden een gesprek, maar in praktijk veranderde er niks.

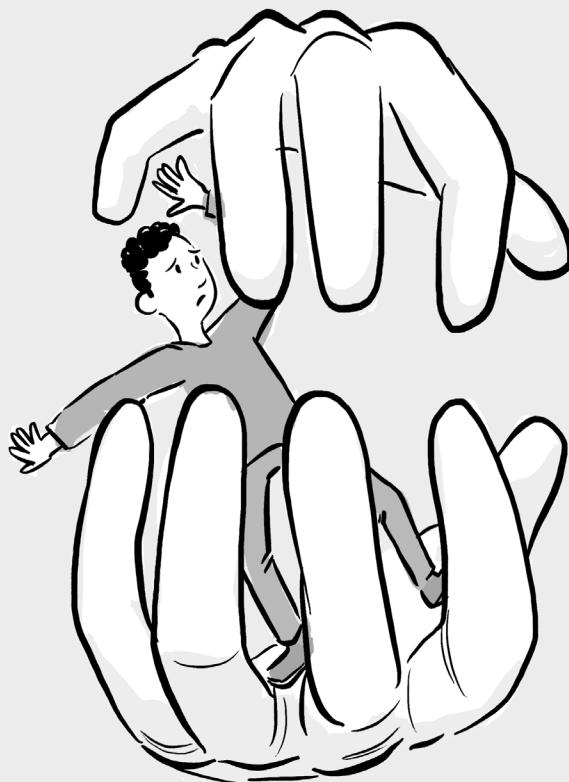
In 2019 vertelden Sanne en ik aan Omroep Gelderland dat de situatie op Harreveld onacceptabel was. Op televisie spraken wij over het extreme isolement, bokkenpootjes en nekklemmen. De toenmalig directeur, Peter Houweling, beweerde daaropvolgend dat er al heel veel veranderd was. Het leef- en werkklimaat zou inmiddels heel anders zijn. Onze ervaringen behoorden tot het verleden. Sanne en ik kregen veel kritiek op de uitzending. Wij zouden namelijk wel erg negatief zijn. Veel mensen geloofden ons niet. En hoe durfden wij hulpverleners zo af te vallen. Peter Houweling kreeg datzelfde jaar zelfs

een pluim van EenVandaag, omdat de instelling zo veranderd zou zijn. Vooral nog hebben dus niet alleen de inspectie en de bestuurders de situatie jarenlang in stand gehouden, maar ook de media. Eind 2019 plaatste ik daarom de brief aan de rechter online. Veel mensen schrokken, maar het leidde wederom niet tot verandering. Zoals gebruikelijk vielen er klappen, maar niet aan de kant van de instelling. 'Geloven jullie nou werkelijk dat ze hem allemaal zoveel onrecht hebben aangedaan?'

Gedurende de periode 2015 tot 2019 heb ik dus consistent allerlei signalen afgegeven, dat kinderen op Harreveld mishandeld werden. Allerlei partijen waren op de hoogte. Het leidde niet tot veranderingen, laat staan het sluiten van de ZIKOS-afdelingen. Sterker nog, na al die signalen kwam de ZIKOS-afdeling in Zetten erbij.

Ook na die jaren genoten instanties geen rust. Ik heb mij geregeld uitgelaten op Twitter. De inspectie is vaak getagd. Bij een bijeenkomst in de Tweede Kamer in 2023 heb ik de hoofdinspecteur van de inspectie aangesproken. Ik vertelde haar dat het gegeven, dat Harreveld nog open is, het bewijs is dat de inspectie niet functioneert. Zij toonde geen nieuwsgierigheid.

Herstel van de rechtstaat - Beschermen zonder tralies

Ze vroeg niet waarom ik dat vond. In plaats daarvan zei ze 'dat ze niet zomaar een instelling konden sluiten.' Ik geniet inmiddels een influencerstatus, waardoor jongeren, die momenteel in de jeugdzorg zitten, mij regelmatig berichten sturen. Ik heb de staatssecretaris en de inspectie voorgelegd dat ik de signalen graag doorgeef. De staatssecretaris stuurde me door naar de inspectie en die wees dat verzoek af. Daarnaast hebben verschillende jongeren melding gedaan. Al die signalen zijn vakkundig genegeerd.

iHUB en Harreveld waren op de hoogte van het disfunctioneren van hun afdelingen. Toen de druk op de ketel stond, liet iHUB bestuurder Lieke Domburgh weten dat de kritiek op ZIKOS bekend is: 'Het is zeker niet altijd goed gegaan op Harreveld, maar het laatste jaar zijn er grote stappen gezet. We werken toe naar een warm en veilig klimaat.' Dezelfde facade die Peter Houweling jaren eerder succesvol gebruikte. Later dat jaar verlengde een rechter de machtiging van een meisje op ZIKOS niet, omdat de leefomstandigheden inhumain zouden zijn. Dat het meisje onder dezelfde omstandigheden leefde als haar groepsgenoten, werd niet begrepen.

In 2023 plaatste ik een tweet waarin ik de kamertijden van ZIKOS vergeleek met de kamertijden van de EBI in Vught. Raadsheer in opleiding Marije Jeltjes beet mij vervolgens toe dat ik niet 22 uur per dag opgesloten had gezeten op cel. In de EBI zou het wel elke dag zijn. Zij was niet bereid te luisteren naar het gegeven dat wij elke dag zulke extreme kamertijden hadden. Datzelfde jaar hoorden wij dat een jongere op ZIKOS geplaatst zou worden. Wij informeerden haar jeugdbeschermer over de situatie op ZIKOS, maar dat mocht niet baten. De jeugdbeschermer plaatste haar alsnog, met volledig besef van de trauma's die zij gegarandeerd zou oplopen.

'We wisten het niet' kan dus geenszins worden beweerd. Kinderen zijn hun graf ingewerkt, omdat alle betrokken partijen ervoor hebben gekozen hen te plaatsen op afdelingen waarvan iedereen wist dat ze daar mishandeld werden. De aanbieders, de inspectie, rechters, verwijzers, media. Het was publiek geheim.

Dit rapport maakt meer duidelijk dan het gegeven dat de ZIKOS-afdelingen permanent gesloten moeten worden. Het toont ook aan dat alle partijen die de jeugdzorg zouden moeten controleren, dat gewoonweg niet doen. Men beweert dat kinderen uit

huis geplaatst worden voor hun eigen veiligheid, maar dat argument houdt geen stand als kinderen in de jeugdzorg nog meer onveiligheid treffen.

In 2017 waren de 14 bedden van de ZIKOS-afdelingen in Harreveld goed voor meer dan €3.000.000.⁹ Wie de jaarafrekeningen van aanbieders erbij pakt, ontdekt dat gesloten jeugdzorg een goudmijn is. Was niet het financiële belang, maar het belang van het kind leidend geweest, dan was Harreveld decennia geleden al gesloten. Pactum en iHUB zijn eigenaar van de meest beruchte gesloten jeugdzorginstellingen van het land. Omdat een aanbieder niet zomaar een kwart van haar inkomsten kan verliezen, wordt telkens beweerd dat er al veel veranderd is. Als jaren later blijkt dat dit niet het geval was, roept men: 'Nee, toen was het inderdaad slecht, maar nu is het écht beter.' Peter Houweling, Krijnie Schotel en Lieke van Domburgh hadden hun kind onder geen omstandigheden één dag alleen achtergelaten op een ZIKOS-afdeling. Op geen enkel punt was het geloofwaardig dat hun instelling veranderd was noch veranderen zou. De instellingen kregen aan de lopende band kansen om te veranderen. Sluiten gebeurde niet omdat het verlies in omzet te groot zou zijn. Het voortzetten en uitbreiden van de ZIKOS-afdelingen heeft levens gekost. Moge duidelijk zijn dat het niet de levens waren van kinderen van bestuurders, inspecteurs of politici. Dat valt nooit meer goed te maken.

---

⁹Vereniging van Nederlandse Gemeenten. (2017). Bijlage 5: Programma van Eisen ZIKOS. https://vng.nl/files/vng/2._programma_van_eisen_horizon_-_ziko2._s.pdf

Bijlage

Vragenlijst ZIKOS

Voorlichting vooraf:

Ik doe een klein onderzoek, waarin personen mij vertellen over hun ervaring met één van de ZIKOS-afdelingen. Hiervoor neem ik een interview af aan de hand van een vragenlijst. Het gaat om jouw ervaring, dus er zijn geen goede of foute antwoorden. De vragenlijst zal ongeveer een half uur duren en je gegevens worden anoniem verwerkt. Mocht je een vraag niet willen beantwoorden, voel je vrij om dat aan te geven. Je mag ook te allen tijde stoppen met het interview. No pressure. *Heb je hierover nog vragen?*

Toestemming

Ik geef toestemming voor het anoniem gebruiken van mijn gegevens
JA / NEE

Algemeen

- *Participantnummer*
- *Locatie: Zetten / Harreveld*
- *Jaar van plaatsing*
- *Leeftijd bij plaatsing*
- *Periode van verblijf (hoe lang zat je daar?)*

Hoe zou je je tijd op ZIKOS beschrijven?

Beschrijving

Dagbesteding

- *Ik ging naar school*
JA / NEE
- *Ik kon mijn schoolloopbaan vervolgen, passend bij mijn niveau en het jaar dat ik in zat*
zeer eens – eens – neutraal – oneens – zeer oneens
- *In welke periode ging je naar school? (Na hoeveel tijd)*
- *Hoeveel uur per week ging je dan naar school?*
x uur
- *Hoeveel uur per maand was er sport?*
x uur
- *Hoeveel uur frisse lucht kreeg je per dag?*
x uur
- *Hoeveel contact had je met andere kinderen per dag?*
x uur
- *Hoe lang kwam je van je kamer?*
x uur
- *Toelichting*

Behandeling

- *Ik kreeg behandeling op ZIKOS*
JA / NEE (door naar volgende blok)
- *De behandeling die ik kreeg, sloot aan bij mij problematiek*

zeer eens – eens – neutraal – oneens – zeer oneens

- *De behandeling die ik kreeg was voldoende*
zeer eens – eens – neutraal – oneens – zeer oneens
- *Ik werd betrokken bij mijn eigen hulpverleningstraject*
zeer eens – eens – neutraal – oneens – zeer oneens
- *Ik kon goed contact onderhouden met mijn ouders en netwerk*
zeer eens – eens – neutraal – oneens – zeer oneens
- *Toelichting*

Groepsleiders

- *Het contact met mijn groepsleiders was goed*
zeer eens – eens – neutraal – oneens – zeer oneens
- *Mijn groepsleiders konden mij goed helpen*
zeer eens – eens – neutraal – oneens – zeer oneens
- *Mijn groepsleiders kwamen deskundig over*
zeer eens – eens – neutraal – oneens – zeer oneens
- *Er was sprake van een goede sfeer*
zeer eens – eens – neutraal – oneens – zeer oneens
- *Ik voelde me veilig*
zeer eens – eens – neutraal – oneens – zeer oneens
- *Ik vond de regels op de groep redelijk*
zeer eens – eens – neutraal – oneens – zeer oneens
- *Mijn groepsleiders begrepen waar mijn gedrag vandaan kwam*
zeer eens – eens – neutraal – oneens – zeer oneens
- *Mijn groepsleiders begrepen waar mijn triggers lagen en hoe mijn spanningsopbouw liep*
zeer eens – eens – neutraal – oneens – zeer oneens
- *Toelichting*
- *Werden VBM ingezet; hoe vaak en was dat terecht?*

Gevolgen

- *Wat zijn de gevolgen van jouw plaatsing geweest?*
Open vraag
- *Ik voel mij geholpen door ZIKOS*
zeer eens – eens – neutraal – oneens – zeer oneens

- *Over mijn plaatsing op ZIKOS ben ik tevreden*
zeer eens – eens – neutraal – oneens – zeer oneens
- *Ik was na ZIKOS geen gevaar meer voor mezelf of anderen*
zeer eens – eens – neutraal – oneens – zeer oneens
- *ZIKOS heeft mij geleerd regie over mijn eigen leven te nemen*
zeer eens – eens – neutraal – oneens – zeer oneens
- *ZIKOS heeft mij handvatten gegeven om voortijdig nieuwe crisis te voorkomen*
zeer eens – eens – neutraal – oneens – zeer oneens
- *Toelichting*

Terugkijkend, wat had je nodig gehad?

- Beschrijving

Zijn er nog dingen die je wil vertellen?

- Beschrijving

Ken je nog andere jongeren die ZIKOS hebben gezeten? Ja, zou je hen willen vragen of ik zij ook openstaan voor een interview?

- Beschrijving

